

Наша Ніва

П Е Р Ш А Я   Б Е Л А Р У С К А Я   Г А З Э Т А   ISSN 1819-1614

Заснаваная ў лістападзе 1906. Адноўленая ў траўні 1991. Выдавец: Прыватнае прадпрыемства «Суродзічы». Выходзіць штотыднёва, у пятніцы

9 771819 161008

Канец антыутопії

У апошнія тыдні грамадзкая ўвага ў Беларусі была засяроджаная вакол унутраных падзеяў. Даўно ўжо не было так цікава сачыць за незалежнымі мэдиямі — прычым настолькі за наўнамі, колькі за палітычнай дыскусіяй. Хай са спазненнем, але лідэр дэмакратычных сілаў у апошнія дні праявіў сябе сапраўды як лідэр, здольны браць

на сябе адказнасць. Менавіта ўчынкаў чакалі ад Мілінкевіча амаль год пасля выбораў ягоныя выбарцы. Значная іх частка па-ранейшаму звязвае зь ім свае спадзіванні на лепшую будучыню для Беларусі. Менавіта зь ім, а не з палітычнай радай, асобнымі партыямі ці іх кіраўнікамі, у якіх ужо быў час зявіць аб сабе. Мілінкевічу ўдалося пера-

ступіць заганнае кола, у якім дэмакратычныя сілы круціліся гадамі — кола «ратацыі», калі чарговага «лідэра», вылучанага пад выборы, потым выкідалі за адсутнасць ці далейшай патрэбы.

Ужо першая рэакцыя на ўчынкі лідэра паказала, што яму ўдалося ўзварухнуть палітычнае балота... Піша Віталь Тарас. **Старонка 6.**

Міхаіл Герчык: Не спадзяваўся выбрацца адтуль

Аўтар раману «Здабыць цэ надзею», праз 30 гадоў сам аказаўся ў Бараўлянах як пашыент. Зь пісьменыкам гутарыць Зыміцер Панкавец. **Старонка 38.**

Спаса-Эўфрасіньнеўскую царкву чакае эўрамонт

Навуковы кіраўнік рэстаўрацыі Ўладзімер Ракіцкі прыпыніў сваю працу на знак пратэсту. **Старонка 12.**

Аляксей Марачкін. «Плошча»

Грунвалд і намётае мястэчка на адным палатне. **Старонка 3.**

Партыя БНФ і гангстэры Тарантына

Крытыка Сяргея Богдана, адказ Аляксея Янукевіча. **Старонка 34.**

Загад каралевы, або Пяць хвілін у парозе

Апавяданье Марыі Вайцяшонак, прысывечанае Ірыне Казулінай. **Старонка 36.**

У чужым Арсэнале

Санкт-Пецярбурскі Арсэнал упершыню выставіў гарматы і даспехі, захопленыя расейцамі ў Нясвіжы. **Старонка 33.** На фота: «Пагоня» на адной з гарматаў.

АНДРЭЙ АНТАНЕНКА

У НУМАРЫ**люстра дзён**

Двухсэнсоўныя эканамічныя вынікі студзеня	4
Суворава нам не хапала	13
Мілінкевіч запрасіў ван дэр Ліндэна на Дзень Волі	13
Інтэрв’ю з сынам Лукашэнкі	13
Люты, у маразы абуты	13
Дзянісаў зъмешчаны ў СІЗА	14
Часопісу «ARCHE» вынеслі новыя папярэджаныні	14
Працэс Лукашова	15
Хроніка	16
Таму, які так і ня стаў на шлях выпраўлення	18
Дашкевіч вылучаны на прэмію Кенедзі	18

камэнтары

Віталь Тарас. Канец антыутопіі	6
Павал Севярынец. «Яўропа!»	16
Пятрушка Шустрава. Міхайлаў патрабуе салідарнасці	19

наша страва

Бараніна	42
----------------	----

газэтка дзеткам

Трамвайчык	44
------------------	----

дзе варта быць

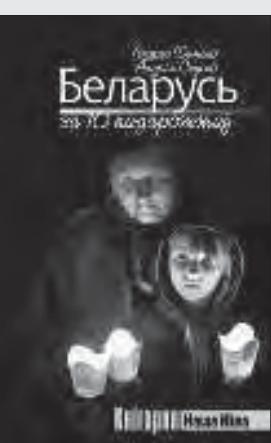
Эрнест Сабіла, Адам Глёбус, Андрэй Мельнікаў, «Стары Ольса», «Яблычная гарбата»	46
---	----

АПЫТАНЬНЕ НА САЙЦЕ NN.BY**23 лютага для Вас съвята?**

Так, съвята	33 (16.0%)
Не, я гэтага дня за съвята не прызнаю	126 (61.2%)
Для мяне гэта ня Дзень Савецкай армii, а дзень стварэння Беларускай краёвой абароны	47 (22.8%)

Усяго прагаласавала за панядзелак—сераду: 206

Зъбяды «Кнігарню «Наша Ніва»

Пытайніце ў кнігарнях і ў незалежных распавесцюдніках

Мілінкевіч супраць кангрэсістаў

А мы за каго?

У панядзелак 19 лютага адбылося пазачарговае паседжанье палітрафады аб'яднанай апазыцыі. Прыйшынай скліканыя рады сталася рапэнтне Аляксандра Мілінкевіча на ўдзельніцачы у сакавіцкім Кангрэсе дэмакратычных сілаў. На паседжаныі прысутнічалі таксама лідэры Рады беларускай інтэлігенцыі.

Яно нічога не зъмяніла. Мілінкевіч застаецца цывільным у сваім нежаданыні ісьці на Кангрэс. Партыйныя лідэры — у нежаданыні падпрадкоўвацца Мілінкевічу.

Экс-кандыдат у прэзыдэнты лічыць, што Кангрэс ня мае сэнсу, калі ён зъвязаецца да аблеркавання агульных матэрый. Таксама Мілінкевіч перакананы, што апазыцыя мусіць мець лідэра з шырокімі паўнамоцтвамі. Апошнія кропляі, якія справакавала Мілінкевіча на разрыў з партыйнымі босамі, стала рапэнтне палітрафады дэмакратычных сілаў перайсьці да ратацыйнага старшынства і забараніць Мілінкевічу выступаць ад імя ўсіх дэмакратычных сілаў бяз санкцыі той самай палітрафады.

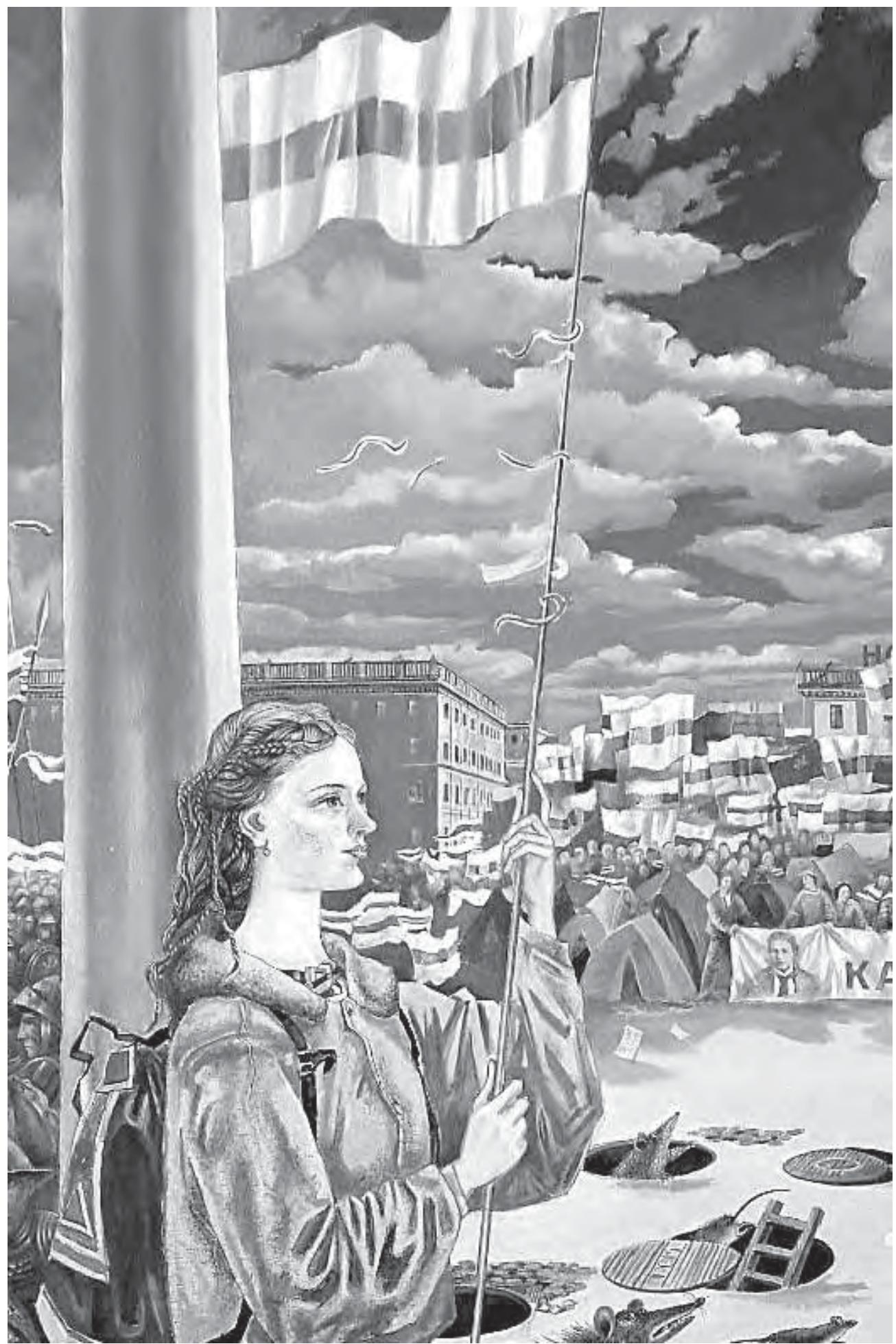
У панядзелак Мілінкевіча холадна ўгаворвалі прысыці на Кангрэс, каб ён «хапіц б адчытатся аб зробленай працы». Фактычна ж, удзел Мілінкевіча легтимізаваў працу Кангрэса ў вачох грамадзкасці і замежжа. Як трапна сформуляваў Вінцук Вячорка, «без Мілінкевіча ня можа быць Кангрэсу аб'яднаных дэмакратычных сілаў». І дадаў: «Але і Мілінкевіч без Кангрэсу ня лідэр дэмакратычных сілаў».

Дэлегатаў на Кангрэс на гэты раз вылучалі шляхам збору як мінімум трохсот подпісаў выбараць. У выніку найбольш парадстаўніцтва на Кангрэсе будуць мець левыя партыі на чале з камуністамі. Яны ня маюць абсалютнае большасці, але бліжкуючы пакет належыць прадстаўнікам АГП, на чале зь непрыхильным да экспандаціяў ў прэзыдэнты Анатолем Лябедзькам. Тому Мілінкевіч разумее, што гэты сход наўрад ці ўмапуе ягонае лідэрства.

Камуністы настойваюць на ранейшым часе правядзення Кангрэсу — 17—18 сакавіка. Ссыльны Статкевіч заклікаў перанесьці Кангрэс на 2008 год. Лідэр Партыі БНФ Вінцук Вячорка пропанаваў кампрамісны варыянт. «Кампраміс дзеля адзінства» прадугледжвае правядзенне Кангрэсу ў траўні і абрэньне Мілінкевіча старшынём палітычнай рады дзеля таго, каб ён мог прадстаўляць апазыцыю ў замежжы.

Крытыкі закідаюць Мілінкевічу слабыя арганізаторскія здольнасці і бязвядзейнасць пасля прэзыдэнцкіх выбараў. Праўда, тут і самі яны пахвалілі асабліва ня маюць чым.

Трэба адзначыць, што кааліцыя кангрэсістаў пярэстая. У яе ўваходзяць лідэры палітычных партый — часта ў няпростых адносінах паміж сабой, але якія не жадаюць моцнага лідэра над сабой.

Праектная картина Алеся Марачкіна «Плошча» адбудзенца 2 сакавіка на Сядзібе БНФ. На фота: фрагмент карціны. Пра новую выставу Марацкіна чытайце на старонцы 20.

Двухсэнсоўныя эканамічныя вынікі студзеня

Урад рапартуе, што па выніках студзеня беларуская эканоміка спрацавала нармальна, аднак нават афіцыйная статыстыка сьведчыць, што паводзіны эканомікі не паддаюцца дакладнаму прагнозу.

Газета «Белорусы и рынок» вырашыла высьветліць, пра якія 13% росту гаварыў прэм'ер-міністар Сяргей Сідорскі на паседжанні прэзыдыуму Саўміну. Аналізуочы абнародаваныя Міністэрствам статыстыкі і аналізу зьевсталкі, газета не знайшла таго, каго паказчыку. Ускосна ён быў агучаны падчас

справа здачы прэм'ера прэзыдэнту, калі было заяўлена, што валаўтаральныя прадпрыемствы павялічылі выпуск прадукцыі ў студзені на 13—14%.

Выданыне прыходзіць да высновы, што ўрад агучвае цяпер толькі найбольш прывабныя паказчыкі, у той час, як афіцыйная статыстыка сьведчыць пра

пагаршэнне эканамічных паказчыкаў у параўнанні са сьнежнем мінулага году.

Статыстыка паказвае, што ў студзені вытворчасць спажывецкіх тавараў знязілася на 0,3%, грузаззварот — на 12,9%, раздробны гандаль — на 21,9%. Аднак гэта звычайнія лічбы з прычыны зыніжэння актыўнасці пасяля калядных сьвятаў. Нашмат больш трывожныя іншыя факты. Інвестыцыі ў асноўны капитал знязіліся на 52,7%. Адначасова павялічыўся адсотак беспрацоўя — на 2,8%, а індэкс росту спажывецкіх цэнаў склаў 1,8% — што для студзеня шмат. За студзень рэзка выраслі запасы гатовай прадукцыі на складах. Гэтак, запасы гарэлкі і мяса павялічыліся ўдвая.

Значна падаражэла прадукцыя вытворча-тэхнічнага прызначэння — рост склаў 16,5%.

У Міністэрстве эканомікі цвердзяць, што рост індэксу коштаў прагназаваны і цалкам абурнаваны, улічваючы значны рост коштаў на энэргарэсурсы. Мінэканомікі плянуюць, што найбольш цяжкім будзе першы квартал 2007 г., тады як цягам рэшты году сітуацыя ўрэгулюеца. Аднак выклікае насыцярогу менавіта другая палова году, калі аб сабе нагадае сабекошт сельскагаспадарчай прадукцыі. Як вядома, вытворцы сельгаспрадукцыі ад пачатку году паз-

байлесныя льготных коштаў на дызельнае паліва і будуць плаціць за яго ў 1,5 раза даражэй. «Белнафтхім» таксама ня робіць больш адлічэння на падтрымку сельскай гаспадаркі. Акрамя таго, у мэтах захавання рэнтаблельнасці гарадзенскага «Азоту» кошты на яго прадукцыю — азотныя ўгнаеніні — узраслі на 35%. Да ўсяго варта ўлічваць, што частка прадукцыі ў студзені была вырабленая з сырэвіны ды камплектуючых, закупленых па старых цэнах.

«БР» звязратае ўвагу на тое, што ў студзенскім росьце спажывецкіх коштаў не ўлічылі новы падатак з продажаў імпартных тавараў, які ў Менску падвысіўся на 5—15%, а таксама падвышэнне мясцовага падатку на паслугі да 5%. Газета прыводзіць аналігічную сітуацыю ва Украіне ў студзені мінулага году пасля двухразовага падвышэння коштаў на энэргарэсурсы. У студзені 2006 г. у параўнанні са сьнежнем 2005 г. тамтэйшыя кошты вытворцаў, як і спажывецкія, выраслі на 1,2%, у цэлым за 2006 год рост цэнаў вытворцаў склаў 14,1%, спажывецкіх — 11,6%. Відавочна, ва Украіне былі задзейнічаныя пэўныя мэханізмы па скарачэнні выдаткаў. Тое самася робіць і Беларусь, і няясна, за кошт чаго беларускі вынік мусіць аказацца лепшы.

Сямён Печанко

На беларускіх цукровых заводах утварыўся больш чым гадавы запас неспрададзенай прадукцыі.

Мілінкевіч супраць кангрэсістай

Працяг са старонкі 2.

Да іх далучыліся «палітыкі-адзіночкі», выпіснутыя на пэрыфэрью грамадзкай увагі па меры ўзмасценнія Мілінкевіча й Казуліна. Яны бачаць у дэтранізацыі Мілінкевіча шанец на працяг уласнай палітычнай кар'еры.

Старшыня Рады беларускай інтэлігенцыі Ўладзімер Колас амаль непрыхавана крытыкаваў дзеянні Мілінкевіча: «Я спадзяюся, што і Аляксандар Мілінкевіч, які ініцыяваў гэтую ситуацыю, нешта зразумеў. І з аднаго боку, дрэнна тое, што здарылася. А з другога боку, можа, і трэба было нейкія заходы надта разкія зрабіць. Трэба несыці сапраўдную адказнасць за вынікі тых рагшэнніяў, якія прымаяцца, тады на новым якасным узору і пойдзе праца. Бы съпісаў усё на рэжым — гэта ўжо ўсім надакучыла, гэта ўжо не працуе».

А экс-палітвізень Сяргей Скрабец увогуле парадайнаў Мілінкевіча... з Гітлерам. Абурэнне палітыка выклікаў ліст Мілінкевіча да Лукашэнкі. Скрабец лічыць непрымальнімі перамовы з кіраўніком краіны. «Падалося, што Гітлер пачаў размаўляць па-беларуску», — заяўв Скрабец.

Партыйных лідэраў горача падтрымалі расейскае і калірасейскае крыло апазыцыі.

З крытыкай заяваў Мілінкевіча высуштуў эксп-кандыдат у прэзыдэнты Аляксандар Казулін: «Я шкадую, што мой калега зрабіў у апошнія дні заявы, якія паставілі дэмакратычныя сілы ў няпростае становішча. Спадзяюся, што рэальный дзеянні Мілінкевіча будуць накіраваныя на дасягненне згоды ў дэмакратычным асяроддзі і дазволаць у бліжэйшы месяц арганізаціаць лёсавызначальны для

Беларусі нацыянальны форум — Кангрэс аб'яднаных дэмакратычных сілаў». Трэба адзначыць, што той самы Казулін мінулы «лёсавызначальны форум» проста прайгнараваў.

Апантана крытыкуе Мілінкевіча на сایце «Белорусский партизан» журналіст Павал Шарамет. Ён называў Мілінкевіча «польскім праектам» і «баязліўцам».

На tym жа сایце быў зъмешчаны артыкул расейскага палітоляга Андрэя Суздальца «Актуальная проблема схаванага канфлікту». Крытыкуючы сёньняшнію беларускую ўладу, Суздальцаў таксама пераймаеца тым фактам, што Мілінкевіч адмаўляеца ўдзельнічаць у Кангрэсе. Суздальцаў непакоіцца, што беларуская ўлада і апазыцыя змогуць знайсці крапкі судакранання ў барацьбе супраць расейскіх дамінацыі. У антыпольскім запале ён ідзе далей за Шарамета. Ён бачыць польскую інтыгу ў самім факце незалежнасці Беларусі і выжывання беларускай нацыі. Вяршыняй публіцыстычнага таленту гэтага аўтара можна лічыць вось гэту фразу: «... дабіцца сваёй мэты Варшава можа толькі поўным вынішчэннем расейскага народа». Зрэшты, фантазія сп. Суздальца не ўпершыню працуе ў генацыдным кірунку. Летасць гэты аўтар заклікаў дэпартаўці з Рэспублікі Беларусь.

Крытыка з боку праразейскіх дзеячоў мае ідэйную падбіёку. З аслабленнем Мілінкевіча яны спадзяюцца падважыць ягоны палітычны курс (недапушчэнне расейскага ўмяшання ў беларускую палітыку, падтрымка беларусізациі, саюз з Захадам). А вось крытыка з боку партыйных лідэраў не выходзіць за межы асабістага. Альтэрнатыўнай стратэгіі Казулін, Калікін, Лябедзька і Вячорка не

прапануюць. Тады што дасыць ратацыя лідэраў замест Мілінкевіча некаму, акрамя саміх ратаваных лідэраў?

Мілінкевіч пачаў жорсткую гульню на масавай антыпатыі да беспаспяховай дзеянасці палітычных партый. Можна спрачацца, карэктны такі ягоны ход ці не, але ён спрацоўвае. Рэакцыя чытачоў з сайту «НН» красамоўная: дзеяць дзесятых падтрымліваюць у гэтай спрэчцы Мілінкевіча.

Мэханізм палітрады канчаткова здыскрэдытаў сябе, калі яна так і ня здолела выпрацаўць рэакцыю на нафтагазавы канфлікт. Няма сумневу, што і абмеркаванне адкрылага ліста да Лукашэнкі замарудзілася б да бясконцасці, калі б Мілінкевіч на ўзяў на сябе адказнасць і не падпісаў яго ад сябе асабістага. Тым самым зрабіўшы крок, на які ўлады дагэтуль не адказалі. Чытачы сайту «НН», дзе публіка не з памяркоўных, амаль трэма чвэрцямі гэты ход Мілінкевіча ўхвалілі (гл. «НН» №5). Сяродні ж выбаршчык-дэмакрат, думаеца, паставіўся да гэтага кроку яшчэ больш пазытыўна.

На думку аналітыка Яна Максімюка, унутрана пазыцыйная барацьба выглядае непрыгожа. «Цяпер беларуская апазыцыя мае шанец, якога ня мела шмат гадоў», — сказаў Максімюк у эфіры радыё «Свабода». — У сувязі з новай палітычнай ситуацыяй паміж Беларусью і Расіяй і ў сувязі з tym, што беларускі прэзыдэнт зрабіў, прынамсі, наёмкі на тое, што хоча паправіць адносіны з Захадам. Беларуская апазыцыя мае адзін вялікі козырь, а менавіта тое, што яна магла бы выступіць як пасярэднік пры наладжванні такіх сувязяў афіцыйнага Менску з Бруслем. Гэты козырь могуць вельмі лёгка старатці такім разборкамі, якія пайшлі ціпер. Фактычна ідзе зманыне за тое, што мае рэпрэзэнтаваць апазыцыю перад Бруслем».

Унутраны разборкі ў апазыцыі маюць tym менш сэнс, што адзіння яе спадзяваны тychацца Дня Волі. Толькі вулічныя акцыі могуць дасці незалежнасці грамадзству нейкія козыры ў барацьбе за палітычныя выбары Беларусі. Заявы, што ад масавасці акцыі 25 Сакавіка залежаць палітычныя перспектывы Мілінкевіча, ня маюць анікага грунту пад сабой. Ад якасці гэтага съвята будзе залежаць ня лёс таго ці іншага палітыка, а тонус незалежнага грамадзства і, калі хочаце, курс Беларусі ў наступным годзе. Думаеца, што павага незалежнага грамадзства ўрэшце схіліцца на бок таго палітыка і тae палітычнае сілы, якія больш эфектыўна і креатыўна папрацуе на арганізацію съвята 25 Сакавіка.

Барыс Тумар, Зыміцер Панкавец

АПЫТАНЬНЕ НА САЙЦЕ НН.ВУ

Як Вы ставіцесь да рашэння Мілінкевіча адмовіцца ад удзелу ў Кангрэсе дэмакратычных сілаў?

Правільна зрабіў

258 (87.8%)

Няправільна зрабіў

36 (12.2%)

Усяго прагаласавала: 294

Канець антыўтопії

Аб Мюнхэнской прамове Пуціна, аб Мілінкевічу, які праявіў сябе як лідэр, і аб раздражнёной рэакцыі Шарамета. Піша Віталь Тарас.

У апошнія тыдні грамадзкая ўвага ў Беларусі была засяроджаная вакол унутраных падзеяў. Даўно ўжо не было так цікава сачыць за незалежнымі мэдымі — прычым ня столькі за навінамі, колькі за палітычнай дыскусіяй. Падзеі, што адбываліся тым часам за межамі Беларусі, ня тоес, каб зусім выпалі з-пад увагі аглядальнікаў, але звыкла разглядаліся адасоблена ад унутраных, як бы яны адбываліся недзе ў паралельнай реальнасці. Дзякаваць Богу, даўно мінуў час, калі падзеі ў Рэсей ўспрымаліся як падзеі жыцьцёва важныя для беларусаў. Але важна захаваць, так бы мовіць, бінакулярнасць зроку. Тады шмат якія падзеі ўнутры краіны высьвечваюцца па-новаму, некаторыя дэталі пры гэтым набываюць больш рэзкія ў выразныя абрысы.

Мюнхэнскі сыпіч

Амаль усе камэнтары й палітолягі, у тым ліку расейскія, сыходзяща ў тым, што Уладзімер Пуцін у сваій прамове на міжнароднай канфэрэнцыі бясіспекі ў Мюнхене не сказаў нічога новага. Заходніх аглядальнікаў (але толькі не сур'ённых палітыкаў) уразлі, хутчэй, тон прамовы, чымся сіні зъмест. Некаторыя згадалі нават Хрущова, які грукаў чаравіком па трывуне ААН. Але галоўнае было нават ня ў тым, як прамаўляўся сыпіч, а ў тым, каму ён быў прызначаны.

Прыкладна тое самае паводле сэнсу Пуцін заўсёды раней прамаўляў перад унутрырасейскай аўдыторыяй: Захад нас падмануў, ЗША праводзяць аднапалірную, імпэрыялістычную палітыку, скіраваную супраць інтэрэсаў Рэсей, NATO наш вораг, АБСЭ ёсьць заслонай заходніх інтарэсаў, хопіць нас вучыць дэмакратыі і г.д. Але дагэтуль Пуцін вызначаўся ўменьнем гаварыць тое, што аўдыторыя чакала ад яго пачуць. Для расейскай аўдыторыі адно, для замежнай —

нешта іншае. У сыпічы ў Мюнхене ўсё зъмяшалася.

Пасланыне расейскім «сілавікам» і полісітмэйкерам, пасланыне свайму электарату, у якога папулярнасць Пуціна і без таго, калі верыць сарапітанням, зашкальвае за 80 адсоткай, і пасланыне лідэрам «вялікай сямёркі» — той самай семкі вядучых краінаў съвету, якую прэзыдэнт Ресей яшчэ нядайна прымаў у Санкт-Пецярбургу на правох краіны-гаспадара сустрэчы G-8.

Сыпіч прамаўляўся ў маленъкай залі, дзе прадстаўнікі заходніх краінаў, у тым ліку міністры і прэм'еры, сядзелі, як школьнікі, радком, ледзь не судакранаючыся плячыма, а дыстанцыя паміж імі і прамоўцам на трывуне было ўсяго пара мэтраў. Гэтая аўдыторыя прызначаная была для нефармальнай, давяральной размовы на тэмы сучаснай палітыкі, а не для гучнай афіцыёзнай рыгторыкі ў стылі «халоднай вайны». Менавіта гэтае несупадзенне месца ў стылю паводзінаў у першую чаргу й выклікала ў міжнародных аглядальнікаў шок. Навошта крычаць у мэгавоне у твар суразмоўцы, калі можна спакойна пагаварыць на любыя тэмы?

Тлумачэнье можа быць толькі адно: ад суразмоўцы не чакалі адказу. Калі праўду кажуць, што замежная палітыка ёсьць працягам унутранай, дык нічога іншага ад Пуціна нельга было чакаць. Ён даўно, амаль зь першых дзён свайго прэзыдэнцтва, адмовіўся ад дыялёгу з грамадзтвам. У КГБ, канечнэ, прывучалі супрацоўнікаў слухаць грамадзянаў: што і дзе яны кажуць, і нават запісваць сказаное, але зусім ня дзеля таго, каб да іх прыслухоўвацца ці ўступаць у дыялёг. Хіба допыт у съледчага можна называць дыялёгам? А можа, дыялёгам у Рэсей цяпер лічацца шматгадзінныя прэс-канфэрэнцыі, падчас якіх журналістам дазваляеца называць прэзыдэнта «непараўнальным»?

Адказу заходніх палітыкаў на інвэктывы Пуціна не было таму, што гэта было ўспрынята як правакацыя. І нават ня тоес, каб сапраўдная правакацыя ў духу «халоднай прапагандысцкай вайны», а проста як свайго роду мавэтон. Справа ў тым, што ў сыпічы расейскага прэзыдэнта прысутнічаў яшчэ адзін малапрыемны момант...

Вядома, што адміністрацыя Буша і ён сам перажываюць цяпер не найлепшы пэрыяд. Вайна ў Іраку і стаўленыне да яе раскалола амэрыканскія грамадзтва, найперш — ягоныя эліты, прычым большасць ужо не на баку Буша. Злучаныя Штаты за апошні час страцілі пазыцыі, іх ранейшы ўплыў і аўтарытэт ня толькі на Блізкім Усходзе ці ў Азіі ў цэлым, але нават у саюзнай Эўропе саслабеў.

І як бы ні разъвіваліся падзеі далей, якой бы ні была палітыка дэмакратаў у кангрэсе, ясна, што палітычная кар'ера цяперашняга прэзыдэнта хіліца да завяршэння. Нездарма ужо цяпер, за два гады да заканчэння прэзідэнцкага тэрміну, у ЗША фактычна пачалася поўнамаштабная перадвыбарчая кампанія.

У гэтай сітуацыі крытыкаўца саюзніка ў барацьбе зь міжнароднымі тэрарызмам, «сябра Буша», які некалі разгледзеў у вачох «сябра Пуціна» душу — гэта ня проста здраджаць сябру. У палітыцы, як вядома, сябру не бывае. Але гэта тое самае, што пінаць мёртвага льва.

Тое, што Пуцін потым апраўдваўся, бывшам у яго захоўваюцца добрыя стасункі з Бушам, толькі падкрэслівае цынізм расейскага кіраўніка. А тоес, што Буш вельмі спакойна й міралюбна адгукнуўся на выпады расейскага калегі, выглядала таксама вельмі натуральна, і галоўнае — прыстойна. Яшчэ раз пацвердзілася старая ісціцна наконт прыстойных людзей, якія ставяцца да нягоднікаў як да прыстойных людзей, і нягоднікаў, якія ставяцца да прыстойных людзей як да нягоднікаў.

Выбарнае самаўладзьдзе

Справа, зразумела, ня ў Пуціне. Ён зрабіўся закладнікам аўтарытарнай систэмы, пабудаванай у Рэсей —

ЮЛІЯ ДАРАШКЕВІЧ

Пасьля доўгіх ваганьняў Мілінкевіч пайшоў на разрыў з партыйнымі лідэрамі.

праўда, пры ягоным непасрэдным актыўным удзеле. Расейская паліталягія Лілія Шаўцова вельмі трапна назвала гэтую систэму выбарным самаўладзьдзем. Пуціну вельмі хацелася б ссысці, зыняць зь сябе груз дзяржаўнай адказнасці — гэта відавочна. Але ж паплечнікі, лёс якіх разам зь іхным дзяржаўным бізнесам залежыць ад того, хто будзе уладарыць у Крамлі, ссысці яму не дадуць. І гэта таксама відавочна. Пуцін, напэўна, гэта ўжо зразумеў ці вось-вось зразумее.

Аднак дакладна прадказаць, як будзе разъвівацца далейшыя падзеі ў непрадоказальнай Расеі сёньня, відаць, ніхто ня ўстане, у тым ліку й Пуцін. Але, падпрадкуючыся інстынкту, ён робіць прэвэнтыўныя заходы, каб прадухіліць магчымую (а можа й цалкам рэальнную) небяспеку для ўласнай персаны.

Тым больш, што гісторыя расейскай дзяржавы, у якой самаўладзьдзе сталася выбарным зусім нядыўна, съведчыць — уладары яе часта сыходзілі не па сваёй волі, асабліва ў XX стагодзьдзі. Тому Пуцін, як чалавек адукаваны й дасьведчаны,

дакладна ведае — галоўнае не паказаць слабасці патэнцыйным спаборнікам. Інакш — парвуць на шматкі, як сабакі. Таму ён і вымушаны пазыцыянуваць сябе як жорсткі лідэр супердзяржавы, хоць тae супердзяржавы няма і на ўспаміне.

А тое, што гэта дзяржава ніколі ня будзе ліберальней ці хоць бы дэмакратычней, ужо даўно ўсім зразумела, у тым ліку й на Захадзе. Сувэрэнная дэмакратыя гучыць гэтак сама пераканаўча, як некалі сацыялістычна, альбо рабоча-селянская дэмакратыя. Яна, калі памятаецце, была найвышэйшай формай дэмакратыі ў сьвеце, вось толькі на Захадзе ніхто яс дэмакратыяй не лічыў.

Відавочна, пануючай клясе, прынамсі, яе вяршынцы, у Расеі надаўчыла пераконваць Захад у тым, у чым яго немагчыма пераканаць — быццам Расея працягвае ісці дэмакратычным шляхам. Паводле расейскага прыслоўя, палюбіце нас чорненъкімі, а беленъкімі нас кожны палюбіць.

Гэта съведчыць яшчэ і аб тым, што расейскай эліце няма справы да расейскіх грамадзянаў і да будучыні сваёй краіны. Нафтадаляры забяспечваюць будучыню прадстаўнікоў гэтай эліты, якія трymаюць гроши пра запас на Захадзе, і будучыню іхных дзяцей, якія там навучаюцца й жывуць. Усё астатніе эліты ня тычыцца.

А дзеля таго, каб забяспечыць надалей свой спакой і магчымасць неабмежавана выsmоктваць энэргарэсурсы з расейскіх нэтраў, народу трэба кінуць костку — але ня ў выглядзе псеўгадэмакратыі ці правоў чалавека, у якія расейскія грамадзяне ніколі ня верылі й ня вераць, а ў выглядзе нацыянальнай ідэі. Гэта ідэя неяк амаль незаўажна трансфармавалася апошнім часам у «расейскую ідэю», альбо ў «расейскі праект», які раскручвае ціпер па заданыні «Адзінай Расеі» яе актыўіст, праваслаўны тэлепрадусар, колішні вядоўца «Музобоза» Іван Дзямідаў.

Канец антыўтопії

Працяг са старонкі 7.

На трэба мець багатай фантазіі, каб уяўіць, да чаго гэты «праект» можа прывесці ў краіне, дзе ксэнафобскія настроі без таго дасягнулі высокага градусу.

Лідэр думскай фракцыі «Радзіма» Бабурын нядайна заявіў з экрану тэлебачанья, што ў Расеі ніколі не было пагромаў. Гэтаксама герой аднасавецкае літаратурнае пароды 1970-х гадоў, палкоўнік КГБ, казаў свайму сыну пра 1937-ы год: «Яго не было, але будзе». Цікава, што вядучы тэлепраграмы, у якой выступаў Бабурын, прамаўчаяў, хоць мог бы тое-сёе распавесці пра габрэйскія пагромы пачатку ХХ стагодзьдзя ў Адэсе, Кіеве, Гомелі ды іншых гарадах Расейскай імперыі.

Шматпалярнасць апраметнай

Што тычыцца імперыі, дык насамрэч, для яе, кажучы словамі Эвангельля, «няма ні эліна ні юдэя». Ёй няма справы да нацыянальнасці салдата, які гіне за інтэрэсы мэтраполіі на палях вайны. Мала таго, замежная экспансія Рымскай імперыі ў пэрыяд яе росквіту, як мы ведаем зь гісторыі, грунтавалася на дэмакратыі — наяўнасці свабодных грамадзянаў і выбарнага сэнату. Разлажэнне рэспублікі і пераход да тыраніі імпэратораў азначаў блізкі занядпад імперыі.

Рассейская імперыя заўсёды была імперыйя асобага тыпу. Яе замежная экспансія заўсёды дапаўнялася тыраніяй і гвалтам супраць усіх народаў, якія ўсе амаль у аднолькавай ступені былі яе рабамі. «Росквіт» гэтай імперыі пры Сталіне працягваўся зусім нядоўга паводле гістарычных мерак. Спраба абвесціць рассейскі народ «народам-пераможцам», якому ўсе астатнія народы вінныя да скону свайго існаванья (а некаторыя зь іх — кшталту крымскіх татараў, чачнаў, туркаў-мэсхэтыншаў, габрэяў абавязчаліся народамі-здраднікамі, каб апраўдаць іхнае пагалоўнае

высяленье), гэтая спроба ні да чаго не прывяла. Савецкая паводле формы і ксэнафобская паводле зъместу камуністычнае дзяржава ня вытрымала спаборніцтва з Захадам.

Ні да чаго не прывялі й сутаргавыя спробы аднавіць СССР (хады б у межах Беларусі й Расеі). Ініцыятарам іх парадакальным чынам выступіў першы презыдэнт незалежнай Беларусі Аляксандар Лукашэнка. Але пра гэта — крыху ніжэй.

Ня маючы быў ядравай моцы, саступаючы ў эканамічнай моцы дзясятку краінаў, нават значна меншых за яе паводле прыродных і людзіх рэсурсаў, Расея сапраўды спрабуе знайсці сабе новую нішу ў гэапалітычнай структуры сьвету. Каб зь ёй зноў пачалі лічыцца — так, як лічыліся з атамным монстрам з ракетамі ў 1960-я.

Нядайна Гэнштаб РФ у адказ на плянаванне размышчэнне элемэнтаў ПРА ў Польшчы й Чэхіі прыгрэзіў выхадам Расеі з Дамовы аб ліквідацыі стратэгічных ракет сярэдняй і меншай адлегласці. І што, вельмі ён гэтым напалохаў Пэнтагон?

Дастаткова ўзгадаць, што пры канцы 1980-х, калі пачаўся вывад гэтых ракет — дарэчы, найперш з тэрыторыі Беларусі, — іх было ў савецкага войска нашмат больш, чым цяпер ёсьць у Расеі. Але ж тагачаснае савецкае кіраўніцтва цвяроза разумела, што ня ў колькасці ракет перавага, а ў найноўшых тэхналёгіях.

І цяперашнія цымняныя заявы расейскага галоўнага камандуючага пра найкую таямнічую звышэфектыўную зброю новага пакаленія, здольную процістаяць амэрыканскім ракетам, выклікаюць на Захадзе ўсьмешкі.

(Між іншым, калі журналісты ў Мюнхене звяярнуліся да міністра абароны ЗША Гэйтса па камэнтар да выступу Пушціна, той толькі ўсьміхнуўся ў адказ.)

Аб якой вайсковай моцы можна казаць, калі амаль кожнага дня ў расейскім войску каго-небудзь катуюць, нявечаць, расстрэльваюць, кідаюць у печку, гвалтуюць, дзе

ўсяляк зьневажаюць шараговых салдатаў, а міністра абароны пераводзяць за гэта на павышэнне? Пра які маральны дух і патрыятызм тут можна гаварыць?

Калі Расея і можа знайсці годнае для сябе месца ў сьвеце — дык гэта съвет усходніх дэспатыяў, аўтарытарных фундамэнталісцкіх рэжымаў. Пуцін і не хаваў гэтага, накіраваўшыся пасля Мюнхену ў Савудаўскую Арабію, дзе зноў паўтарыў свае антыамэрыканскія тэзы. І што з таго, што лёнданская газэта «Аль-Гаят», якая фінансуецца з Арабіі, іранічна адзвалася пра спробы расейскага кіраўніцтва адрадзіць колішнюю араба-савецкую дружбу? Унутраны складнік новага старога курсу Максымы ў замежнай палітыцы гэта не мяняе.

З другога боку, фундамэнталізм не аваязкова мусіць быць ісламскім. Калі ўлічыць той імпэт, зъ якім апошнім часам Расейская праваслаўная царква ўмешваецца ў навучальны пракцэс у школе (спраба адрадзіць Закон Божы), спрабуе кіраваць адборам працаў на мастацкія выставы, цэнзуруваць ці хоць бы рэцэнзаваць творы мастацтва, ня кажучы пра зъмест тэлепраграм, а таксама адбракоўвае навуковыя тэорыі (напрыклад, тэорыю Дарвіна), калі ўлічыць усё гэта, размовы аб праваслаўнай дзяржавайнасці не выглядаюць ужо толькі размовамі.

Напэўна, Расея ўжо ня вернецца ў стан сярэднявечнага цемрашальства. Неяк у час Інтэрнэту й трансгеннай інжынэрый ў гэта слаба верыща. Але ж у сукупнасці з камуністычнымі Кітаем, КНДР і Кубай, іранскай тэкратыяй, шыцкім войскам Аль-Садра, з талібамі, «Хамасам», «Хізбаллагам», іншымі тэрарыстычнымі рухамі, міжнароднымі тэрарыстамі, пралазамі й авантурыстамі рознага калібу ды афарбоўкі Расеі сёньня складае той самы «шматпалярны съвет», які павінен, на думку Пуціна, процістаяць заходнім цывілізацыям.

У чым яго крыўда?

Усё гэта варта браць пад увагу перад тым, як разглядаць цяперашнюю ситуацыю ў Беларусі.

Усім відавочна, што апошнім часам яе кіраўнік сваімі выказваннямі й

паводзінамі дэманструе пэўную нэрвовасць і разгубленасць. Але выкліканая яна ня столькі дзеяннямі «Газпрома» і «Раснафты», ня столькі магчымымі наступствамі падвышэння цэнаў на энерганосьбіты для беларускай эканомікі, колькі іншымі, больш важкімі прычынамі. Справа ў тым, што эканоміка заўсёды мае пэўны інэрцыйны запас. І вынікі рашэнняў, нават самых кардынальных, прынятых сёньня, насельніцтва, спажыўцы могуць рэальна адчуць ў сваім жыцці значна пазней. Акрамя таго, ніхто ня ведае, да якой ступені павінен упасть і ўзровень жыцця беларусаў, каб гэта падбухторыла іх да нейкіх усьвядомленых дзеянняў супраць уладаў. І яшчэ ня факт, што расчараўаныне ў сацыяльна-еканамічнай палітыцы Лукашэнкі кіне ягоную электаральную масу не пад съязгі нацыянальнае апазыцыі, а на падтрымку расейскіх пущністаў і камунафашистаў. Намаганнямі дзяржаўнай тэле- і радыёпрапаганды ў Беларусі глеба для гэтага ўгноеная. Галоўная бяды для рэжыму палягае

сёньня не ў эканоміцы, а ў тым, што Крэмль гвалтоўна забраў у яго галоўную міталягему, любімую цацку — саюзнай дзяржаву. У рамках саюзнай дзяржавы — такой, якой яна марылася і ў нейкай ступені была на самой справе — Беларусь бачылася раўнапраўным партнёрам РССР, а Лукашэнка быў роўны Пуціну. Кіраўнік Беларусі мроіўся ня столькі адроджаны СССР, колькі канфэдэрацыя — свайго роду новае ВКЛ, толькі манструозных памераў, ад Балтыйскага мора да Ціхага акіяну — утварэнъне, у якім Лукашэнка пачуваў бы сябе Вялікім князем і прэтэндэнтам на Карону. Менавіта гэта не задавальняла Крэмль. Ягоны цяперашні кіраўнік, які хутчэй за ўсё застанецца там на трэці ці невядома на які яшчэ тэрмін, ня можа ні з кім дзяліць уладу. Лукашэнка ня можа больш пазыцыяноваць сябе як «апошні фарпост» РССР на Заходзе. Бо «надёжа і опора», заступнік інтарэсаў расейскага народу можа быць толькі адзін — вялікі і ўседзяржаўны. Усе астатнія —

самазванцы.

Кіраўнік Беларусі, які стаяў ля выгточкі саюзнай дзяржавы, яшчэ гэтага не зразумеў, ён усё яшчэ паводле старой звычкі спрабуе шукаць хаўрусынікаў у Москве — такіх, як Праханаў, напрыклад. Але ж час Праханавых прайшоў. Ён са сваім сталінска-імпэрскім рамантызмам састарэў і ня ўпісваеца ў новы афіцыйны патрыятызм цынічнага ўзору. Не Праханаў зь ягонай любоўю да расейскага авангарду ды састарэлымі ўяўленнямі пра «афіцэрскі гонар» сёньня ў паshanе, а Поткіны і Якіменкі, Маркавы ды Пушковы, рознага кшталту ідэйныя пагромшчыкі, якія яшчэ ў зарабляюць на патрыятызме грошы (што зробіш — час такі), не заўважаючы, што рыночні сваёй краіне ў сваім дзесяткі калектывную магілу.

Рыторыка пра «саюзную дзяржаву» яшчэ пакуль жыве. Але Пуцін і ягонае атачэныне, ягоныя тэлеканалы

Канец антыўтопії

Працяг са старонкі 9.

ўжо далі ясна зразумець — Беларусь патрэбная Расеі толькі ў якасці Северо-Западнага края. А йнакш «аўчынка вычынкі ня вартая». Калі кіраўнік Беларусі гэтага не разумее — тым горш для яго.

Ніхто, вядома, ня будзе пасылаць расейскі спэцназ у Драздзы. Ці падліваць яго насељнікам радыяктыўны палёній у гарбату. Расея пакуль ня можа сабе такога дазволіць, хоць многія там, напэўна, ужо аб гэтым мараць. І гісторыя зь Літвіненкам ёсьць таму сведчаньнем.

Але галоўнай зброяй Крамля ў дачыненьнях з Лукашэнкам стане, ужо становіца, не палітыка эканамічных санкцыяў, а адсутнасць належнай павагі. Інтэрвю ю Праханаву — гэта снк і скаргі на тое, як зь яго зьдзекующа ня толькі Пуцін, але рознага роду прыходзькі, з гледзішча Лукашэнкі — лёкай расейскага калегі, якім няможна дазваляць брахаць на презыдэнта сувэрэннай дзяржавы. Ягоная крыўда нявыдуманая. Няважна, ці сапраўды Лукашэнка не палацеў пад Новы год у Москву з-за таго, што там не знайшли памяшканьня для ягонай прэс-канфэрэнцыі (так звычайна робяць у Менску ў дачыненьні да апазыцыі), што з-за таго, што Пуцін накрычэў на яго па тэлефоне. Важна тое, што ў Москве перасталі выяўляць да яго знакі павагі — як гэта рабілі Ельцын і некаторы час Пуцін. Гэта для палітычнага дзеяча, які прайшоў шлях ад дырэктара саўгаса да вышэйшай дзяржаўнай пасады, надзвычай важна. Вось чаму так хваравіта ўспрымаюча абмежаваньні Захаду на ўезд кіраўніка дзяржавы і ягоных саноўнікаў. Якому-небудзь камандантэ Фідэлю на забарону прыехаць у Вашынгтон заўсёды было наплываць, сённяшняму прэзыдэнту Вэнэсуэлы Чавесу — таксама. А для кіраўніка Беларусі важныя знакі пашаны, асабліва ў Эўропе, паколькі ён атаясмлівае сябе з сваёй дзяржавай. І пакуль яго прымалі на

вышэйшым узроўні ў Москве, ён яшчэ мог дазволіць сабе звысокі глядзець на палякаў і «разных прочых шведов». Некалі ён выгнаў у каршэнь амэрыканскага пасла разам з пасламі Вялікай Брытаніі, Нямеччыны і Францыі зь іхных рэзыдэнцый.

А цяпер ён вымушаны прыслухоўвацца да пасла нейкай Літоўскай Рэспублікі. І прэсавую канфэрэнцыю гэтага пасла паказываюць на Першым канале БТ як першую навіну.

Але справа, зразумела, ня толькі ў гонары ў гонарлівасці. Упершыню за апошнія гады ўзыніка такая сітуацыя, што пагроза незалежнасці Беларусі нясе пагрозу асабістай бяспечы яе кіраўніка. Гэта не азначае, што гэтыя дзіве пагрозы трэба атаясмліваць. Проста яны супалі.

Высьці з кола

Гэта не азначае таксама, што апазыцыя павінна цяпер згуртавацца вакол прэзыдэнта ды безумоўна яго падтрымаць. Зусім наадварот. Працяг ранейшага курсу кіраўніка Беларусі на збліжэньне з найбольш рэакцыйнымі, шавіністычнымі, камунінацыяналістычнымі коламі ў Расеі нясе ўсю большую пагрозу беларускай незалежнасці, будучыні нацыі.

Зразумела, Лукашэнку вельмі цяжка пераступіць праз усё тое, на чым будавалася дагэтуль дзяржаўнасць Беларусі, адмовіца ад савецкай спадчыны, павярнуцца тварам на Захад, які дагэтуль успрымаўся як вораг, у лепшым выпадку — як інструмент шантажу ў дачыненьнях з Крамлём.

Адзіны, хто можа дапамагчы яму (і сабе) ў гэтай сітуацыі, пасправаўца наладзіць контакт з Захадам — гэта беларуская апазыцыя. І першым гэта зразумеў Мілінкевіч.

Хай са спазненнем, але лідэр дэмакратычных сілаў Беларусі ў апошнія дні праявіў сябе сапраўды як лідэр, здольны рабіць учынкі, здольны браць на сябе адказнасць. Менавіта учынкаў чакалі ад Мілінкевіча амаль год пасля

выбараў ягоныя выбарцы, ягоныя прыхільнікі. Значная іх частка падтрымала звязвае зі ім свае спадзіваньні на лепшую будучыню для Беларусі. Менавіта зі ім, а не з палітычнай радай, асобнымі партыямі ці іх кіраўнікамі, у якіх ужо быў час заявіць аб сабе.

Мілінкевічу ўдалося пераступіць заганнае кола, у якім апынулася дэмакратычныя сілы, у якім яны круціліся гадамі — кола «ратацыі», калі чарговага «лідэра», вылучанага пад выборы, потым выкідалі за адсутнасцю далейшай патрэбы ды закідвалі каменем дзеля захаванья «кансэнсу» й «парытэту». У жыцці апазыцыі панаваў той жа прынцып, што ў жыцці беларускага грамадзтва: не высоўвайся!

Яскравай ілюстрацыяй яго можа служыць лёс Казуліна, якога былья аднапартыцы й хаўрусьнікі, выглядае, ужо выкрасылі з сваіх палітычных плянаў і разлікаў на будучынку.

Зразумела, аднаго ці двух кроکаў (калі лічыць першым крокам адкрыты ліст Лукашэнку) яшчэ недастаткова, каб рабіць канчатковыя вынікі. Ці ёсьць у Мілінкевіча ўсьвядомленая стратэгія, плян дзеяньняў, ці мы сталіся съведкамі спонтаннага ўсплеску эмоцый, пакуль невядома.

Але ўжо першая рэакцыя на учынкі лідэра паказала, што яму ўдалося ўзварухнуць палітычнае балота, паламаць звыклы парадак речачу. Зразумела, што асноўнага шквалу крытыкі зі лягеру праціўнікаў трэба яшчэ чакаць наперадзе. І ня столькі з боку ўлады, колькі з боку быльих паплечнікаў. Але гэта той выпадак, калі крытыка павінна толькі ўмацоўваць у правільнасці а branагa шляху.

Паказальным у гэтым сэнсе падаеща артыкул Паўла Шарамета «Я в смятении» на сайце «Беларускі партызан». Сама назва, бадай, яскравым чынам апісвае рэакцыю ў стане ворагаў Мілінкевіча. Расейскі журналіст называе Мілінкевіча «прагматычным, занадта асцярожным», «народжаным не для барацьбы і не для палітыкі». Урэшце, ён абвінавачвае лідэра дэмсаўлай нават у «асабістай баязьлівасці». Але галоўнае абвінавачанье палягае ў тым, што ён «трымае касу, на ім завязаны асноўныя фінансавыя

патокі», «за ім стаяць палякі» й г.д. Падобныя харктарыстыкі выглядаюць знятымі пад капірку з дыктарскіх тэкстаў у праграмах «Панарама» і «Ў цэнтры ўвагі!»

Зрэшты, чаго зьдзіўляцца? Хіба не ў такім самым стылі робяцца й праграмы ОРТ, дзе працуе журналіст? Дарэчы, хіба падобныя абвінавачаныні нельга вылучыць і супраць лідэраў партыяў, якія ўваходзяць у палітраду? І калі ў гэтых абвінавачаньняў ёсьць доказы, чаму б не давесыць справу да канца і на выкладыцы іх у Інтэрнэце, як кнігу Алкаева?

Інакш можа скласціся ўражанье, што агульны сэнс абвінавачаньняў на адрас Мілінкевіча зводзіцца да вельмі знаёмы формулы «трэба дзяліцца».

Трэба зазначыць, што гэты артыкул зьявіўся вельмі своечасова. Чэскі міністар абароны на ўжо згаданай канфэрэнцыі ў Мюнхене падзякаваў Пуціну за тое, што ягоны выступ бліскуч па патлумачыў эўрапейцам, дзеля чаго патрэбны блёк НАТО.

Публікацыя ў «Беларускім партызане» засвідчыла, што аўтарам гэтага інтэрнэт-выдання не абыходзіць лёс Беларусі. Яны крытыкуюць рэжым Лукашэнкі

найперш з гледзішча яго карыснасці альбо шкоднасці для інтэрэсаў Рэспублікі. Развіццё нацыянальнай эканомікі, культуры й мовы іх цікавіць куды ў меншай ступені. Што ж, яны маюць права на ўласны погляд.

Але варта сёньня задумачца тым унутры Беларусі, хто яшчэ зусім нядайона выказваў думку, быццам краіне няблага было б далучыцца да Рэспублікі, паколькі ўзровень дэмакратыі там вышэйшы. І гэта, маўляў, падвысіла б узровень дэмакратыі ў беларускім грамадстве, якое да расейскага ўзроўню яшчэ не дарастро.

Гэтая краплённая карта цяпер бітая крамлёўскім кіраўніцтвам. Ніякай дэмакратыі, акрамя сувэрэннай (гэта значыць — дэкаратыўнай), у расейскай палітычнай пэрспектыве не прадугледжваецца.

Беларусам даўно насыпей час самім пачаць адбudoўваць дэмакратыю для ўласнай краіны, абавіраючыся на эўрапейскую гісторыю і традыцыі. Расейскія інтэлектуалы-дэмакраты празадніцкай арыентацыі, загнаныя, як і ў Беларусі, у рэзэрвацыі ў выглядзе некалькіх інтэрнэт-выданьняў, газет і тэлерадыёстанцыяў, нічым ужо тут не дапамогуць беларусам.

А вось дэмакратычныя пераўтварэнні ў Беларусі, наадварот, могуць паслужыць выразным сыгналам для руху ў бок пазытыўных зменаў у Рэспубліцы, прынамсі, да больш адэватнага ўспрымання ёй свайго месца і ролі ў сучасным сьвеце.

Вольная дэмакратычная Беларусь можа паспрыяць і адраджэнню ідэалаў «каранжавай рэвалюцыі» ва Украіне, больш хуткай інтэграцыі і адзінству Эўропы, што зусім немалаважна ў сяявіле пагрозаў XXI ст.

Для таго, каб іх адолець, важна развязацца са спадчынай мінулага. Дэмакратызацыя Беларусі павінна стаць фінальным акордам вызвалення Ўсходняй Эўропы ад расейскага камунізму, якое пачалося пасля падзення Бэрлінскай сцяны.

Магчыма, сёньня гэта падаецца ўтопіяй. Але ж XX стагоддзьдзе — разам з антыутопіямі Замяціна, Кёстнэра і Оруэла, кожная з якіх спраўдзілася ў яшчэ больш жудаснай рэчайснасці — павінна некалі скончыцца, каб саступіць месца новай эпосе.

І чаму б гэтamu ня здарыцца ў Беларусі?

Казулін ад пачатку абапіраўся на пярэстую кааліцыю з удзелам беларускіх нацыяналістаў і людзей, цесна звязаных з Рэспублікай.

Спаса-Эўфрасіньнеўскую царкву чакае эўрамонт

Навуковы кіраўнік рэстаўрацыі Ўладзімер Ракіцкі прыпыніў свою працу на знак пратэсту.

Спінняеца рэстаўрацыя самае старажытнае съвітыні Беларусі — Спасаўская царквы XII стагодзьдзя ў Полацку. Да сёлетняга «Славянскага базару» ў Віцебску тут зробіць «эўрамонт». І выканоюць яго маскоўскія фірмы.

Больш як 15 гадоў навуковым кіраўніком рэстаўрацыі гэтага выбітнага помніка быў мастак Уладзімер Ракіцкі. Ён са сваімі калегамі вынайшоў унікальную систэму аднаўлення старажытных фрэсак, дзякуючы якой удаецца захоўваць і пазнейшыя слай жывапісу.

Реч у тым, што ў Полацку першасны жывапіс закрыты размалёўкамі XVI—XIX ст., і гэтыя размалёўкі маюць пэўную эстэтычную і гісторычную каштоўнасць. Таму іх ня проста сашкрабаюць са съценаў, але ашчадна фрагментамі расслойваюць. Такім чынам яны могуць экспанавацца ў іншых месцах. Некалькі вялікіх фрагментай знятага са съценаў старавесцкага алейнага жывапісу пачатку XIX ст. перададзены ўжо ў Полацкую карцінную галерэю.

За свою доўгагадовую працу Ўладзімер Ракіцкі ў 2000 годзе быў уганараваны прэміяй «За духоўнае адраджэнне».

Натуральная, такая карпатлівая работа вымагала шмат часу. Цяперашняму кіраўніцтву культурнага ведамства гэта не спадабалася. Чыноўнікі паставілі пытаньне рубам: беларускія рэстаўратары мусіць скон-

чыць усю працу за паўгоду.

Варты нагадаць, што състэматычнае ўзнаўленне самых старажытных фрэсак у Полацку праводзіцца вось ужо чвэрць стагодзьдзя. Сама рэстаўрацыя пачалася з купала, і на сёньня работы трываюць у верхній частцы съценаў. Тут першыя фрэскі найбольш захаваліся, і тое, што было адкрыта, дае ўсе падставы называць шэдэўрам сярэднявечнага жывапісу. Усяго за 15 гадоў адкрытыя і адрестаўраваныя прыкладна 150 з 600 квадратных метраў фрэскавага роспісу XII ст.

Улады захацелі працэс рэстаўрацыі прысьпешыць. Гэта здарылася пасля наведвання Полацку прэм'ер-міністрам Беларусі Сяргеем Сідорскім. Улады хочуць скончыць усё да візыту А.Лукашэнкі, што мае адбыцца сёлета 5 чэрвеня, на Дзень Святой Эўфрасініі.

Да гэтага дня плянунца 150 кв.м ужо адкрытых фрэсак XII стагодзьдзя зацансэрваваць, а заадно аднавіць расейскі алейны жывапіс XIX ст. у рэшце храму. Плянунца таксама ўрачыста ўсталяваць новую сярэбраную раку для мошчай святое. Купал пакрыноць золатам. Ператынкуюць царкву звонку. У сярэдзіне съвітыні зробіць абзорную пляцоўку з жалезнім лесьвіцамі.

Больш неадпаведную ідэю для старажытнага помніка прыдумаць цяжка, мяркуюць рэстаўратары. На іхнюю думку, навукова таксама ніяк не абурнаваная

Фрэскі XII ст., адкрытыя Уладзімерам Ракіцкім.

ідэя стварэння ў Спасаўской царкве дарагой мазаічнай падлогі, якая нібыта мае адпавядыць першапачатковай. Але самае прыкране: ўнікальныя фрэскі аддаюцца ў рукі расейскіх рэстаўратараў, якія раней на аўкце не працавалі.

Працы па рэстаўрацыі будуть даручаныя Міжабласному навукова-рэстаўрацыйнаму мастацкаму ўпраўленню пры Міністэрстве культуры й масавых камунікацый Рэспублікі Беларусь, якое раней выконвала працы ў Суздалі, Ноўгарадзе й Македоніі. Расейскія ж будаўнікі з кампаніі «Урал-аспект» будуть мяніць дах, залаціць купал і крыж царквы.

Беларускіх рэстаўратараў абурае тое, што праект «экспрэс-рамонту» Спаса-Эўфрасініеўскую царкву быў зацверджаны без навуковае й архітэктурнае экспертызы. І тым больш без уліку праекту рэстаўрацыі, распрацаванага Ў.Ракіцкім з калегамі.

Сам У.Ракіцкі пазбягае камэнтаваць сътуацию. Аднак стала вядома, што на знак пратэсту Ў.Ракіцкі прыпыніў свою працу й накіраваў на імя міністра культуры ліст, у якім просіць адхіліць яго ад навуковага кіраўніцтва рэстаўрацыі храму.

Царква была пабудаваная ў XII ст. на загад съвятої Эўфрасіні Полацкай. Менавіта ў гэтай бажніцы пераходоўваюцца мошчы Прародабнай Эўфрасіні. Гэта сапраўдны цуд — тое, што гэтая царква захавалася да нашага часу, і што ў ёй захаваліся выкананыя больш як 800 гадоў таму фрэскі. Сёньня съцены Спасаўскую царкву ўтрымліваюць культурныя слай многіх пакаленняў у выглядзе напластаванняў, падобных да палімпсесту. Пасыпешлівасць тут, бадай, недарэчная. Помнікі — ня тая сфера, дзе праходзяць штурмаўшчына і валюнтарызм.

Сяргей Харэўскі

Суворава нам не хапала

Трусаў, Марачкін, Пашкевіч скіравалі ліст мітрапаліту з нагоды будаўніцтва храму ў гонар Суворава.

Прадстаўнікі беларускай інтэлігенцыі выказаліся супраць ушанавання такім чынам памяці расейскага палкаводца ў Кобрыне. Ад серады распачынаеца збор подпісаў пратэсту.

Ініцыятарамі ўзвядзення храму ў гонар расейскага палкаводца Суворава сталі старшыня аплякунчэ рады па будоўлі Мікалай Кожух ды мясцовы съявтар Мікалай Лукашык. Апошні ў інтэрвю газэце «Союз» падкрэсльціў: «Пасыль ўводу ў эксплюатацыю храму-помніка аўтаматычна адчыніеца магчымасць стварэння Сувораўскага ваянна-гістарычнага комплексу, аналігаў якому няма нават

у Рэсей». Будучы храм мяркуецца пабудаваць за кошт як бюджетных, так і «пазабюджэтных сродкаў», а таксама ахвяраванняў ад прадпрымальнікаў і насельніцтва, прыбытку ад лятарэй «Пабудуем наш храм разам».

Ініцыятары пабудовы храму не хаваюць зацікаўленасці ў фінансавай падтрымцы з боку Рэсей і нават абгрунтоўваюць гэтым выбар асобы Суворава ў якасці ушанавання: «Пытанье разглядалася ў Маскве на ўзоруні патрыярха. І калі ён прачытаў пра сувораўскі храм у Кобрыне, то адразу загадаў: «У першую чаргу памагчы гэтаму хра-

му!» Бачыце, які вынік дае імя Суворава», — паведаміў радыё «Свабода» благачынны Берасцейскай япархіі Ўладзімер Карнялюк.

Аўтары адкрытага ліста выказываюць сваю нязгоду з ідэяй пабудовы храму ў гонар Суворава. На іх думку, проблема «Сувораў і Беларусь» стварае прэцэдэнт пераасэнсавання цэлага шэрагу гістарычных асобаў, што, як і Сувораў, дзейнічалі на беларускай зямлі ў інтарэсах Расейскай і савецкай імперый на-суперак інтарэсам карэнай нацыі.

Як вядома, Сувораў кіраваў задушэннем паўстан-

ня Касцюшкі, а падначаленыя яму салдаты насаджвалі немаўлятаў на пікі ў захопленай Варшаве.

«Моцным бокам праваслаўнай царквы зьяўляеца яе кансерватыўнасць у пазітыўным сэнсе гэтага слова, а сама яна заўсёды была мудрым Наставінкам для сваіх вернікаў», адзначаецца ў лісьце. Аўтары ліста просяць мітрапаліта Філарэта не рабіць пасыпешлівых, непрадуманых кроکаў пры вырашэнні дадзенай проблемы.

21 лютага распачынаеца збор подпісаў супраць пабудовы «сувораўскага» храму ў Кобрыне.

Сямён Печанко

Мілінкевіч запрасіў ван дэр Ліндэна на Дзень Волі

«Вы зможаце асабіста пераканацца ў тым, што насамрэч адбываеца ў Беларусі».

Лідэр беларускай апазыцыі Аляксандар Мілінкевіч 21 лютага зрабіў чарговы неардынарны крок. Ён звярнуўся з адкрытым лістом да старшыні ПАРЭ Рэнэ ван дэр Ліндэна. Мілінкевіч запрасіў эўрачыноўніка прыняць удзел у съявтанні Дня Волі.

Мілінкевіч піша: «Мінулы свой візит Вы ажыццяўлялі на запрашэнне афіцыйнага беларускага боку. Спадзяюся, што Вы разумееце важнасць візиту на запрашэнне, што зыходзіць ад дэмакратычных сілай Беларусі. Вы зможаце асабіста пераканацца ў тым, што насамрэч адбываецца ў Беларусі».

Нагадаем, што старшыня ПАРЭ знаходзіўся ў Менску сёлета ў студзені. Гэты візит расцэніваўся як пачатак дыялёгу паміж афіцыйным Менскам і Эўропай.

Прыезд ван дэр Ліндэна 25 Сакавіка амаль напэўна гарантаваў бы бяспеку маніфэстациі на Дзень Волі.

Зыміцер Панкавец

Інтэрв'ю з сынам Лукашэнкі

выйшла ў прэзыдэнцкай газэце «Советская Беларуссия» пад двухсэнсойным загалоўкам «Задзір пачынаеца сёньня». Яно супрадаваеца вялікай фатографіяй Дзмітрыя Лукашэнкі за шыкоўным працоўным столом.

МБ

Люты ў маразы абуты

Прышлі брутальныя халады.

20 лютага вечер у краіне зьмяніўся на падзінны, і пачало халаднечы. Бліжэйшы тыдзень захаваеца вельмі халоднае надвор'е з начным марозам да 20 градусаў, пры прайсціннях да -27 градусаў. Дзённая тэмпература не перавысіць 6—15 градусаў марозу.

Гэтыя дні небясьпечныя для ўсіх тых, у каго няма добра гэтых хворы. Самы час паклапаціца пра такіх людзей.

МБ

Дзянісаў Зьмешчаны ў СІЗА

Дзяніса Дзянісава затрымалі 16 лютага на чыгуначным вакзале. Яму закідаецца «арганізацыя і падрыхтоўка групавых дзеянняў, што груба парушаюць грамадzkі парадак» (арт. 342 ч. 1 КК). Хлопца ўтрымліваюць у СІЗА №3 Гомеля. Там пацьвярджаюць факт утрымання пад вартай Дзянісава, але пры гэтым адмаўляюцца ўзяць перадачу для яго. Паводле відавочцаў, у момант затрымання хлопец быў лёгка апрануты.

У СІЗА кажуць, што Дзянісаў хутка будзе перавезены ў іншыя месцы ўтрымання, але куды канкрэтна, стане вядома ў дзень адпраўкі.

Васіль Палякоў, кіраўнік абласной арганізацыі АГП, партыі Дзянісава, мае інфармацыю з СІЗА, што Дзянісава маюць неўзабаве перавезці ў Віцебск.

Мінулым летам супраць Дзяніса Дзянісава, а таксама Тацяны Елавой была

Ольга ДРАШКЕВИЧ

распачатая крыміналная справа па факце вывешвання ў Віцебску бел-чырвона-белых сцягоў.

Малады чалавек улетку належаў да незарэгістраванай арганізацыі «Бунт», што зладзіла ўлетку шэраг акцыяў у Віцебску, Горадні і Менску.

Паводле арт. 342-1 Дзянісу пагражае

штраф, арышт тэрмінам да 6 месяцаў, альбо абмежаванье волі да 3 гадоў, альбо пазбаўленье волі на той жа тэрмін.

У аўторак з адмысловай заявой у падтрымку Дзянісава выступілі лідэры сакавіцкіх пратэстаў на Плошчы Алесь Мазур, Вячаслаў Сіўчык, Алесь Чыгір.

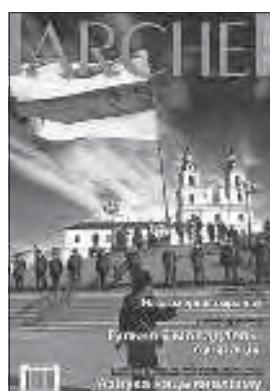
СП

Часопісу «ARCHE» вынеслі два папярэджаньні

Цяпер выхад унікальнага беларускамоўнага часопісу можа быць спынены ў кожны момант.

Рэдакцыя часопісу «ARCHE» атрымала папярэджаньні аб парушэнні «Закону Рэспублікі Беларусь аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі», датаваныя 12 лютага 2007 г., за подпісам першага намесніка міністра інфармацыі Ліліі Ананіч. Абодва папярэджаньні вынесеныя за адно і тое ж: за тое, што пасыля трохмесячнага прышынення ў 2006 годзе Рэдакцыя выдала ўсе тры затрыманыя нумары за адзін месяц.

Папярэджаньне за № 29 вынесена заснавальніку часопісу «АРХЭ-пачатак» на падставе артыкулу 16 «Закону Рэспублікі Беларусь аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі» за тое, што не было пісьмова ў месячны тэрмін паведамлена ў Міністэрства інфармацыі аб змяненіні пэрыядычнасці выхаду часопісу ARCHE (па-

умовах рэгістрацыі штотэмсячнік, але ў сінезні 2006 г. былі выпушчаныя тры нумары — №№ 10—12) для ўнісенні адпаведнага зъмяненіння ў пасыведчаныне аб рэгістрацыі выдання, што зьяўляецца парушэннем артыкулу 11 «Закону Рэспублікі Беларусь аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі».

Папярэджаньне № 30 вы-

носіцца рэдакцыі часопісу за парушэнне артыкулу 16 Закону аб друку. «Па ўмовах рэгістрацыі «ARCHE» ёсць штотэмсячным пэрыядычным выданьнем. Аднак у парушэнне ўмоваў яго рэгістрацыі рэдакцыя на працягу сінезні 2006 г. выпусціла тры нумары часопісу (10—12) без паведамлення ва ўстаноўленым падрядку ў Міністэрства інфармацыі аб зъмене пэрыядычнасці выпуску выдання. Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь папярэджае рэдакцыю часопісу аб недапушчальнасці парушэння арт. 10 і 11 «Закону РБ аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі».

Нагадаем, што ў верасні 2006 г. часопісу выносілася папярэджаньне — за парушэнне артыкулу №11 «Закону РБ аб друку і іншых сродках масавай інфарма-

цыі» (за зъмену тэматыкі (спэцыялізацыі) часопісу «ARCHE», публікацыямі грамадзка-палітычнага характару).

У выніку на падставе арт. 16 «Закону РБ аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі» Міністэрства інфармацыі прыпыніла выданье часопісу «ARCHE» на трох месяцы.

У сінезні, пасыля трохмесячнай паўзы, выйшлі тры нумары часопісу (№ 10, №11, № 12). Калі б такога не адбылося, «Белпошта» скасавала б падпіску, а чытатчы засталіся б без аплачаных нумароў.

Два папярэджаньні запар можна разглядаць як своеасаблівую «чорную метку» выданью. Аднак таксама як знак, што ніякай дэмакратызацыі ў сферы СМІ не адбудзеца.

УЛ.ІНФ.

Працэс Лукашова

З 15 лютага доўжыўся працэс Кастуся Лукашова. Яго вінавацілі ў непадпараткаваньні супрацоўнікам міліцыі 29 сакавіка, калі ён вывез са шпіталя свайго брата Вячаслава, якога хацелі забраць міліцыянты.

Кастусь Лукашоў у турэмнай клетцы. Ён кашляе, вочы блішчаць ад нядосыту й прастуды. Але гаворыць ён гучней за пракурора й суддзю.

Лукашоў цалкам адмаўляе абвінавачанье, што штурхай міліцыянтаў і наехаў на аднаго зь іх машынаю. Кажа, міліцэйскіх пасьведчаньняў ня бачыў.

Маці

Маці Кастуся плача і просіць прабачэння ў сына. Яна просіць дараваць, што выклікала яго па дапамогу — і цяпер сына судзяць.

Галіна Сіўчык шкадуе, што падумала: «Каб ты зваліўся!» на невядомага ў спартовым (у судзе — пацярпелага міліцыянта Сушчэню)... А ён і зваліўся, калі даганяў машыну.

Пацярпелы

Спартовыя каротка стрыжаныя хлопцы ў адноўлекавай цёмнай вопратцы. Гэта пацярпелы з калегамі.

Старшы лейтэнант Сушчэні распавядае, што з калегаў прыхеадаў у бальніцу забраць Вячаслава Сіўчыка. Што выклікаў для гэтага дапамогу, бо быў вялізны настойп. Але АМОН, на жаль, пад'ехаў да іншага ўваходу.

Нягледзячы на гэта, Сушчэні паказаў пасьведчанье і паспрабаваў загад выкананца. Але Лукашоў штурхай яго ад машыны, перашкаджаў і зьбіў машынаю, зламіўши пры гэтым мабільны тэлефон міліцыянта.

Пацярпелы нездаволены, як съведкі распавядаюць, што Сушчэні, даганяючы машыну, зваліўся ў бруд. Гэтага не было! Сушчэні — спартовец, і за машынаю бег.

Старшы лейтэнант Сушчэні нядаўна атрымаў чарговую

www.SVABODA.org

зорачку. Кар'еру ён распачынаў у СІЗА №1.

Менавіта туды ўвязныілі Кастуся Лукашова, і ён зьдзіўляўся, чаму канваіры заўсіміхаліся, пачуўшы прозвішча пацярпелага.

Пацярпелага пытаюцца, як, ён лічыць, трэба пакараць абвінавачанага. «З улікам асобы абвінавачанага...» Сушчэні абсякаеца — і іншым голасам дадае, што патрабуе максімальная пакараньня, бо ў яго асобе нанесеная абраза ўсёй міліцыі і ўладзе, бо ён — твар улады.

Съведкі

Алесь Міхалевіч і Вячаслав Сіўчык безь перашкодаў выступаюць па-беларуску, а Сіўчык падрабязна распавядае пра сваё затрыманье...

Съведкі распавядаюць, што ня бачылі дакумэнтаў (толькі міліцыянт сказаў пра пасьведчаньні, а съведка Паўлак Быкоўскі ўзгадаў нейкія бэджыкі) — але для абвінавачанья гэта дастатковыя доказы, што былі прад'яўленыя міліцэйскім дакумэнтам.

Абурэнные пракурора выкладае, што галоўныя съведкі з боку абвінавачанья —

працоўныя-будаўнікі, — раптам паказваюць, што ня бачылі ці ня памятаюць, каб падсудны кагосьці штурхай. Але на гэты выпадак ёсьць матэрыйлы съледztва, дзе записаны супрацьлеглыя паказаны.

Аніхто зь съведкаў ня бачыў сутыкнення (затое многія распавядаюць, што перасъледнік зваліўся). Абвінавачанье на гэта: съведкі блытаюцца, а паказаныем Сушчэні можна давяраць.

У судовым калідоры шмат людзей. Зінаіда Бандарэнка і Радзім Гарэцкі, акадэмік Вайтовіч, Мілінкевіч з Інай Кулей — і Ірына Казуліна, Тацяна Клімава і Лябедзька, Барыс Гарэцкі і Зым'цер Хведарук, кінарэжысэр Хашчадар.

вацкі. Падтрымаць Кастуся прыехалі аднаклясьнікі і начат суседзі зь лецішча.

Клясная настаўніца прыехала распавесыці суду, які Кастусь у дзяцінстве быў «адказны добрачардчны», гэта захавалася ў дасёння — і працьтавала Біблію.

Адвакатка пытаецца ў пацярпелага, якую юрыдычную працэдуру той выконваў у шпіталі: арышт ці прывад. Сушчэні губляеца, што трэ было выканана загад. Адвакатка даўдзіць, што нават калі б у міліцыянтаў былі ўсе належныя дакумэнты, яны не маглі забраць чалавека на бюлетэні. (Прывад немагчымы, калі чалавек хворы, адпаведна, загад затрымаць — незаконны.)

Прысуд

Маглі даць шэсць гадоў. Присуд два гады ўмоўна з адтэрміноўкаю на два гады выглядае ледзьве не падарункам.

Пракурор Канода чытаў матэрыйлы съледztва, утаропіўшыся ў паперкі, дапытваў съведкаў, дакранаючыся да свайго твару. Гэта жэсты дыскамфорту й няёмкасці, унутранага канфлікту ці, прынамсі, складанай задачы.

Два гады ўмоўна — хіба гэта страшна?

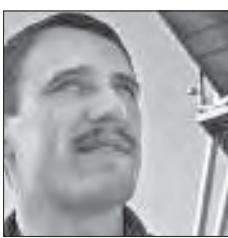
Наадварот — гэта мяккасць, гуманізм да асуджанага. Ён на свабодзе. Гэта ўсё, што могуць зрабіць судовыя чыноўнікі на сваіх пасадах. У нашых палітычных умовах. Сумленыне людзей систэмы «чыстае». Кожны зь іх зрабіў свой выбар.

Андрэй Расінскі

Суд пад старшынствам судзьдзі Красоўскай прысудзіў Кастуся Лукашова да двух гадоў умоўна з адтэрміноўкай выканання прысуду на 2 гады. Апроч таго, з Лукашова быў спагнаны 1 мільён рублёў на карысць пацярпелага.

Пракурор патрабаваў пакараньня два гады ўмоўна з адтэрміноўкай на трэх гады і спагнання двух мільёнаў.

Па вызвалені з-пад варты Кастусь Лукашоў падзікаўваў усім, хто яго падтрымліваў. Ён сказаў, што працэс быў помстай ягонай сям'і й спробай спыніць яе актыўнасць. Але вольную думку ўвязныіць немагчыма, — заяўіў спадар Лукашоў.

**ПАВАЛ
СЕВЯРЫНЕЦ**

Павал Севярынец — у 1998—2004 лідэр незарэгістраўванага «Маладага фронту». Асуджаны за арганізацыю акцыяў пратэсту пасля рэфэрэндуму 2004 году. Цяпер у высылцы ў Малым Сітне, на поўначы Полаччыны.

Штодня ў Алёшчы загружаюць два-тры вагоны «на Яўропу» — у Італію. Вугоршчыну, Прыбалтыку. За куб круглага лесу — бярозы, асіны, хвоі — на ёўрапейскім рынку плацяць ад 20 да 30 ёура. Нягледзячы на спорны гандаль, канцэрн «Полацаклес» балансуе на мяжы банкруцтва, бярэ крэдыты пад заробак, і штомесяц Сітна ўскالыхваюць чуткі, што леспрамгас вось-вось зачыняць.

Лесанарыхтоўка — адна з тых галінаў беларускага гаспадаркі, якой увесну наўпрост пагражае адмена ёўрапейскіх прэфэрэнцыяў. Зразумела, што «правы працоўных», «тэхніка бяспекі» і «годны заробак» тут паняткі пустыя. Але афіцыйная рэакцыя на ёўрапейскія абвінавачаныні ў Алёшчы ўжо зьявілася. На загад з Палацку ў рабочае бытоўцы нечакана вывесілі сціпсы «кіраўніцтва маласіценскага прафсаюзу»(!), «леспрамгасаўскага цехавага камітету»(!), а таксама «грамадзкіх інспектараў»(!). Самі прафсаюзнікі, цехавікі ды інспектары, якія ўпершыню даведаліся аб сваіх пасадах з загадковых папераў, узнялі дружны рогат: «Гля, Пяцро, а ты, аказваецца, інспектар!», «Ды ты сама, Паўлаўна, проф-груп-орг!». «Цыху ты, не абзывайся...»

«Яўропа! — задаволена выгукнае вусаты, з залысінамі, «хімік» Мікола, — усё, цяпер на Захад пойдзем. Будзем па дваццаць еўрыкаў у гадзіну, як у Германіі, атрымлівацца». «Раскатаў губу, — ківеа кранаўшчык Іван, — Яўропа... У нас хоць ты еўрыкі, хоць тыгрыкі плаці — народ іх прап’е. Яўропа — гэта калі чалавек к чаму-та страміцца».

«Яўропа!»

Рэпліка алёшчынскага кранаўшчыка расшыфрувае лёзунг «Беларусь — у Эўропу!» значна больш дакладна, чым афіцыёз, і куды больш ёміста, чым апазыцыйныя стратэгіі. Па вялікім рахунку, реч ня ў тым, што нам трэба весці «шматвэктарную палітыку» ды нават не ў імпэрскай палітыцы Крамля (хая ўсё гэта — лепш позна, чым ніколі ўсьвядомленыя аксіёмы). У чалавеку ключ. У беларусу. І ў ягоным імкнені ўсе можна.

Імкненіе — сутнасць гісторычнага феномену Эўропы. Мощнае, на мяжы магчымасцяў, імкненіе да свабоды, справядлівасці, творчасці. Да духовага адкрыцця. Да дасканаласці. Да Бога, урэшце. Калі размаўляеш з украінскімі ды маладаўскімі дэмакратамі, бачыш па тэлевізіі шчасльвых румынаў ды баўгараў, нават Грузію, што штурмуе брамы Эўропы, бачыш адразу: імкнуща. А беларуса, старэйшага за сорак, дагэтуль адрознівае глыбокі сум, апатыя й бязъвер'е. Парадаксальна, але менавіта «імкненіе» — найвялікшае пытанье зараз і для саме Эўропы, асабліва Заходняй, якую зь лёгкай рукі амэрыканцаў ужо павялося называць Старой. У прывабных і велічных рысах Парыжу ў Лёндану, Рыму й Мадрыду ўсё часцей праглядваюць дружлая самазадавленасць, апатычнае спажывецтва, распушчаны разбэшчаны дэкаданс, і, як вынік — бездапаможнасць перад глябальнымі пагрозамі. Часам на адпачынку зазіраеш у очы Эўропы,

ХРОНІКА

15 лютага

Інтэрнэт-кавярні ў кіпцюрах КДБ

Цяпер уладальнік інтэрнэт-кавярні або ўпраўнаважаная ім асоба абавязаныявесці журнал дамэнных імёнаў сайту, да якіх калісьці атрымлівалі доступ. Журнал павінен захоўвацца на менш як 12 месяцаў і падавацца пры неабходнасці супрацоўнікам дзяржбяспекі, праваахоўным органам і органам дзяржкантролю. Адпаведныя палажэнні зъмешчаныя ў пастанове, якую прыняў беларускі ўрад «у мэтах рэгулювання адносінаў у сферы ажыццяўлення дзеянасці кампьютарных клюбіў і інтэрнэт-кавярняў».

16 лютага

Саюзу левых партый адмоўлена

у регістрацыі

Міністэрства юстыцыі адмовіла ў дзяржаўнай реєстрацыі **Саюзу палітычных партый** «Саюз левых партыяў». СЛП закідаюць парушэнне вызначанага парадку стварэння саюза: згодна з дзейным законадаўствам, дзеянасць палітычных партыяў, зарэгістраваных у Беларусі, можа распаўсюджвацца толькі на тэрыторыю Беларусі.

Акрамя таго, паводле Міністэрства юстыцыі, правядзенне канфэрэнцыі ў Чарнігаве супрадаваджалася неаднаразовым парушэннемі заканадаўства.

Амэрыканскіх грамадзянаў дэпартавалі з Беларусі

Дзесяцёх грамадзянаў ЗША, якіх зъвінавацілі ў парушэнні правілаў знаходжання ў краіне, дэпартавалі з Беларусі. Паводле афіцыйнага тлумачэння, замежныя

грамадзяне нібыта незаконна выкладалі й ажыццяўлялі рэлігійную дзеянасць. Усе амэрыканцы аштрафаваныя на адну базавую велічыню. Ім забаранілі наведаць Беларусь цягам двух гадоў. Амэрыканцу запрасіла **аб’яднаные «Стэфанус»** — у межах дабрачыннай акцыі «Ангельская мова для ўсіх» яны вялі бясплатныя практикумы ангельскай мовы. Заняткі праходзілі ў царкве Эвангельскіх хрысціянаў-баптыстаў.

Аляксандру Казуліну працягнулі рэжым выхаду з галадоўкі

Адміністрацыя калені «Віцьба-3» працягнула адмысловы рэжым для палітвязня **Аляксандра Казуліна**, у якога пасля спынення 53-трохдзённай галадоўкі рэзка пагоршала здароўе. Раней адвакатам і сваякам асуджанага ў калені казалі, што 15 лютага Аляксандра Казуліна перавядуць на звычай-

«Эўраньюз», і заўважаеш надзіва родную млявасць і абыякавасць да жыцця, уласціву старэйшым пакаленням беларусаў.

Жывое, актыўнае хрысьціянства, якое і прадвызначыла тысячагодовы эўрапейскі ўздым, зъмянілася панаваньнем матэрыйлізму, месцамі з рытуальнай рэлігійнасцю. Бяз моцнага ўнутранага штуршка, які скаланае нацыі й грамадзтвы, дапамагас пераадолець крызіс і зноў адчуць свою місію ў духовым імкненні, Эўропа ўпадае ў дэпрэсію.

Новае эўрапейскае абуджэнне ідзе з *Новай*, Цэнтральныі і Ўсходній Эўропы. Ужо сёняня і Польшча, і Украіна, і Латвія, і Балканы перажываюць хрысьціянскае ўзрушэнне. Беларусь пакуль ледзь угадваеца ў гэтым шэрагу. Але варта ўзыняцца Беларусі — і Новая Эўропа, раптам стаўши адзінай, выбухне эўрапейскім узыходам.

Бо беларуская Эўропа — гэта не спадарожнікавая міска на паўразваленай хаціне, купленая за «ягадныя грошы», гаспадар якой штоўкае пультам, шукаючы эратычных каналаў, і не набор лядоўняў ды пральных машынаў «Siemens», нажытых на продажы «максімкі» аднавяскойцам. У адрозненіе ад *Яўропы*, Эўропа — гэта ня зьнешні марафет. Сапраўдная Эўропа — у сэрцы, поўным любові да Бога, бліжняга і Радзімы.

Беларускія эўрапейцы — гэта маладафронтайцы, якія сёлета вось ужо дзясяты год абыходзілі заходнія амбасады зь віншаваньнямі на Дзень Святога Валянціна. У іх перасаджалі лідэраў, павыклікалі падчас акцыі ў КДБ

арганізатарапаў, блякавалі ля пад'ездаў дасьведчаных «вулічнікаў», а шэсьце ўсё адно рушыла. Нарэшце выхаплі проста з калёны стыхійных завадатарапаў — а маладафронтайцы ідуць. Імкнуща! І даходзяць да Польшчи, Нямеччыны, ЗША, каб перадаць ім: мы хочам быць Эўропай! І невыпадкова адзіны апазыцыйны лідэр у маладзёвым шэсьце — стоадсоткавы эўрапеец Аляксандар Мілінкевіч.

І Малады Фронт, і Мілінкевіч раптоўна ўклініваюцца ў «захаднюю гульню» рэжыму і блытаюць яму ўсе карты. Адсюль — і арышты, і крыміналкі, і штрафы, і прапагандовы шал. Чарговы сигнал Брусэлю: «Но-но, гаспада, ніякіх размоваў пра палітыку — нас цікавіць толькі эканоміка».

Абвясьціўшы разварот на Захад, рэжым пасыльдаўна *kitaizue* Беларусь. Характэрнае азіяцкае прымуржванье ў самым цэнтры Эўропы — выклік усёй заходняй дэмакратыі.

Таму беларускім дэмакратам ня мае сэнсу засяроджвацца на эканамічным гандлі, які распачаў рэжым. Найбольш моцны кірунак апазыцыйнага дыялёгу з Эўропай палягае якраз у сферы нематэрыйльных каштоўнасцяў. У тае сферы, якая зрабіла Эўропу Эўропай. Адстойваньне нацыянальнай незалежнасці. Пытаньні мовы й культуры. Абарона правоў чалавека й хрысьціянскіх прынцыпаў.

Беларусь — сэрца Эўропы.

І я веру: зараз менавіта ў сэрцы беларуса вырашаеща, быць ці ня быць Эўропе.

Задача пад сілу нацыянальнаму абуджэнню!

6.Малое Сітна

«Яўропа — гэта
калі чалавек
к чаму-та
страміцца».

ХРОНІКА

ны рэжым утрыманьня і прымусяць ізноў працаваць. Цяпер А. Казулін па-ранейшаму мае права не выходзіць на працу — яго глядзяць лекары, ён атрымлівае адмыслове харчаванье з улікам былой галадоўкі.

Дзень Салідарнасці ў Менску

Каля ста моладзевых актыўістаў прайшлі з запаленымі сьвечкамі па праспэкце Францыска Скарыны ў Менску. Такім чынам маладыя беларусы выказалі салідарнасць з палітвязнямі і сем'ямі зьніклых апазыцыянераў. Супрацоўнікі АМОНу цягам акцыі суправаджали моладзевых актыўістаў, а ў сквэры імя Янкі Купалы, калі людзі паставілі сьвечкі на зямлю, затапталі агенчыкі нагамі. Нікога з удзельнікаў акцыі, тым ня менш, не затрымалі.

На сцяне кінатэатру «Кастрычнік» і на мосыце каля Чыгуначнага вакзалу зъявіліся расыцяжкі з надпісам «Свабоду палітвязь-

ням!»

...у Бабруйску

Чарговая акцыя, прысвечаная Днню беларускай салідарнасці, у Бабруйску прайшла без перашкодаў з боку супрацоўнікаў міліцыі. Людзі сабраліся з запаленымі сьвечкамі каля капліцы на вул.Менскай.

19 лютага

Справу Хведарука перадалі ў праکуратуру

Моладзевы актыўіст **Зыміцер Хведарук**, супраць якога разам з **Алегам Корбанам** 4 лютага была ўзбуджаная крымінальная справа за дзеянасць ад імя незарэгістраванага «Маладога Фронту», атрымаў афіцыйнае паведамленье аб tym, што справа была перададзеная ў праکуратуру. Пастанова падпіса-

ная капітанам **КДБ Дзымітрыем Свістуном**. Тым самым, што кіраваў дзеяньнямі супрацоўнікаў ПМСН падчас затрымання ўдзельнікаў паседжання Цэнтральнай Рады МФ 4 лютага.

20 лютага

Справа царквы «Новае жыццё» перанесеная ў чарговы раз

Прычынай пераносу стала няўядомы праўнік Менгарвіканкаму Ігара Касцяпяровіча. Гэта ўжо трэці перанос справы па яго віне. На паседжанні з'явіліся два прадстаўнікі Менгарвіканкаму, кожны з якіх, па съвядчанні праўніка царквы **Сяргея Луканіна**, меў пайнамоцтва для вядзеньня справы. Аднак прадстаўніца адвадзу па справах рэлігіі **Менгарвіканкаму Алена Радчанка** ініцыявалася пераносом справы на чацвер.

Таму, які так і ня стаў на шлях выпраўлення

У нядзелю, 11 лютага, у Малым Сітне Павал Севярынец атрымаў прэмію імя Алеся Адамовіча.

Гэтую прэмію Беларускі ПЭН-цэнтар традыцыйна ўручает найлепшаму публіцысту году. Павал Севярынец уганараваны за цыкл публікацыяў «Лісты зь лесу», што друкуеца ў «НН» ад самага пачатку Паўлавай высылкі.

Зь Менску ў Малое Сітна накіраваліся пісьменнік Уладзімер Арлоў, перакладчык Лявон Баршчэўскі, дырэктар зачыненага ліцэю імі Якуба Коласа Ўладзімер Колас. У Полацку да іх далучыліся пісьменнікі Ірына Жарнасек, Лера Сом і Вінцэс Мудроў.

Апроч дыплёму ды памятнага мэдаля везы ў Севярынцу, як зазвычай, гарбату, чакали, але найперш яблыкі, апельсыны. Но зараз у Сітненскай краме можна знайсці вітаміны толькі аднаго гатунку — салянка ў слойках.

Павал сустракае гасцей на ганку інтэрнату, ён рады бачыць кожнага, хто прыяджае да яго. Ля ног Севярынца круціцца кот Парты-

Уладзімер Арлоў, Лявон Баршчэўскі, Вінцэс Мудроў апрош прэміі прывезлы Паўлу стос новых кніжак.

зан.

Праходзім у пакой. Паўлаў сусед перапрашаецца і зынікае, «каб не замінаць». Трымаючы ў руках дыплём, Севярынец адзначаў: «Атрымаць прэмію, названую ў гонар Алеся Адамовіча — вялізная адказнасць. Алеся Адамовіч быў тым чалавекам, які ў страшным для беларусаў XX стагодзьдзі сформуляваў беларускі адказ на мілітарызм, нацыя-

нальны прыгнёт, на падаўленыне ўсяго беларускага».

Павал частуе гасцей гарбатай з кавай. Ён асцярожна разважае пра датэрміновае вызваленіне. Камісія па разглядзе ягонай справы была прызначаная на 15 лютага. (Рашэнніе будзе ранейшым: «Асуджаны так і ня стаў на шлях выпраўлення».)

Павал жартуе, дзеліцца ідэямі, расказвае пра пляны

Міхаіл Пастухоў, Гары Паганяйла, Алег Волчак).

Праваабаронца Людміла Гразнова распавяла, што атрымала ліст ад «Мэмарыялу Робэрта Кэнэдзі» з прапановай вылучыць у бягучым годзе кандыдата на прэмію імя Кэнэдзі. Крытэрыі прэміі — абарона правоў чалавека, асабістая съмеласць і аўтарытэт, а таксама прыналежнасць да недзяржайной арганізацыі, якая робіць ісцітутны ўнёсак у працэс пе-

раўтварэння ў краіне. Па яе словаах, Зьміцер Дашкевіч цалкам адпавядае неабходным крытэрам.

Былы судзьдзя Канстытуцыйнага суду Міхаіл Пастухоў ад сябе прапаноўваў кандыдатуру праваабаронцы Валер'я Шчукіна, аднак было вырашана, што ён не зусім адпавядае критэрам, бо займаеца прававаабарончай дзейнасцю пасобку.

Цяпер праваабаронцы займаюцца зборам неабход-

стварэння ў Сітне філіі ТБМ. Кажа, што яму бракуе інфармацыі, таму распытвае абсалютна пра ўсё, што робіцца ў Менску. Расказваем, як можам, але высывяляецца, што ў Сітне пра ўсё гэта ўжо ведаюць.

У Паўла новыя суседзі па інтэрнаце. «За час маёй «хіміі» прараз мяне чалавек 30 пасыпела праплысьці, а я, як тая малпа з показкі, сяджу і лічу», — кажа ён. Адзін Паўлаў сусед нядайна п'янім выкраў Севярынцу мабільнік і пабег на гару, дзе «цягне» сувязь, тэлефанаўваць «опэратора», але яго ўдалося выкрыць.

Севярынец паказвае паштоўкі салідарнасці, што прыходзяць зь дзясяткай краін. За час зняволення Павал атрымаў больш за тысічы лістоў.

Тры гадзіны гасцівання ў Севярынца пралятаюць імгненна, ужо час ехаць дадому, бо пачынае цымнечь. Севярынец пацікае на развязаныне кожнаму руку і доўга махае нам усьлед. Нехта ў спадзіванні кажа: «Няхай бы болей нікому не было патрэбы сюды прыяжджаць да Севяринца».

Між Дрэтунню і Полацкам на дарозе мы бачым пару ласёў з маленькімі ласянятамі. «Нашая беларуская Сібір», — жартуе Уладзімер Арлоў.

**Зьміцер Панкавец,
Малое Сітна — Менск**

Дашкевіч вылучаны на прэмію імя Кэнэдзі

Рашэнніе аб вылучэнні прынялі 15 лютага беларускія праваабаронцы (Людміла Гразнова, Іна Кулей,

най інфармацыі пра дзейнасць лідэра незарэгістраванага «Маладога фронту», якую трэба даслаць у «Мэмарыял Робэрта Кэнэдзі» да 15 красавіка.

Премія імя Робэрта Кэнэдзі заснаваная ў 1984 г. старэйшай дачкой Р. Кэнэдзі Кэтлін. Летась ляўрэтам прэміі стала праваабаронца з Дамініканскай Рэспублікі Соня П'ер. Прэміяльны фонд складае 30 тысячай даляраў.

Сямён Печанко

Пятушка Шустрава: Уладзь Міхайлаў патрабуе салідарнасці

Вядомая чэская дысыдэнтка даслала ў «Нашу Ніву» ліст, даведаўшыся аб прызнаньнях Уладзя Міхайлава, які пакаяўся ў супрацоўніцтве зь беларускім КДБ на шкоду беларускай дэмакратычнай апазыцыі.

Напрыканцы студзеня польскі «Tygodnik Powszechny» надрукаваў даўгое інтэрвю з дваццацігадовым беларускім студэнтам у Польшчы Уладзем Міхайлавым, які прызнаўся, што стаў агентам беларускага КДБ. Міхайлаў даволі падрабязна апісвае спосаб, якім афіцэры КДБ скілі яго да супрацоўніцтва, як яму пагражалі, апісвае таксама, якія меў проблемы ва ўніверсітэце, калі паспрабаваў ад супрацы тae адмовіцца. Яму пашчасьціла зъехаць на навучанье ў Польшчу, ды ўжо там ён вырашыў усё распавесці.

На дзень раней, чым у польскім друку, ён зъмісьціў прызнаньне на сваёй інтэрнэт-сторонцы, і дыскусія, якая пад ягоным тэкстам разгарэлася, вельмі павучальная, калі не сказаць — тыповая. Частка дыскотоўцаў ухвалиле рашэнне Міхайлава прызнацца ў супрацы, але шмат хто гнеўна вычытае яму ту ю супрацу, часам і ў вельмі злоснай форме, за зраду апазыцыйнаму руху.

Часткова я разумею тую злосць: гэта заўсёды шок — даведацца, што нехта здраджаў сваім сябрам і калегам. Нядаўна мы сядзелі ў рэстарацыі, наша гутарка пайшла пра былых супрацоўнікаў чэхаславацкай Дзяржжаўнай бяспекі вакол Хартыі'77, якія прызналіся толькі тады, калі іх пра тое засвідчылі ўжо адкрытыя матэрыялы з архіваў. І праз 17 год было бачна, што мы не абыякавыя да гэтага, хай і даўна жывем у свабоднай краіне і, безумоўна, мелі шмат часу са

старымі здрадамі разабрацца. Але відавочна, што гэта ня так проста.

Адначасова я разумею, у якім цяжкім становішчы цяпер Уладзь Міхайлаў: беларускі КДБ яму адкрытую заяву безумоўна не забудзе, а таму ён патрабуе салідарнасці вакол сябе ад людзей са свайго асяродзьдзя. Таму болей разумна было б прыглушыць эмоцыі, не сварыцца на вінавата, які да ўсяго сам прызнаўся, а наадварот, імкнуща неяк дапамагчы яму. Вядома, будзе шмат такіх, якія ўжо ня будуць здольныя Міхайлаву верыць — але, зь іншага боку, яны і на мясяць яму ўсё распавядадзяць.

Даць згоду на супрацу хай зь беларускім КДБ ці якой іншай камуністычнай таемнай службай, безумоўна, было памылкай. Але адначасова трэба і дадаць, што працаўнікі таемных службай умелі і ўмеюць добра вызначаць, чым каго прыманіць і што на кім выкарыстаць, ды ведаюць, што ня кожны здольны адолець гэтым ціск. Пра гэта мы даведваемся сёньня на-
ват у свабодных грамадзтвах.

Найразумнейшим спосабам як выйсці з такога непрыемнага становішча ёсьць акурат той, што абраў Міхайлаў. Агент, які прызнаўся, ужо ня будзе карысны для таемных службай. У выпадку дваццацігадовага студэнта з апазыцыйнымі поглядамі гэта ўжо амаль на 100 адсоткаў! Ведаю некалькі такіх выпадкаў з былога чэхаславацкага дысыдэнцкага руху — рэакцыі былі падобныя. Адныя абураўліся, іншыя з разуменнем успрымалі

TYGODNIK POWSZECHNY

чалавечыя памылкі. Аднак я ведаю і прыклады, калі людзі спрабавалі ўнікнуць супрацы, але пры гэтым на-
ват не сказалі сябрам і знаёмым, што ўласна здарылася. У такіх выпадках перасьлед гэбістаў быў асабліва жорсткі.

Другі варыянт — працягваць супра-
цу пад страхам, каб сябры ды калегі не пакінулі чалавека, не адварнуліся,
ёсьць, напэўна, тым найгоршым, які можна прыняць у такім становішчы.
Лукашэнка панаванье ў Беларусі не назаўсёды, калісці і там суполь-
насць стане дэмакратычнай і архівы
КДБ выдадуць свае таямніцы.

Пятушка Шустрава,
адмыслова для Нашай Нівы,
пераклад з чэскай
Ільля Глыбоўскі

Пятушка Шустрава

публіцыстка, бытая рэдактарка «Lidové Noviny». У 1969—71 г. была зняволена за апазыцыйную дзеянісць. Падлісантка Хартыі'77 (1 студзеня 1977), з 6 студзеня 1985 г. да 7 студзеня 1986 г. — прэ-
сакратарка Хартыі'77. У сярэдзіне 90-х — віце-
міністар унутраных спраў Чэскай Рэспублікі.

Насуперак прагнозам

Ляўрэатам літаратурнай прэмii «Гліняны Вялес» за 2006 год — за книгу «Дыялогі з Богам» — стаў пісьменнік Валянцін Акудовіч. Пра гэта ў пятніцу, 16 лютага, аб'явіў старшыня Таварыства вольных літаратаў Але́с Аркуш.

Нобэлеўскі ляўрэат Архан Памук уцёк з Турцыі

Калі на пачатку сьнежня, праз два месцы пасля атрымання літаратурнага Нобэля, Архан Памук прыляпець у Турцыю, у аэрапорце яго віталі сотні прыхільнікаў, а ўсе СМІ казалі пра прыезд «сына народу».

Напрыканцы студзеня, два тыдні пасьля забойства нацыяналістам армянскага журналіста Гранта Дзінка, Памук пакідаў Турцыю ў съпешы і бяз шуму. З таго часу пісьменнік, гэта жа, як і Дзінк, зыненавідны для шавіністычных колаў, маўчыць.

Ён адмініструе заплянаванае на люты турнэ па Нямеччыне, дзе жыве найбольшая ў Эўропе дыяспара туркаў (3 мільёны чалавек). Турэцкая і нямецкая СМІ пісалі, што прычынай раптоўнай змены плянаў была інфармацыя пра замах, што рыхтуюцца на ляўрэата ў Нямеччыне. Колькі дзён да таго Ясін Хаяль, якога абвінавачваюць у замове забойства Гранта Дзінка, пагражай у судзе Памуку, што той будзе наступным.

У сваіх кніжках Памук піша пра Турцыю і туркаў, якія знаходзяцца на вечным раздарожжы паміж Усходам і Захадам, сучаснасцю і адсталасцю. Пісьменнік закрае спрэчныя для туркаў тэмы — забарону мусульманскіх хустак у школах, супрацьстаянне съвецкіх і ролігійных сілаў, няўменьне расквітацца з мінулым.

Памук, якога ўжо даўно крытыкуюць за брак патрыятызму, выклікаў сярод

Разам з Акудовічам намінантамі на «Гліняны Вялес» сёлета быў Сяргей Балахонаў, Зыміцер Вішнёў, Міхась Андрашюк ды Андрэй Хадановіч.

Летась «Вялеса» за книгу публіцыстыкі «Вострая Брама» атрымаў Сяргей Дубавец.

Зыміцер Панкавец

шавіністаў сапраўды магутную хвалю абурэння два гады таму, калі ў інтэрв’ю швайцарскай газэце, кажучы пра вынішчэнне туркамі армянаў на пачатку XX ст., заявіў, што «загінуў мільён армянаў і ні ў кога німа адвагі казаць пра гэта». За гэтыя слова яго прыцягнулі да суду, аднак справа была спыненая.

Выдавец пісьменніка съцвярджае, што ад’езд у ЗША кароткачасовы, а мэды щукаюць сэнсацыі там, дзе яе німа. Аднак вядомы турэцкі публіцыст Фаціх Алтайлы высветліў, што Памук забраў з сваіх рахункаў у Турцыі ўсе зьберажэнні. Ён таксама размаўляў са знаёмымі Памука, якім той прызнаваўся, што бацца за сваю бяспеку. «Ён казаў, што пакідае Турцыю і няхутка вернеца дахаты», — съцвярджае Алтайлы.

Падчас свайго знаходжання ў Турцыі Памук быў пад аховай паліцыі. З часу забойства Дзінка такая ахова прызначаная ўжо больш як тузіну інтэлектуалаў.

Вольга Данишэвіч

Мэдыкі выратавалі Законнікаву руку

Нядайна паэт перанёс складаную апэрацыю.

«Ён парваў мышцу на руцэ, і сухажыльле таксама, — распавяла «Народнай волі» жонка Сяргея Законнікава. — Нялоўка падняў кардонную скрынку кілаграмаў дзесяць вагой. А па маладосці плячо было траўміравана ў аўтааварыі, вось пашкоджаная мышца і ня вытрымала...»

Пасля апэрацыі Законнікав адмовіўся ад абязпольвальних. «Яму адзін укол слабенькі ўшпілілі, але адразу сэрца скапіла — яно крыху барахліць, — кажа жонка паэта. — І апэрацыю працэ гэта прыйшлося рабіць пад мясцовым наркозам».

Зычым Сяргею Іванавічу хутчэйшага выздараўлення!

Паводле «Народнай волі»

«Плошчы» не было

У аўторак у галерэі «Мастацтва», што на Незалежнасці, 12, адбылося адкрыццё пэрсанальнай выставы мастака Аляксея Марачкіна. Выставка мае назыву «ТАМ», якая літаральна расшифруваеца як «Тутэйшым Аматарам Мастацтва», альбо «Такі Але́с Мара». Рэдкі выпадак, калі падкрэслена нацыянальны мастак змог атрымаць для экспазыцыі сваіх працаў галерэю ў цэнтры сталіцы.

Нягледзячы на тое, што выставка Марачкіна была ня дужа добра праанансаваная ў СМІ, сабралася поўная заля людзей. Прыемна, што ў «Мастацтве» сабраліся людзі розных вякоў. Ад зусім яшчэ маладых навучэнцаў Мастацкай вучэльні імя Ахрэмчыка да мэтраў беларускага жывапісу.

Павіншаваць Аляксея Марачкіна прыйшлі старшыня Саюзу мастакоў Беларусі Ўладзімер Басалыга, скульптар Але́с Шатэрнік, драматург Аляксей Дудараў, паэт Генадзь Бураўкін. Таксама супала, што акурат у гэты дзень сваё 60-годзьдзе адзначае вядомы рэжысэр Валер Мазынскі, таму віншаваны і прэзэнты ад гасцей накіроўваліся на толькі Марачкіну.

Сам Аляксей Марачкін чытаў свае гумарыстычныя паэтычныя прысьвячэнні Яўгену Шунейку, Рыгору Сітніцу, Міхасю Савіцкаму, Паўлу Севярынцу. На імпрэзе прысутнічалі таксама жонка і юнкі мастака.

Прагнаванай прэзэнтацыі карціны «Плошча» не адбылося. У праціўным выпадку Марачкін мог падставіць і галерэю, і яе кіраунічку, якая згадзілася прадставіць залю толькі калі пераканалася, што «Плошчы» там ня будзе. Сам Марачкін абяцае бліжэйшым часам усё ж прэзэнтаваць гэту карціну. Прайда, пакуль невядома, калі і дзе. Найбольш верагодна, што ва ўправе БНФ.

Бліжэйшымі днямі выставка працягнёgue сваю працу. Таму ўсе ахвотныя яшчэ пасьпеюць паглядзець на працы мастака.

Зыміцер Панкавец

У пекле Азії

Рэпартаж з Аўгандыстану. Піша Аляксей Лявончык.

Працяг. Пачатак у №4, №5.

Травенскі мяцеж

Травень у Кабуле звычайна вельмі сipyякотны. Уначы спаць праста не-магчыма — маскіты, задуха, гукі вя-сельля з дому насупраць, дзе атаябываўся спадар Муджадэзі, сыпікер парламэнту ды аднойчы — презыдэнт Аўгандыстану. Раней было ціха-мірна — там сядзела прастая сыціплая дацкая некамэрцыйная арганізацыя, супрацоўнікі якой штоchaцьвер (бо ў ісламскіх краінах пятніца ды зредку субота — выходныя дні) ехалі ў «ля Атмасфэру» на вячоркі. Ёсьць у нашай ваколіцы такое культавае месца, куды наведвающе ўсе замежнікі. Калі сур'ёзна — звычайная, сярэдняга ўзору рэстарацыя, але ў ёй ёсьцека басэйн, адзіны ў Кабуле. Толькі вось цэны — не кабульская, а франкфурцкая. Але зразумела, бо цяжка сядзець кожны дзень у кампаўндзе і нікуды не выходзіць, нават калі табе за гэтае сядзенне плаціць 5000 даляраў штогод. А вось «Атмасфэра» — прыйдзі ды забудзісья. Самая прыдатная тэма для гутарак — якія аўгандыцы тупыя ды ляютныя. Самы прыдатны напой — кактэйль «Беларускі» (ён у арыгінале мае назоў «Белы Расейскі», брыдота такая: ма-лако, гарэлка ды кава плюс нейкі прыкры лікёр), але я згуляў на ўсе-агульнай назыве нашае краіны. Самы прыдатны занятак паслья — сипяваць песні на нашай змрочнай Сарак-і-Чоор (чацвертай вуліцы) на француз-кай мове. Бо рэстарацыя належыць французам і аднаму аўгандыцу, які ў свой час адчуваўся ў Гамбургу і дасюль нядрэнна валодае нямецкаю моваю.

Тады мы паехалі ў Пул-і-Чархі. Палігон за горадам, ля пагоркаў, дзе аўганская войска звычайна адпрацоўвае свае стралковыя ўменыні. Усё ішло, як звычайна. За выключэннем таго, што аўгандыскі кіроўца не заліў патрэбнае колькасцьці бэнзіну, і ма-шына стала. И брытанцы, што пра-

водзілі трэнінг па бясьпецы ды дзе-яньнях у сітуацыях захопу, выбуху прыдарожнае бомбы і гэтак далей, праста ашалелі. Их ледзьвье супакоілі — такое ўражанье, што яны ня ведалі «абавязковасці» аўгандыцаў. И тут па телефоне: «Не прыяжджайце, у горадзе мяцеж, паліць крамы». Амэрыканцы да таго часу ўжо зачынілі ўсе выхады з гораду.

У сусветных навінах то прайшло праста адной стужкою. Мяцеж. Восем парапеных, двое забітых. Толькі адзін замежнік. Спаленыя дзесяць будынкаў, усе належалі міжнародным НКА. Крапка. Да «глабальнага разуму» дадалася прымха: «Якія аўгандыцы тупы-ы-ы-я-а-а. Ну праста дзікуны». Амэрыканцы як заўжды адседжвалісі ў сваім Баграме.

Як насамрэч выглядаў той інцыдэнт, што спрычыніўся да найбуйнейшага мяцежу ў Кабуле з мінулага году, — ведае толькі камандаваньне войска ЗША. Бо інцыдэнт распачаўся паслья таго, як амэрыканскі канвой расстраляў з кулямётаў натоўп, які сабраўся вакол амэрыканцаў, як тыя зьблі машыну з чатырма пасажырамі, двое з якіх загінулі. Нехта кінуў камень, астатнія падхапілі гэта. А амэрыканцы, замест таго, каб схавацца ў БТРы ды праста праехаць праз натоўп, ня ўзброены на той момант, адразу пачалі страліць. Даю веры. Бо паслья былі два выпадкі, калі машыны мінакоў занадта блізка набліжаліся да канвой ў войска ЗША і тыя, замест таго, каб некалькі разоў пасыгналіць «адыдзіце», адразу пачыналі праверку кулямётаў.

Гаварылі, што тыя амэрыканцы былі п'яныя, што яны танчылі на вежах сваіх БТРаў, што яны былі «задурманеныя». Я б мог даць веры апошняму — бо амэрыканцы часцяком ад самоты наймаліся мясцовым на перавозку опіюму ды ў якасці цэлаахунікаў. Зразумела, тое адбываўся без афіцыйнае згоды камандаваньня. Спажыванье опіюму таксама вырасла ў разы, бадай што ў Аўгандыстане знайсці яго не складае анія-

кае праблемы. Але вось п'яныя танцы — то прыдумкі аўганская сусветна-га разуму. У Кабуле алькаголь маглі бесперашкодна атрымліваць толькі французы ды немцы...

Факт — тое, што па няўзброеным натоўпе, які відавочна ня мог мець проштранкавых гранатамётаў, быў адкрыты агонь з вежавых кулямётаў. Таксама факт тое, што паслья, праз дваццаць хвілін паслья інцыдэнту, вялізныя групы аўгандыцаў, узброеных Калашнікамі і М-16, пачалі рухацца ў цэнтар гораду. Праходзячы, яны палілі ўсё, што выглядала занадта «заходнім» ці належала іншаземцам. Факт таксама і тое, што паліцыянты, якія стаяць на кожным раздарожжы ці скрыжаваньні, ніякім чынам не заміналі ім гэтага рабіць. Шмат праста адыхаўся ды пазірала на тое, як разъюшаны натоўп руйнует ўсё, а частка далучалася да натоўпу.

Яшчэ факт — тое, што прэзыдэнт Карзай замест таго, каб абвесціці камэнданцкую гадзіну ды ўвесці войска ў сталіцу, першыя дзве гадзіны мармытаў па тэлебачаньні, што ўвесь гэты вэрхал быў зладжаны «ворагамі нацыі». Ці адчуваеце сувязь са стылем Джорджа Буша? И апошні факт — тое, што армія была выкліканая толькі калі мяцежнікі прасунуліся амаль да будынку парламэнту на Сарак-і-Даруламон, што амаль за 15 кіляметраў ад цэнтра сталіцы. А мяцеж і ўвогуле распачаўся з Кхаир-Хона, што на выселках, ля вайсковага лётнішча. Паводле самых сыціплых падлікаў, адтуль да парламэнту калі 25 кіляметраў. А прэзыдэнт маўчай.

Толькі пад вечар у горадзе быў на-ведзены парадак.

А тым часам замежнікам з АКТЭДУ, чыя рэзыдэнцыя была заатакавана, давялося бегчы праз пагорак спачатку на бліжэйшую вайсковую базу аўганская войска, а потым, калі на-віны аб падзеях у горадзе пачалі ся-гаць і праз муры часткі, далей, хавацца ў дамах аўганскаях супрацоўнікаў.

Будынак «Інтэрньюз» быў аблуплены каменем, але нас выратавала тое, што паўсюль стаялі рыштаваны. Калі натоўп праламаў браму, яны палічылі, што будынак пусты, ды пакінулі двор.

На падыходзе да «Кабул Сіці Сэнтар» быў разгорнуты ўзвод добра ўзброеных прыватных ахоўнікаў. Менавіта яны і абаранілі дом ад раз-бурэньня, таму што аўгандыцы ў такіх

Закалот у Кабуле. Аўганцы палаць амэрыканскі съязг.

выпадках у сваіх вельмі рэдка пулья-
юць. А вось прыкладыся некалькі разоў па нырках — калі ласка.

Вынікам таго стала камэнданцкая гадзіна, зачыненая крамы ды ўзрослы недавер да замежнікаў. Калі раней да АйСАФ ставіліся цярпіла, аддзяляючы іх ад уласна амэрыканскай арміі, то цяпер насіць вайсковую форму ў Кабуле стала і ўвогуле съмяротна небясьпечна. У жніўні—верасьні не было аніводнага дня, каб нешта ня выбухнула. Звычайна то былі акцыі застрашэння: нехта падыходзіў з ракет-лончарам як мага бліжэй, як дазвалялі блéкпасты, і пульяў, куды руля пацэліць. Звычайна ахвярай такога «ініцыятара» становіўся які самотны хмыз на выселках, але і гэтага хапала, каб настрашаць замежнікаў да страты прытомнасці. ААН увогуле спыняла працу. Сумна, але «ля Атмасфера» была напоўненая звыш галавы кожны дзень, хаця яна — зь ейнай прамоцый — была вядомая сярод усіх месцічаў. Таксама таму, што тыя самыя аўганскія месцічы ведалі, што бяз пашпарту іх туды ня пусцяць, а алькаголь адліваць ня будуть у любым разе, калі толькі за барнай стойкай ня будзе сумаваць Тама.

Француз-расеец, ён троі гады правучыўся ў Рәсей. Расейскай мовы ў яго не дадалося, затое з Рәсей ён прывёз той самы непазбыўны «авось», цягну да розьведу новых земляў і адсутнасць страху да чаго б ні было. Ён хадзіў па вуліцах а трэцій гадзіне ўначы, вандраваў на ровары ў самое па гайвеі Кандагар—Кабул у некамэрцыйных арганізацыях, працаваў

валянтэрам, а для грошай — бармэнам. Вельмі ў хуткім часе ён стаўся цэнтрам прыцягнення расейскамоўнае ці калярассейскамоўнае меншасці ў Кабуле. Французы яго ня вельмі шанавалі — яны не разумелі такіх разхлыбных паводзінай. Але аўганцы — вельмі. Бо ён наліваў усім. Хутка ў нашай камандзе апынуўся лібанец — будаўнік, які рабіў тутака бізнес, некалькі амэрыканцаў, якія ўсё съядомае жыцьцё працавалі ў былых рэспубліках Савецкага Саюзу і выдатна валодалі ўзбэцкай ды расейскай мовамі, некалькі аўганцаў, што вучыліся ў Адэсе, і проста натоўп палякаў. Небясьпека збліжае. Ніводзін з тых, хто быў тады з намі, ня быў нармальным у разуменіі астатніх. Французы, хоць і вучыліся фарсі і неяк на свой лад любілі гэты народ, і неяк быў больш неаглядныя, усё роўна не разумелі такога: як у камэнданцкую гадзіну можна было пайсьці па цыгарэты а трэцій гадзіне ўначы. А немцы

АКТЭД (ACTED) — Агенцыя па дапамозе тэхнічнаму разьвіццю. Яна займаецца рэалізацыяй будаўнічых (масты, камунальныя спаруды) праектаў. Грошы на праекты надыходзяць ад Эўрапейскай Камісіі да Канадзкага агенцтва па міжнародным разьвіцці.

«Інтэрньюз» (Internews) — сусветная арганізацыя, якая займаецца падтрымкаю (трэнінгі, тэхнічная дапамога) мэдіяў. Грошы на праекты дае USAID Амэрыканскага агенцтва па міжнародным разьвіцці.

АйСАФ (ISAF) — International Stabilization and Assistance Force, асобныя ад антытэрарыстычнае кааліцыі (куды ўваходзяць амэрыканцы ды брытанцы) вайсковыя сілы, якія складаюцца з жаўнераў больш як 20 краін, што займаюцца падтрымкаю бясьпекі ды будаўнічымі праектамі ў 25 правінцыях Аўгустанстану.

«Кабул Сіці Сэнтар» (Kabul City Center) — першы ў Кабуле гандлёвы цэнтар, што працуе на заходні капыл (накшталт гіпермаркету).

і ўвогуле ўсе пачалі зъяжджаць, як пачалі рвацца бомбы.

На жнівень ды верасень трапіла сэрыя самазабойчых нападаў, зьдзесьненых праз маджагедаў з Пакістану. Ракеты таксама сталі падаць больш трапна, адна ледзьве не падарвала гасцініцу. Але снарад затух, папаўшы ў рухавік генэратору. Пачасыцліся атакі супраць канвой паліціі ды ААН. На нашай радзе пастанавілі, што на шашу да Джаларабаду лепей увогуле ня тырканаца.

Ведацце, калі я пачуў сябе найбольш шчаслівым? Тады, калі паліцыя спыніла нашу машыну на раздорожжы ўначы ды пратрымала мяне ў пастарунку за гарбатай, пакуль высьвятлялі маю асобу, усю ноч. Звычайна пасля дзевяці ўвечары паліцыянты, узброеныя «калашамі», спыняюць на ўсіх асноўных скрыжаваннях усе машыны. Хуткі позірк — буру ба-хайр! Зредку пытаюцца ліцэнзію. Калі яе няма — досыць будзе хабару ў паўдаляра. Вось так тэрарысты заяжджалі ў горад.

Тады я адчуў, што дзъверы нарэшце зачынілоцца. І сапраўды, зь верасьня, за выняткам выпадковых дэтанацыяў ды расстрэлаў амэрыканцамі машын, што занадта наблізіліся, нічога не адбывалася.

Надыходзіла зіма.

Працяг будзе.

¹ У добрую дарогу! (пэрс.-аўг.)

Кароткі зьмест папярэдніх сэрыяў. Просты хлопец Бульбашэўскі вырашыў стаць беларускім супэрмэнам Бульбатам. Вандруючы на сваім бульбамабілі, ён спакушаеца на падначваньне малазнаёмага байкера пажартаваць з Даішнікам...

Цяжар спадчыны

Пра «Энцыклапэдыю Вялікага Княства Літоўскага» піша Алег Дзярновіч.

Ці выпадковасць гэта, што сынтэтичныя працы па гісторыі ВКЛ выклікаюць жывы розгалас ды палкія дыскусіі? Гістарычна спадчына можа ня толькі ўзбагачаць, але і ціснуць, накладаць абавязкі, спараджаць супярэчнасці. Так і гісторыя Вялікага Княства Літоўскага — дзяржавы, якая мела вельмі мала шанцаў на ўзынікненне, — працягвае заставацца полем для дыскусіі паміж інтэлектуаламі некалькіх краін.

Літоўскія гісторыкі твораць новую балцкую легенду, міт пра Палімана ажывае на старонках іхніх кніг. Апрычонасць гісторыі балтайд, пэўны ізалацыйнізм — вось маркёры літоўскай гістарычнай канцепцыі. Беларусь жа нараджае вельмі кантрасныя падыходы да гісторыі ВКЛ. З аднаго боку, тут узынікла такая знакамітая інтэлектуальная правакацыя, як канцепцыя Міколы Ермаловіча, якая практична мінімізуе ўдзел саміх балтайд у працэсе ўтворэння ВКЛ. Затое

Ермаловіч абудзіў у беларускім грамадстве цікавасць да гісторыі Вялікага Княства ды прымусіў гісторыкаў завострываць аргументы. Але адначасова Беларусь захавала і развіла кансерватыўную энцыклапэдичную традыцыю. Далёка ня ўсе постсавецкія краіны здолелі ўтрымаць энцыклапэдыі як інштытуцыі — з кваліфікованымі штатамі, уласнымі архівам, даўняй гандлёвой маркай.

Выход у сьвет у 2005 г. першага тому «Энцыклапэдыі Вялікага Княства Літоўскага» стаў сапраўднай сэнсацыяй. Так, былі ацэнены ў Беларусі і па-за ейнымі межамі сам факт выдання, ягоная канцепцыя, вобразнае вырашэнне кнігі. І хоць замежныя гісторыкі раней маглі нешта чуць пра гэты маштабны праект, але заяўкі і амбіцыі рэдакцыі ды аўтараў, што ўвасобіліся ў апублікованым томе, аказаліся значна мацнейшымі, чым можно было лічыць на адлегласці.

На працягу ўсяго 2006 г. лёгкае хвальянне ахоплівала публіку — цыркулявалі няясныя чуткі, зрэшты, не пацверджаныя ў далейшым, пра спыненне праекту. Гучалі таксама цвярозыя галасы — калі выйшаў першы том, то мусіць зьявіцца і другі. Цяпер жа, на пачатку 2007 г., тримаючы ў руках заключную частку «Энцыклапэдыі ВКЛ», мы можам казаць і пра сам том, і пра ўсё выданье, і пра ягоны грамадзкі кантэкст.

Ёсьць вонкавая супярэчнасць у падрыхтоўцы падобнага выдання ў сучаснай Беларусі ды дзяржаўнай яго падтрымкі фінансамі. Ужо створаная асобная каста гісторыкаў, якія на тле сьціплых акадэмічных бюджетаў атрымліваюць немалыя гроши за распрацоўку дзяржаўнай ідэалёгіі, якой удаецца хутка састарэць; новай непрыхільнасцю насычаецца адроджаны заходнерусізм. А тут з тэрыторыі насыцярожанага замоўчвання выцягваюцца цэлья піще стагоддзяў, і невядома яшчэ, куды могуць прывесці гэтыя разглядваныні колераў старажытных гербоў і подпісаў на мапах. Хоць «Пагоня» як герб дзяржавы, пра якую

распавядаеца ў выданьні, так і ня трапіла на вокладку «Энцыклапэдыі ВКЛ». Прыйшлося вынаходзіць іншы сымбалічны эквівалент сымболіцы дзяржаўнасці — гаспадарская (вялікакняскія) рэзыдэнцыі. У першым томе гэта Віленскі замак, а ў другім — Каралеўскі палац у Горадні («Новы замак»).

Як кніга, якая распачынае выданне, першы том складаеца зь дэзвюх частак — уводных аглядных артыкулаў і ўласна слоўніка-даведачнага блёку. Гэты апошні прыблізна на палову ўтвораны артыкуламі, якія перайшлі з шасцітавой «Энцыклапэдыі гісторыі Беларусі», другая ж палова артыкулаў была напісаная адмыслова для «Энцыклапэдыі ВКЛ». Увогуле такая прaporцыя адпавядае крытэрам навізны даведачнага выдання. Але найбольш арыгінальнымі аказваюцца часам менавіта гэтыя новыя артыкулы, бо яны асьвятляюць тэмы, што маглі трапіць у «Энцыклапэдыю гісторыі Беларусі» толькі ў вельмі абмежаваным выглядзе ці як ускосная інфармацыя (што датычыць этнічнай Літвы, а таксама Украіны і Інфлянтаў). Па-сапраўднаму ў «Энцыклапэдыі ВКЛ» загучала тэма Вільні. Прынамсі, у беларускіх наведвальнікаў цяпер ёсьць шанец, тримаючы ў руках кніжку, ідэнтыфікаць усе найбольш значныя аб'екты старадаўніх сталіц.

Другі том рабіўся непараўнальная пасыпешлівай за першы. Збор тэкстаў мусіў завершыцца толькі ў канцы 2006 г., але здача тому ў друк адбылася ўжо ў жніўні. У выніку многія (заплінаваныя) новыя артыкулы не былі дапісаны і ня трапілі ў выданье. Асаблівия страты «панесла» замежная палітыка ВКЛ (у другі том не ўвайшлі, напрыклад, артыкулы пра суседнюю Прусію ці важнага партнэра ВКЛ Святу Рымскую імперыю). Многія вядомыя замежнія дасьледчыкі гісторыі ВКЛ таксама апынуліся па-за «Энцыклапэдыяй ВКЛ» (Горст Ябланоўскі, Тэадор Шыман, Курт Фарстройтэр ды інш.). Дадамо сюды перакадаваныне некаторых літоўскіх і польскіх літараў у бібліографіі, чаго амаль не было ў першым томе, — якасць карэктарскай працы таксама панізілася.

Чым гэта патлумачыць? Напэўна, у кірауніцтва выдавецтва былі свае магтывы — агульная атмасфера вакол выдавецтва празь перасяленне не

**Вялікае княства
Літоўскае:**

Энцыклапэдыя. У 2 т.
Т. 1: Абаленскі —
Кадэнцыя / Рэдкал.:
Г.Пашкоў (гал. рэд.) і
інш.; Маст. З.Герасімовіч.
— Мн.: БелЭн, 2005. —
688 с., іл.

Т. 2: Кадэцкі корпус —
Яцкевіч / Рэдкал.:
Г.Пашкоў (гал. рэд.) і
інш.; Маст. З.Герасімовіч.
— Мн.: БелЭн, 2006. —
792 с., іл.

была спрыяльная. Першапачаткова «Беларускую Энцыклапедыю» плянавалі выселіць на гарадскую ўскраіну — недзе на вуліцу Сыцебянёва. Фактычна гэта азначала б маргіналізацыю выдавецтва ў беларускім культурным кантэксьце. Тым больш, прыгадваючы статус выдавецтва ў нацыянальнай культуры на працягу 1960—1990-х г. Урэшце самыя брутальныя прагнозы ня спрайдзіліся, «Беларускую Энцыклапедыю» перавялі на заувалак Калініна, што побач з цэнтрам — ня так далёка ад найважнейшых бібліятэк і акадэмічных інстытутаў. Такім чынам, «Беларуская Энцыклапедыя» можа працягваць сваю дзеянасць ня толькі як тэхнічная структура, але і як творчая ўстанова. Тым ня менш, званок празьвінеў — у сёньняшніх реаліях арганізацыйныя проблемы моцна ўплываюць на якасць працы выдавецтва. Сыгналам такса-

ма стала зъмена рэдакцыйнай камегі тому. «Пасыпешлівасць» выявілася і ў прыцягненіі заўважнай колькасці старых артыкулаў — з ранейшых выданняў выдавецтва. Такія артыкулы фігуруюць у «Энцыклапедыі ВКЛ» бяз аўтарства.

Вось жа, было б зусім несправядліва ў сваіх ацэнках выдання спыніцца на гэтым. Бо ў сапраўднасці, паводле замовы Валер'я Пазнякова, які стаяў ля вытокаў ідэі выдання, адмыслова для «Энцыклапедыі ВКЛ» была напісаная значная колькасць зусім новых артыкуалаў.

Але ў самой ідэі выдання закладзеныя некаторыя прынцыпы, якія дазваляюць казаць пра запачатканыне новай традыцыі наратыву гісторыі Вялікага Княства. Менавіта ў «Энцыклапедыі ВКЛ» створаная нечуваная для падобных выданняў парамнасць — укладальнікі імкну-

ліся, і ў значнай ступені яны гэта здолелі, рэпрэзэнтаваць ня толькі абшары сёньняшняе Беларусі, але і Літвы, Украіны, Польшчы (Падляшша), Расеі (Смаленшчына), Латвіі ды Эстоніі (Інфлянты), на землях якіх цалкам ці частковая пашыралася дзяржаўная тэртыорыя ВКЛ. Нарэшце зазначанае месца. Ўкраіны зь яе культурнымі і дэмографічнымі імпульсамі ў гісторыі ВКЛ. У дачыненіі да Літвы «Энцыклапедыя ВКЛ» вельмі прыязная. Найбольш поўнай выглядае для падобных выданняў і бібліографія — звычайна на ёй заўжды эканоміяць.

Цяпер трэба разабрацца, якая канцепцыя была рэалізаваная стваральнікамі ў «Энцыклапедыі...» — а гэта ўласна канцепцыя дзяржаўнасці. Так, не этнічная прырода, не што-

Мэтад выхаваньня цёмнага народу

Горадня на старонках «Нашай Нівы». Піша Алеся Смалянчук.

«Наша Ніва» была другой пасылья «Нашай Долі» легальнай беларускай газэтай на початку ХХ ст. У адрозненіне ад сваёй папірэдніцы, якая больш на-гадвала рэвалюцыйную пракламацыю, «Наша Ніва» была больш традыцыйной газэтай, называла сябе газэтай «усіх беларусоў і ўсіх тых, хто ім спагадае».

Першая згадка Горадні ў аналітычных матэрыялах «Нашай Нівы» была звязаная з выбарамі ў II Думу. Адразу пасылья выбараў у Горадні газета паведаміла пра адміністрацыюна ўмяшаль-ніцтва ў іх хаду, што і перадвызначыла перамогу «правых». Газета распавяяла пра адмысловую абедню, якую пра-водзіў архіэрэй для сялянскіх дэпутатаў на губернскіх выбарчы сход. Архіэрэй скончыў абедню чарнасоценай пра-мовай, у якой «лайу жыдоў апошнімі словамі» і пераконваў, што памешчыкі — гэта найлепшыя сябры мужыкоў. Пасылья гэтага сялянскіх дэпутатаў разъмасыці ў Народным доме пад аховай паліцыі, каб ізяляваць ад гарадзкіх выбарчыкаў (тых самых «жыдоў»), зь якімі яны раней уклалі пагадненіне. Пасылья выбараў гарадзкіх выбарчыкі падалі скаргу, якую падтрымалі некаторыя сялянскія дэпутаты. Яны прасілі скасаваць вынікі выбараў, заяўляючы, што былі «адурманеныя духоўнымі асобамі» (1907. №2, №8.).

На выбарах у III Дзяржаўную Думу, якія адбыліся ў Горадні ў каstryчніку 1907 г., таксама перамаглі чарнасоценыя кандыдаты. Паводле «Нашай Нівы», гэтая перамога была абумоўленая актыўнасцю Сафійскага праваслаўнага брацтва і пагадненнем паміж «ісцінна-рускімі» і «ісцінна-поль-скімі» чарнасоценцамі. Супрацьстаяў гэтому саюзу ліберальна-дэмакратычны Прагрэсіўны блёк, пазыцыю якога падзяляла таксама «Наша Ніва».

Уласна беларускае культурнае жыццё ў Горадні актыўнічаў падзелі. У сакавіку 1910 г. нехта Паўлюк (Павал Аляксюк?) паведаміў пра беларускую вечарыну, якая, зъ ягоных сло-

ваў, «вельмі добра ўдалася». Гэтае паведамленыне датычыла першай вечарыны, арганізаванай Гуртком беларускай моладзі, да якога належала Людвіка Сівіцкая, больш вядомая як *Зоська Веррас*. Паўлюк заўважыў, што Горадня — горад беларускі, але «дагэтуль аб беларусах нешта мала было чутно, і толькі цяпер началі яны тут будзіцца. Спачатку, праўда, ішло туга, але пасылья што раз болей і болей началі цікавіцца беларускім адраджэннем, і вось цяпер ужо маем нямала беларусоў, каторые душой і сэрцам прыналежаць да сваёй бацькоўшчыны... Найбольш нас цепшиць і тое, што і нашы браты-славяне — расейцы і палякі — спагадаюць нам тутака, а найболей то цешацца літвіны, што беларускі народ, каторага сілы яшчэ ія выкарыстаны, а нават і не пачынаны, — прачнуйся» (1910. №13).

Пазней праблему беларускай культуры неаднаразова ўздымала дзяяч беларускага руху, гарадзенец Павал Аляксюк. Праўда, ягоныя «беларускія замалёўкі» датычылі больш ваколіцаў Горадні. Вось фрагмент мінірапартажу з Эйсмантаў:

«Шляхта тутэйшай аколіцы, відаць, забылася ўжо сваёй прадзядоўскай мовы; а мо і я ведае гэты цёмны народ, што даўней іх бацькі і дзяды ўжывалі толькі родную беларускую мову... Не забыліся за тое тутэйшыя людзі іншых старасьцеўскіх звычаяў: у аколіцы, хоць яна і не вялікая, ёсьць ажно трох карчмы, і як надойдзе сьвята, шляхта наша цягне туды, як жураўлі ўвосень, і там за кварту гарэлкі можна купіць чалавека, як кажуць, з патрахамі... Ня дзіва, што тут беднасць расьселася як у сваёй хаце, бо а прасьевеце столькі ведаюць, колькі а жалезнім вайку» (1910. №15).

Цалкам іншую карціну ён назіраў у м. Сідра:

«Ці то католік, ці праваслаўны — кожны зъ іх прызнае сябе цяпер толькі беларусам, і кожны зъ іх горненца да беларускай кніжкі, да роднай сваёй мовы. Вельмі любяць яны чытаць

«Нашу Ніву», асабліва казкі і розныя апавяданьні... Кепска толькі, што школ яшчэ ў нас нехват для ўсіх тых, каторыя хацелі б там вучыцца. Кепска і тое, што ў мястэчку ёсьць карчма, і стаіць яна — скуль бы ні ехаў — якраз на самай дарозе, — вось і трудна з'ёй разьмініцца...» (1910. №15).

Паводле інфармацыі таго самага карэспандэнта, «Нашу Ніву» і беларускія кнігі ў Горадні можна было набыць у кнігарнях Заморскай, Любіча і Тракеніцкай. Апроч таго, газэты прадаваў яшчэ хлопчык-газэтчык (1910. №25). (У гэтым месцы немагчыма ўстрывацца ад заўвагі, што сёньня ў Горадні набыць «Нашу Ніву» значна цяжэй).

У траўні 1910 г. П.Аляксюк паведаміў, што ў Гарадзенскі Акруговы суд перададзены таставам Элізы Ажэшкі. Усе гроши і дом яна адпісала сваёй сябруўцы, не забылася і пра старых слуг (1910. №22).

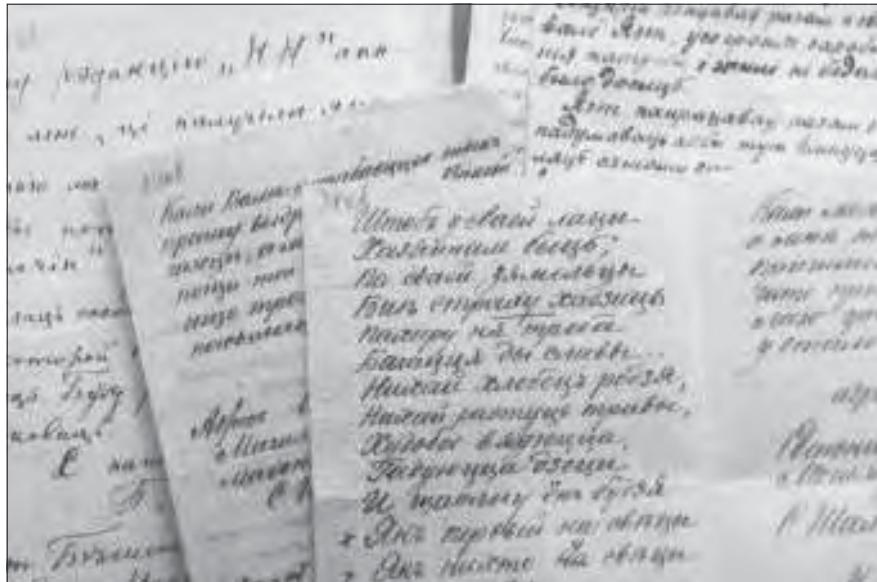
Съмерць Э.Ажэшкі была падзеяй, якая моцна ўсіхвалівалася гараджанаў. «Наша Ніва» адзягавала на съмерць пісьменніцы артыкулам «Эліза Ажэшка», падпісаным В.Л. (Вацлаў Ластоўскі?). Аўтар адзначаў, што съмерць Э.Ажэшкі, якая «старалася шырыць агульналюдзкі ідэалы, міасць да чалавека», ёсьць стратай ня толькі для Польшчы і польскага народу, але для ўсего культурнага съвету. Паводле В.Л.:

«Большая частка твораў Элізы Ажэшкі, як і сама душа пісьменніцы, неразрыўна звязана з беларускай гле-бай... Праўдзівай бацькаўшчынай Ажэшкавай была Беларуская зямля, каторая яе ўзгадавала; з Польшчай — апрача мовы і гістарычных перажыткаў — вялікая пісьменніца мела мала супольнага. І ўсё ж такі беларуская фанта-зія, беларуская казка, што рожавай дымкай апавідала яе дзіцячыя думкі, ускалыхала вялікага духу пакойнай на славу чужым. Такая ўжо, відаць, доля нашага краю...» (1910. №20).

У лістападзе 1910 г. Гарадзкая дума пастановіла ўшанаваць памяць пісьменніцы. Дзеля гэтага было прынятае рагшэнне «1) назваць Пясковую вуліцу, на каторай жыла нябожчыца, яе іменем; 2) плаціць з гарадзкіх грошай за навуку пяці бедных вучанікоў; 3) даваць кожны год 100 рублёў на кожны з 4 прытулкаў для дзяцей у Городні і 4) павесіць партрэт Э.Ажэшкі ў залі засяданняў гарадзкой думы» (1910. №46).

Карэспандэнцыі Паўла Аляксюка пачалі з'являцца на старонках газэт з каstryчніка 1909 г. Спачатку гэта былі кароткія паведамленыні пра падзеі з

гісторыя

жыцьця Горадні, якія зъмяшчаліся ў рубрыцы «Зъ Беларусі і Літвы». Пазней рэдакцыя начала вылучаць іх асобна, і зъявілася рубрыка «З Гродны». Паведамленын П. Аляксюка стваралі даволі цікавы вобраз штодзённага жыцьця гораду. Да найбольш харктэрных сюжетаў належалі праблема гігіёны, асьвятлення вуліц, крыміналныя зদрэні, гаспадарка і адукцыя:

Кастрычнік 1909 г.: У горадзе халера, якой доўга не было. За тры тыдні памерла 30 чалавек...

Лістапад 1909 г.: На адной вуліцы шмат ліхтароў, а на іншых ніяма. Па некоторых завулках боязня хадзіць унаучы, а яшчэ і злодзеі цягаюцца...

Ціпер набираюць навабранцаў у войска. На вуліцы лепиш не выходзіць: «Сядзі дома і не вытыкай носа».

Сінегань 1909 г.: Судовая палата разглядала справу адваката Гілерсаня, які на беластоцкім працэсе аб пагроме казаў антыўрадавую прамову. «Шмат сабралася на гэта дзела адвакатаў з усёй Рэсей, каб бараніць свайго таварыша». Аднак Судовая палата засудзіла яго на год у крэпасць.

Люты 1910 г.: У нашым горадзе ёсьць такія падворкі, што як залезеш туды, то і ног з балота не выцягнеш: хоць па «скорую помач» пасылай. Ёсьць і іншыя парадкі: на Саборнай, напрыклад, столькі таўчэцца народу, ня маючы, відаць, нічога лепшага для работы, што калі патрэба здарыцца прайсыці, то і людзям і сабе паадбіваеш бакі. (Інфармацыйно папярэджваў заголовак: «У нашым Гроднене ўсё моднне»).

Фабрыкі Гродні мала. Адна вялікая — тыгунёвая І. Шаращэўская. Нядайна ён звольніў 100 непатрэбных работні-

каў, выплаціўшы ім 2 тыс. руб. Тыя за гэтыя грошы заснавалі ручную фабрыку тыгуню. Тавар пайшоў добра. Шаращэўскі нават зынізіў цэны...

Тутэйшы гандаль, апрач некалькіх багацейшых і 2—3 гуртовых крамаў, у руках жыдоў...

Пэдагагічнае таварыства часта проводзіць публічныя лекцыі. Плата невялікая, а карысць вялізарная. Найбольш прыходзіць жыдоў, а наш брат «усё ззаду на хвасьце»...

Да леташняга году горад быў падзелены Нёманам на дзве часткі. Багацейшыя трymаліся аднаго берагу, а бедакі, шукаючы таннае жыльё, перабіralіся на другі бераг. Легась збудавалі мост, і цэны выраўняліся: «І тут, і там дзярэць добра!» Пайшлі скаргі на домаўладальнікаў. Гарадзкая дума прызначыла камісію, каб спыніць рост цэнаў.

Травень 1910 г.: Непарарадак у Гарадзенскай публічнай бібліятэцы: книгі выдаюцца неакуратна, а многія згінулі...

Па горадзе цягаюцца кітайцы, якія выдаюць сябе за дактароў адусіх хваробаў. Зайшлі да адной жанчыны, тая напалохалася (у жыцьці ня бачыла!), выбіла шыбу і начала крычаць. Думала, што гэта чэрці прыйшлі па яе душу.

Чэрвень 1910 г.: Праблема п'янства хвалявала ня толькі П. Алексюка. У студзені 1909 г. у невялікай нататцы *Nemo* «Ў гарадзенскіх дэпутатаў», дзе аўтар распавядаў пра свою сустрэчу з дэпутатамі Дзяржаўнай Думы, ён прыцітаваў прызнаныне аднаго з іх: «...Па вёсках у нас пайшло такое п'янства, што, здаецца, ніколі так не пілі. Проста здурэлі людзі з нуды і бяды...» (1909. №1).

У крымінальнай хроніцы таксама неаднаразова фігуравала п'янства. У прыватнасці, у сакавіку 1910 г. п'яны салдат удзень у цэнтры гораду сымяротна парапіў нажом палкоўніка Нікіціна. Вайсковы Акруговы суд прысудзіў забойцу да сымяротнага пакарання (1910. №14). А вось паведамленыне Гарадзкай управы пра ўвядзенне новых правіл для лодачнікаў-правазочыкаў успрымаеца кур'ёзна, бо правілам №1 было патрабаваныне цвярозасыці (1910. №22).

Карэспандэнты газэт звярталі ўвагу на дзеяньніца Хаўрусу рабочых Гарадні, які ўзынік увесну 1910 г. Рабочыя сабралі пэўны капітал, «паадкрывалі пасыль свае крамы, пякарні; маюць ціпер ужо свайго доктара, сваю аптэку, кнігарню і іншыя карысныя рэчы; даюць падмогу грашмі бяднейшым таварышам і гэтакім парадкам шмат дабра і карысць робяць для сваіх братоў-працоўнікоў» (1910. №16 — 17). Летам 1910 г. Таварыства ўжо плянавала адчыніць некалькі крамаў, але сустрэла супраціў жыдоў, якія пагражалі зьбіць цэны. Рабочыя вырашылі адказаць байкотам жыдоўскіх гуртоўняў (1910. №27).

Невядомы гарадзенскі карэспандэнт «Нашай Нівы», які падпісаўся літарай X, вельмі пазытыўна ацаніў «маёўку» гарадзенскай моладзі, якая прыцягнула шмат людзей, стварыла съяточны настрой і зъяднала гарадзенцаў у адну грамаду. На думку гэтага карэспандэнта, бядой Горадні была акурат разъяднасць людзей, якая «дрэнна адбівала ся на грамадzkім жыцьці».

Матэрыялы «Нашай Нівы» дазваляюць уяўіць штодзённае жыцьцё гораду на пачатку XX ст. Відавочна, што тагачасныя праблемы Горадні былі харктэрныя для большасці беларускіх гарадоў.

Адначасна чытаныне «Нашай Нівы» стогадовай даўніны выклікала сумнія думкі пра тое, што многія тагачасныя праблемы захавалі сваю актуальнасць. Гэта разъяднаныца гарадзенцаў, якая абарочваеца пасіўнасцю ў грамадzkім жыцьці, гэта п'янства, якое выразна памаладзела і пашырылася на жаночы род, гэта, нарэшце, зъяўляўся стаўленыне большасці мясцовага чыноўніцтва і «інтеллігенцыі» да беларускай культуры. Шмат якія аналітычныя артыкулы «Нашай Нівы» 1906 — 1910 г., прысьвечаныя нацыянальна-культурным аспектам беларускага руху, успрымаюцца нібыта напісаныя сучаснымі аўтарамі.

Горадня

Аб свободах

Актуальны артыкул Антона Луцкевіча.

I праз сто гадоў тыя самыя проблемы

Увазе чытчачоў «Нашае Нівы» прапануеца артыкул Антона Луцкевіча «Аб свободах».

Артыкул гэты быў упершыню надрукаваны ў «старой» «Нашай Ніве» 100 гадоў таму: 25 студзеня (7 лютага) і 2(15) лютага 1907 г. Заставалася чатыры месяцы да трэцячэрвеньскага перавароту, да разгону II Дзяржжаўнае Думы і скасавання больш-менш прагрэсіўнага выбарчага закону, адваяванага ў царскага рэжыму на барыкадах 1905 г. З чэрвеня 1907 г. у гісторыі Рэспублікі Беларусь пачалася цэлая паласа, якую назвалі пэрыядам рэакцыі. Атрыбутамі гэтага пэрыяду былі ваенна-палявия суды, сталыпінскія вагоны і сталыпінскія гальштукі (так называлі вяроўкі на шыбеніцах).

Зрэшты, і да трэцячэрвеньскага перавароту Беларусь жыла ў становішчы то ўзмоцненай, то надзвычайнай аховы, а сам Антон Луцкевіч і ягоны брат Іван вялі нялёгкае жыццё рэвалюцыянэршу — падпольшчыкаў. І ўжо каму-каму, а ім добра было вядома, што такое парапартны рэжым, налёты паліцыі і жандараў, ператрусы, безабароннасць нават адукаванага чалавека, нават шляхціца перад дзяржаўнай рэпресійнай машынай... Ім аж надта добра было вядома, што такое адсутнасць свабоды слова і друку, што такое цэнзура (яна канфіскавала ўсе нумары «Нашае Долі», апрача першага), што такое адсутнасць свабоды сходаў і саюзаў... Няма сумневаў, што кожны, чытаючы артыкул «Аб свободах», міжволі будзе парадунуваць сітуацыю пачатку XX і пачатку ХХІ стагодзьдзяў, задаваць сабе пытаньне: а што ж памянялася да лепшага ў нашай краіне? Ці маюць беларусы тыя права і свабоды, пра якія Антон Луцкевіч пісаў 100 гадоў таму? Няма сумневаў і наконт высноваў, якія зробіць кожны чытач.

Анатоль Сідарэвіч

Усе людзі родзяцца роўныя, толькі на ўсіх чакае адзінакая доля. Адны з іх трymаюць уласціць над народам, ім жывецца добра. Але тым, хто пад гэтu ўласціць пападае, — дрэнна прыходзіцца. Што гэта несправядліва — кожны ведае; толькі ня кожны добра разумее, як зрабіць, каб бяду паправіць.

А трэба ведаць, што ва ўсіх краёх, дзе сам народ піша законы, ён ужо дабіўся роўнасці: там ёсьць такія парадкі, што забясьпечваюць роўнасць усіх людзей прад законам (за роўнасць у багацтве доўга яшчэ, мусіць, будзе ісці вайна на съвеце!). Нашы дэпутаты павінны дабіцца такіх самых парадкаў, павінны ўцьвярдзіць вось які закон: усе людзі ў гасударстве, ня гледзячы, якой яны народнасці і якой веры, мужчыны і кабеты — усе роўныя прад судом і законам. Усе — багатыя і бедныя, чыноўнікі і іншыя людзі — роўна атвячаюць прад тым самым судом і роўна церпяць кару за свае праступкі. Разъезд на мужыкоў, дваран (шляхту) і т.д. і ўсялякія агранічэнні якой-колечы адной часці народу — адмяняюцца на зусімі.

Калі людзі ўсе роўныя, то яны мусіць быць і свабодныя: ніхто — нікія чыноўнікі ды «апекуны» народныя не павінны панаваць над народам і кіраваць ім прошоў яго волі, бо яны такія ж людзі, як усе, і, як усе, павінны слухаць і спаўняць прыказы народу. Дзе толькі народ сам упраўляе сабою, там кожны чалавек мае роўныя з другімі права, устаноўленыя народнымі выбарнымі. Гэтыя права можа адабраць толькі суд, і то суд прысяжных, выбранных усім народам. Каб жа асудзіць чалавека, трэба даказаць, што ён праступіў закон, напісаны народам.

Ва многіх краёх свабодныя парадкі пасталі ўжо даўно, хоць і доўга прыйшлося народу за іх ваяваць. У Англіі, прымерам, гадоў 700 таму назад быў кароль Іаан Беззямельны, дык ён надта ўпадабаў садзіць няўгодных яму людзей у турму, адбираць ад іх усё дабро ды гнаці ў высылку без усялякага

суда. Тады падняўся народ і прымусіў караля падпісаць маніфэст, дзе кароль абяцаўся нікога ні арыштаваць, ні грабіць, ні высылаць, пакуль суд гэтага не пастановіць, згодна з законамі, напісанымі народам. Куды пазней дабіўся народ англіцкі вось якога закона: арыштованых людзей доўга марыць у турме (як у нас) няможна; арыштаваць можна толькі па прыказу суда, а ніколі не па прыказу жандараў, паліцыі і т.д.; не пазней як праз 24 гадзіны пасля арышту авбіняемага павінны прывесыці на съледзства, дзе яму скажуць, за што арыштавалі; калі прызнаюць, што няможна яму даказаць праступка, то яго пушчаюць на свабоду. Дзеля гэтага закону няможна, хоць бы і хацеў, доўга гнаці чалавека ў турме, як гэта робіцца ў нас: іначай народ заступіцца за арыштованага.

З усіго гэтага народу было бы мала карысці, каб ня той закон, каторага дабіўся народ гадоў 10 пазней. Вось гэты закон: *пісаць усе законы і назначаць новыя падаткі мае права толькі сам народ; кароль гэтага права ня мае*. Бяз гэтага кароль мог бы ўсе тыя законы, што дабыты народам, адмяніць саўсім, і нічога яму ня зробіш. Але цяпер ужо таго быць ня можа. Толькі раз адзін кароль хацеў назначыць новы падатак без сагласу народу. Народ пастанавіў грошай не плаціць. Пачалася вайна між каралём і народам, і народ зваяваў караля¹. З тae пары настала ў Англіі праўдзівая свабода. Народ дабіўся яшчэ шмат чаго: свабоды сумлення (веры), слова, друку, сходаў, таварыстваў і саюзаў, забастовак. Аб гэтых свабодах паговорым другім разам, цяпер скажам толькі, што ў Англіі асобы і кватэра кожнага чалавека — рэч съвятая: без пастанаўлення суда прысяжных ня можна нікога арыштаваць, ня можа паліцыя ўхадзіць да чужой кватэры, рабіць вобышк, забіраць паперы, лісты, пісулькі, фатаграфіі, — як робіць наша паліцыя.

Гаварыць доўга аб тым, што робіцца ў нашым краі, у якой паняверцы трymаюць народ наш розныя «уласці», як бясчесціць усіх жандармы і паліцэйскія — ня варта: кожны аб гэтым чуў, а надта многа людзей і цярпела гэта ад «начальнства». Яшчэ горш прыходзіцца народу, як аўтоляеща ў нас «ахрана» ды «ваеннае палажэнне»²: тады кожны ўраднік ды стражнік, акалотачны ды гарадавы, нягледзячы ні на якія законы, робяць, што хочуць, — законы ўжо ня маюць сілы, мае яе толькі воля начальнства. Арыштуюць

людзей па даносу і брахні платнага слугі паліцэйскага, робяць вобыскі ўсюды — у хатах і на вуліцы, высылаюць шмат людзей без суда ў далёкую ды халодную Сібір. Каб гэта зрабілася ў Англіі, то бы было бы прощізаконна; у нас — не: так начальства пастанавіла!

Усюды, гдзе ёсьць народнае ўпраўленыне і свабода, кожны чалавек мае можнасьць свабодна ездзіць з аднаго месца на другое. У Рәсей цяпер гэта трудна: для гэтага трэба мець *паспорт*. Бяз паспарту цябе ня пусцяць жыць у кватэрзы чы ў якім засэздзе, не дадуць работы, ды яшчэ ў турму пападзеш. А каб выехаць за граніцу, то трэба мець другі паспарт, а дастаць яго і трудна, і дорага каштуе. Адным словам — бяз паспарту чалавек прападае. Здавалася бы, што калі ў нас такі парадак з паспартамі, то лёгка лавіць злодзеяў ды іншых праступнікаў закону, — ажно не: у Англіі, дзе паспартоў няма, куды менш злыдняў уцякае ад суда, як у Рәсей. З гэтага ясна відаць, што гэтыя паспарты шкодзяць ня злодзеям, а ўсім спакойным і справядлівым людзям.

Каб палажыць канец бяспраю і няволі кожнага чалавека, трэба дабіцца такіх законаў: 1) каб асобы кожнага чалавека была свабодна, і каб арыштаваць яго можна было толькі па прыказу суда; 2) каб съледзтва было не пазней, як праз 24 гадзіны пасля арышту, а калі ня будзе відна, што чалавек вінаваты, каб яго зараз жа выпушчалі на свабоду; 3) каб паліцыя без прыказу суда ня мела права рабіць у кватэрзы каго-колечы вобыск або чытаць лісты чужкія; 4) каб паспарты былі адменены, і каб кожны чалавек меў права сва-

бодна ездзіць і жыць, дзе захоча.

Гэтымі законамі можна даць бесъпячэнства асобы і хаты кожнага чалавека. Але гэта яшчэ ня ўся свабода.

Ва ўсіх *свабодных* краёх, дзе народ сам устанаўляе сабе законы, кожны чалавек мае поўную *свабоду сумлення*. Кожны чалавек можа верыць, як хоча, і за веру караць яго або прычысніць і крыўдзіць нікто права ня мае. Кожны можа маліцца, як трэбуете яго рэлігія, можа шырыць сваю рэлігію між народам саўсім свабодна і бяз страху перад «начальствам». Няможна нікому барапіць перамяніць рэлігію на іншую або адрэчся ад усялякай рэлігіі: *сумленыне чалавека, яго думкі і вера — рэч съвятая, і нікому да гэтага ніякага дзела няма*. А што робіцца ў нас? Шмат бяды ды гора цярпелі ў нас людзі за веру, дый цяпер яшчэ церпяць. Ня так даўно была ў Беларусі вера ўніяцкая, дык правіцельства саўсім яе скасавала і прыказала ўніятам прыняць праваслаўе. Але як народ з добрай волі не хацеў зъмяніць сваёй веры, то правіцельства сілаю прымушала да гэтага. Каталікоў уважала начальства за неякіх «чужынцаў», на казённую службу іх саўсім не прынімалі, дый цяпер мала прымаюць. Шмат каталіцкіх касцёлаў пазакрывалі, а як часам народ не хацеў аддаць свайго касцёла, то пасыпалі на «ўсмірэньне» казакоў ды войска, і многа ахвяр гінула за веру. Усе мы помнім яшчэ нядаўную крызвавую расправу ў Крохах... Гэтакая несправядлівасць прыносіць шкоду ня толькі адным каталікам, ці ўніятам, ці так каму: яна шкодзіць усяму расейскаму народу, і вось чаму. Правіцельства, аднімаючи

ўсе права ад каталікоў і ўсялякіх «інаверцаў», дае карыстаць з гэтых правоў праваслаўным; дзеля таго ў інаверцаў зьяўляеща нянявісць не да тых, хто іх крыўдзіць, а да ўсіх праваслаўных, каторыя крыху лепей жывуць за іх. Гэтакім парадкам пачынаецца непатрэбная сварка між людзьмі розных рэлігій, і ў гэтай сварцы людзі забываюцца аб сваім супольным ворагу, прошоў каторага павінны ісьці ўсе разам. Каб палажыць усяму гэтаму канец, трэба, канечне, дабіцца і ў Рәсей поўнай *свабоды сумлення і веры*.

Але думаць паціху і ня мець можнасці казаць другім аб тым, што чалавек прыдумаў і што прызнае за праўду, — гэта не свабода, а няволя. И ўсюды, дзе народ дабіўся свабодных парадкаў, ён устанавіў законы, па каторых кожны чалавек мае права свабодна казаць і шырыць між людзей усе думкі свае, пісаць і друкаваць іх без усялякай «цэнзуры» і дазвалення начальства. «Цэнзура» адменена там на заўсягды і ніколі ня можа быць зноў устаноўлена. Кожны мае права свабодна ўстроіць сабе друкарню, друкаваць усялякія кнігі, газеты, пісаць у іх аб усім, каб толькі была праўда, дый аб усіх, ня гледзячы, чы то чыноўнікі, чы паліцыя, чы міністры. Калі ж будзе напісана няпраўда або проста брахня, то пісайдыя атвячаюць прад выбарным судом прысяжных па законах, устаноўленых самым народам. Пры такіх парадках народу жывеца лепей, як у нас, бо ўсякае нарушэнне закону чыноўнікамі можна хутка адкрыць прад усім съветам, і суд пакарае вінаватых.

У нас ёсьць інакшыя законы ды парадкі, пры каторых вельмі трудна друкаваць, што чалавек хацеў бы. Карыстаюць з гэтага ўсялякія злыдні і сасуць з народу кроў бяз страху, што іх калі пакараюць. Каб жа і ў нас можна было съмела і свабодна казаць і друкаваць усу праўду, трэба дабіцца поўнай *свабоды слова і друку*.

Калі народ мае свабоду слова, то ён павінен мець можнасьць карыстаць з гэтай свабоды і дзеля таго сабірацца свабодна на сходы, сабраныя, на каторых голасна, перад усімі людзьмі, можна было б казаць, што трэба. Так яно і робіцца ў свабодных краёх. Напрыклад, у Англіі кожны чалавек, калі ён нешта прыдумаў і здаецца яму, што гэта добра, — кожны мае права саб-

АРХІВ АНАТОЛЯ СІДАРЭВЧА

Аб свабодах

Працяг са старонкі 31.

раць сход і павесці сваю гутарку. І ніхто не перашкодзіць яму ў гэтым, паліцыя да яго не прычэпіцца, а калі народ сабраўся ў якой кватэры, то ніводзін паліцэйскі ня войдзе туды. А ў нас? Каб сабраща, трэба мець дазваленне ад паліцыі, толькі дастаць яго труда: ня кожнаму даюць. На сабраныні ў нас сядзіць паліцэйскі і слухае, хто што кажа. Як яму нешта не спадабаецца, то разгоніць сабраныне ды яшчэ арыштуе аратара. Калі ж сабярэцца колькі людзей без дазвалення, то зараз прыляціць паліцыя ды ўсіх, як ест, і павядзе ў турму. Вось якая ў нас свабода!

Калі няможна людзям свабодна збірацца ды свабодна гаварыць, то надта труда згаварыцца, што рабіць, якія ўстроіць парадкі, каб народу свабадней жылося. Ня можна ў нас злучаща і ў саюзы, у таварыства, калі на тое ня будзе сагласу начальства. А ведама, што, не згаварыўшысь добра ды не зрабіўши моцнага саюзу, народ ніколі ня зможа дабыць сабе ні свабоды, ні лепшых справядлівых парадкаў. Дзеля таго і павінны мы цвёрда трэбаваць яшчэ свабоды сходаў і свабоды саюзаў.

Усе гэтыя свабоды роўна патрэбны ўсім людзям: і панам, і мужыкам, і работнікам. Але ёсьць яшчэ адна свабода, каторай ня хоча дапусціць ня толькі правіцельства, а і ўсе паны-багачы, памешчыкі, фабрыканты: гэта свабода забастовак. Бяз гэтай свабоды працуочаму народу жыць нельга: апрач забастовак ніякіх спосабаў для палипшэння цяжкага жыцця ўсіх працуочных. У нас за забастоўкі караюць; на падмогу памешчыкам ды фабрыкантам проці забастоўшчыкам праціцельства пасылае казакоў, войска, паліцыю, жандароў. Забастоўшчыкам гнояць па турмах, ссылаюць у далёкія, чужбы месцы. Каб палажыць канец гэтаму, трэба разам зь іншымі свабодамі дабіцца і гэтай важнай свабоды, дабіцца законаў аб свабодзе забастовак.

Падрыхтоўка да друку Анатоля Сідарэвіча

АНДРЭЙ АНГАНЕНКА

У пецярбурскіх музэях дагэтуль захоўваюцца трафеі расейскага войска: косы разгромленых касінераў Каліноўскага.
Артыкул Міколы Нікалаева.
Старонка 33.

Цяжар спадчыны

Працяг са старонкі 27.

дзённае жыцьцё і не гісторыя сялянства, а менавіта палітычнае гісторыя гэтай шматнацыянальнай дзяржавы, Вялікага Княства Літоўскага, паходжанне ды эвалюцыя верхніх сацыяльных пластоў дзяржавы, а таксама іхняя культура, сталі асноўнымі темамі «Энцыклапедыі ВКЛ».

Што да этнічнасці, то ў энцыклапедыі ўжо зауважныя тэндэнцыі адмалення ад ідэі «вечнай нацыі», паводле якой беларусы існавалі заўжды ў сваім нязменным выглядзе, адбіваючыся то ад палянізацыі, то ад русіфікацыі. Выяўляеца пэўны інструменталізм прызнаныя таго, што ўсе падзеі з нашай гісторыі так ці інакш мелі ўплыву на фармаваныне мадэрнай беларускай нацыі. Разглядаючы чыннык польскай і лацінскай моў, аўтар агляднага артыкулу «Народы і мовы» прызначае, што ягонага ўплыву не пазыбег практычна ніводзін з узору ня стара-

беларускай мовы. «Вынікі гэтага ўзьдзеяньня мелі ў цэлым станоўчае значэньне для раззвіцця старабеларускага кірылічнага пісьма», якое значна ўдасканалілася, дапоўнілася новымі дадатковымі элемэнтамі. Але ж адначасова ў XVII ст. адбываўся працэс звужэння сфэры ўжываныя старабеларускай мовы. І гэта ня проста паралельныя, хоць і рознавэктарныя звязы, а съведчаныя нашага праклятага сынкрэтызму, ад якога так і ня ўдаца ўцячы.

У свой час Вялікае герцагства Бургундзкае XIV—XV ст. я бачыў адзінным аналягам Вялікага Княства Літоўскага ў Эўропе. Гэта дзяржава таксама ўзынікла на памежжы культур — рамана-германскім, і аб'ядноўвала тэрыторыі ўсходу Францыі, захаду Нямеччыны, Нідэрлянды, Бэльгію, Люксембург. І статус гэтых дзяржаў, паводле сярэднявечнай традыцыі, быў роўны. Вялікае герцагства — гэта і ёсьць Magnus Ducatus, як на лаціне называлася і Вялікае княства. Менавіта бліскучай культуры Бургундыі вядомы нідэрляндскі гісторык Ёган Хёйзінга прысьвяціў сваю клясычную працу «Восень сярэднявечча», знаходзячы там узор куртуазнасці. Але поўныя аналёгіі не спрацоўваюць. У XIII—XIV ст. Вялікае Княства Літоўскасе кіравалася паганцамі, у той час як хрысьціянне складалі значную частку іх падданых. І адбывалася тое ўжо не ў часы Рымскай імперыі. Для Эўропы эпохі крыжовых паходаў такі сымбіёз быў нонсэнсам. І многія заходнія хрысьціянне сапраўды з падазрэннем глядзелі на гэтае новае ўтварэнне, што дазваляе часткова зразумець зацятасць войнаў Нямечкага ордэну з дзяржаваў наших продкаў. Тая систэма міжрэлігійнага сымбіёзу, якая ўсталявалася ў ВКЛ, парушала канцепцыю хрысьціянскіх улады, кідала выклік універсалісткім інстытутам тагачаснай Эўропы. І ў гэтым ёсьць прынцыповае адрозненне Вялікага Княства Літоўскага ад Вялікага герцагства Бургундзага. Што іх усё ж лучыць — пэўная аблежаванасць герархічнага статусу. У атакэнні каралеўства вялікія князі (герцагі) пачуваліся не да канца ўтульна ды імкнуліся прыдбаць новую годнасць. Мы памятаем, што Вітаўт прыкладу дзеля гэтага немалыя намаганыні. Урэшце, тытул вялікага князя літоўскага стаў часткаю найменнія кіраўніка аб'яднанай дзяржавы, а Бургундзкае герцагства зьнікла.

Алег Дзярновіч

У чужым Арснале

Санкт-Пецярбурскі Арснал упершыню выставіў гарматы і рыцарскія дасьпехі, захопленыя расейцамі ў Нясьвіжу.

Адзін з найбуйнейшых музэйў зброй ў сьвеце, Санкт-Пецярбурскі Арснал, адчыніў новую экспазыцыю, на якой, між іншым, паказаныя найлепшыя ўзоры беларускай зброя. Найболыш рэдкія і каштоўныя экспанаты паходзяць са збраёуні Нясьвіскага замку.

У 1772 г. Нясьвіскі замак быў татальнна разрабаваны, расейскія войскі вывезылі адтуль на загад «асьеветніцы» — імпэраторыцы Кацярыны II — бібліятэку, нумізматычную калекцыю, гарматы і старожытную зброя, габелены, жывапіс і іншыя творы масцяцтва.

Бібліятэка на момант вывазу ў Пецярбург налічвала каля 22 тысяч книгаў. На эўрапейскія меркі гэта быў значны книгазбор.

Калі ўясной 1775 г. Караль Станіслаў Радзівіл прыняў у Вэнэцыі ад расейскага пасла Ота Магнуса фон Штакельбэрга шэсць мільёнаў золотых выкупу за канфіскаваныя ў яго ўладаньнях каштоўнасці, гэта съведчыла, што гаспадар з канфіскацый пагадзіўся. Праўда, пазней частку вывезеных сямейных каштоўнасцяў (фамільныя ўпрыгожваныні, рэліквіі, посуд) Радзівілам вярнулі. Бібліятэка ж ад жніўня 1772 г. ляжала запакаваная ў 94 скрыніах у сутарэньях Акадэміі навук у Пецярбургу.

«Многочисленное собрание книг, хранимое в то время в Несвиже, что в Литовском княжестве, перевезено и приобщено к напему...» — пісаў бібліятэкар Акадэміі, немец на расейскай службе Ёган Бак-

мейстэр¹.

Французскі гісторык Кастэра пісаў: «Сама імпэраторыца ўдзельнічала ў падзве здабычы. Славутую бібліятэку князя Радзівіла, скарбонку літоўскай гісторыі, захапілі і адправілі ў Пецярбург, няма сумневу, што яна адтуль больш на вернеца»².

Вялізная колькасць манэтаў і мэдалёў, габелены, карціны і гадзіннікі работы лёнданскіх, парыскіх і швайцарскіх майстроў засталіся ў Зімнім палацы расейскіх імп'ратараў, рэшта разышлася па загарадных рэзыдэнцыях.

Значная частка заходнезўрапейскіх рыцарскіх дасьпехаў з «Рыцарскай залі» ў сучасным Эрмітажы і паходзіць са збраёуні Нясьвіскага замку. Але гэта аказалася ня ўсё.

Увесень 2006 г. адкрыўся «Рыцарскую залу» Санкт-Пецярбурскі Арснал (Музэй ракетных войск і артылерыі). У экспазыцыі можна ўбачыць высокамастацкія рэчы зь нясьвіскай збраёуні Радзівілаў, а таксама Ружанскаага, Дзярэчынскага і Коданьскага палацаў Сапегаў.

Найбольшую ўвагу прыпягваюць дзіве гарматы, адлітыя ў канцы XVI ст. у Нясьвіжу. Адна з іх называецца «Цэрбэр». Яе казённая частка змадэльянана як драўляная калода з абсечанымі сукамі з цу-

Андрэй Антоненка

доўна імітаванай карой дрэва (шурпатасць яе адчуваецца навобмадзак), кара на ствале пераходзіць у языкі полымія, накіраваныя ў бок непрыяцеля. Каб ставіць і здымаміць ствол зь ляфету, на цэнтры пяжару гарматы зроблены прыліў у выглядзе трохгаловага ахоўніка «таго съвету» — антычнага Цэрбера. Лапінскі дэвіз гаворыць: «Cerber Aste tono dum Diti millia dono», г.зн. «Цэрбэр, страшна рыкаю, пакуль Дыту дарую тысячы». Калі на гэтай гармаце крыважэрны дэвіз, які цалкам адпавядае яе прызначэнню, то на другой адлітая нечака-

ная прапанова: «Poculi sint dicis nostrae vindemia vitis», што значыць «Хай будуць пышныя чары нашага багата га вінаградніка»; гэты ствол упрыгожваюць літая вінаграднаяя гронкі і герб Радзівілаў. На гарматах захаваліся адлітвы ў бронзе гербы — як родавы радзівілаўскі, на аснове Чорнага Арла і Трох Рогаў, так і дзяржаўны, Пагоня. Гарматы і дасьпехі дагэтуль захоўваліся ў запасыніках, як да сёньня захоўваюцца больш позння трафеі расейскага войска: косы разгромленых касінераў Кастуся Каліноўскага.

Мікола Нікалаеў

¹ Бакмейстер, И. Опыт о библиотеке и кабинете редкостей и истории натуральной Санкт-Петербургской императорской Академии наук. СПб., 1779. С. 43.

² Castera, J. Historie de Catherine II, imperatrice de Russie. T. 2. Paris, an VIII [1800]. P. 223—224.

Партыя БНФ і гангстэры Тарантына

Афіцыйны сайт Партыі БНФ паведаміў аб узделе намесніка старшыні партыі Аляксея Янукевіча ў дубляваныні «Крымінальнага чытва». Пасада Аляксея згаданая без аніякіх агаворак і ў іншых паведамленнях аб дубляваныні тарантынаўскага фільму. Файнай справа, але ж Партыя БНФ абвяшчае, што яе погляды «знаходзяцца ў рэчышчы кансэрватыўнай і хрысьціянска-дэмакратычнай ідэйнай традыцыі». Чаму тады ні партыя, ні сам беларускамоўны «баец Бутч» не пратставалі супраць выкарыстаныя свайго партыйнага тытулу пры фактычнай раскрутцы фільму, змест якога ня мае нічога супольнага з хрысьціянскім ідэямі, у СМІ?

Агучванье фільму цягне на новы радыкальны іміджавы крок ПБНФ. Сам Аляксей абгрунтаваў яго на

«Свабодзе». «Я думаю, што некаторыя палітычныя здольнасці можна праявіць пры гэтым, а некаторыя можна ўдасканаліць. Герой, якога я агучваю, яшчэ і вельмі моцны духам персанаж, сам пра сябе клапоціцца, прыдумляе нейкія камбінацыі і дамагаеца таго, што ён хоча. Ня толькі на рынку, але і ў жыцці. Я лічу, што гэта вельмі добрая рыса».

Чакайце, я меркаваў, хрысьціянне — гэта людзі, што наследуюць традыцыі Ісуса Хрыста. Што лічыў добрым Ісус — тое добра для іх. Таму моц духам яны даводзяць супрацівам злу, а не задавальнянем уласнага эгаізму любым коштам. Клапоціцца перадусім пра бліжніх. Не, гэта, відаць, нейкія іншыя фантастычныя хрысьціянне.

Анягож, намеснік старшыні рэальнай партыі «хрысьціянска-дэмакратычнай традыцыі» БНФ выкладае цалкам процілеглае бачанье сваіх ідэалаў. Герой, паводле яго, мусіць клапаціцца пра сябе, а моц духу выяўляеца ў гатовасці дайсьці да мэты любым коштам, задаволіць свой эгаізм. Прычым тут Хрыстос? Дарма ён на крыжы паміраў.

Хто каб салоўку паслушаць, а хто дзеркаловай песні рады. Але неадэктывнасць сітуацыі з захопленым узделам кірауніцтва кансэрватыўнай хрысьціянска-дэмакратычнай партыі ў дубляваныні пазбаўленага ўсякіх маральных комплексаў твору з жыцця гангстэраў мае сапраўды беларускі размах. Яна яшчэ больш уражвае, калі згадаць, што Аляксей быў не адзіным прадстаўніком кірауніцтва ПБНФ, які ўзяўся несці фільм «Крымінальнае чытво» ў беларускія масы.

Кансультаваў перакладчыкаў у дубляванынках брыдкаслоўя сябра Сойму ПБНФ і ГА БНФ «Адраджэнне» Пятро Садоўскі. Яму хрысьціянскія і кансэрватыўныя традыцыі таксама не перашкодзілі чыніць фактывна адваротнае. І нічога, што надоечы Пятро Вінцэнтавіч пісаў на гэтых бачынах пра маральны рэлігійны ды ўшчуваў няшчырасць Фядуты, перасыцерагаў, «як бы ня страціц катэгорыю сораму».

Ніколікі не аспрэчваю за Аляксеем Янукевічам і Пятром Садоўскім як

людзьмі права рабіць любыя ўчынкі, у тым ліку перакладаць фільмы якога-зайгодна зъместу, Бог ім судзьдзя. Але прашу ўнесці яснасць у стаўленыне ПБНФ да пытанняў хрысьціянской маральнасці. Чаму ў праграме партыі чытаем: «Дэмакратыя — гэта вяршэнства закону, ня толькі юрыдычнага, але і маральнага. БНФ «Адраджэнне» не прымае палітыкі без маралі. Прынцып маральнасці палітыкі ўгрунтаваны на нашай культурнай традыцыі й хрысьціянскіх капштадтніцтвах нашых продкаў». А рэальна бачым — «Крымінальнае чытво» ад ПБНФ. Дзе сапраўднае? Калі ўжо абвесцілі сябе хрысьціянамі, дык гэта ставіць перад вамі пэўныя маральнія вымогі. Святая Інквізыцыя не прымушала Садоўскага і Янукевіча ўздымаць штандар хрысьціянскіх капштадтніцтваў. Дапускаю, яны маглі перадумашы пасыля таго наконт хрысьціянскасці, сапраўды, цяжкі сіны крыж, але ў такім разе трэба было ім абвесціцца пра свой выхад з партыі, і ва ўсялякім разе не дапускаць імянні імя БНФ дзеля раскруткі такога фільму. Або правесці зъезд і

Уздел ў рэкламе мыла не перашкодзіў Рэйгану стаць прэзыдэнтам ЗША

Гэта не адзіны выпадак, калі палітык займаецца агучваннем фільмаў. Самы яскравы прыклад — калі дацкая каралева агучвала казку Андерсена. Не магу пагадзіцца і з тымі, хто ставіць знак роўнасці між фільмам Таранціна і «Зянон-холапам». Падабаецца нам гэта ці не, але «Крымінальнае чытво» — адзін з самых значных сусветных фільмаў. Асабіста стаўлюся да «Чытва» без асаблівага піетэту, але згодны, што яно было важным этапам у развіцці кінэматографу. Тоё, што сп. Янукевіч агучваў «Крымінальнае чытво» — гэта самастойны выбар палітыка. Што да Рэйгана і Шварценэгера, то да таго, як яны прыйшлі ў палітыку, яны гралі і ў адмысловых карцінах. Як, скажам, Шварценэгер у «Конане-барбары». Такая карціна магла б быць ухваленая і ў Трэцім Райху. А Рэйган рэкламаваў мыла, але гэта не перашкодзіла яму стаць прэзыдэнтам ЗША.

Андрэй Расінскі, кінакрытык

Намеснік старшыні Партыі БНФ агучваў у «Крымінальным чытве» Байца Бутча.

Крымінальнае чытво / Pulp fiction

Трылер-баявік Квэнтына Тарантына, зняты ў 1994. Культавае кіно 90-х. Мноства крывавых сцэнаў, чорны гумар, брутальна-іранічны погляд на жыццё. Перакладаць фільм на беларускую мову ўзялася ініцыятыва «Беларускі Гальфстрым» (Франак Вячорка). У дубляжы апроць Аляксея Янукевіча ўзялі ўдзел Лявон і Ганна Вольскія, Ігар Варашкевіч, Аляксандар Памідораў.

дыскусійнае меркаваньне

зъмяніць праграму парты.

Між іншым, справа ня толькі ў хрысьцянстве. Палітык — асоба публічная. Палітыка — ягоны асноўны занітак, мэта — арганізацыя кіраваньня супольнасцю грамадзянаў. Гэта ўпізывае на яго становішча ў грамадзтве, вымагаючы ад яго (ці яе) часам больш, чым ад іншых. Асаблівы высокі грамадзкі статус ёсьць і ў дыпліматаў, нават быльх. Такія асобы праста ня маюць маральнага права карыстацца гэтым сваім асаблівым высокім грамадзкім статусам, прымаючы ўдзел у праектах кітаптуду дубляванья сумнеўных фільмаў і перакладу лаянкі.

У грамадзтве ёсьць розныя

культурныя слай, вышэйшыя і ніжэйшыя. Нехта слухае Вівальдзі, а нехта глядзіць «Крымінальнае чытво» і рыфмую «Зянон-хоп». Але калі асоба эпрэзэнтуе сябе як прадстаўніка эліты, яна павінна паводзіцца адпаведным чынам з адпаведнай этыкай і эстэтыкай (пра якія так любіць разважаць Пятро Вінцэнтавіч) і не «аддзягвацца» час ад часу, маўляў, «мы ж таксама людзі». Прыйткі ня важнае паходжанье чалавека. Калі прагнеш кіраваць грамадой, паводзь сябе як лідэр, ці, прынамсі, спрабуй. Актар Рэйган і тэрмінатар Шварцэнегер, прыйшоўшы ў палітыку, сталі палітыкамі, назаўжды пакінуўшы ранейшае рамяство.

У сёньняшній палітычнай сітуацыі ПБНФ гэтай кінаавантурай дала ўладзе чарговы козыр высьмеяць партыю. Прышпільнна — Янукевіч і Садоўскі ў «Крымінальным чытве», далібог, я сам усьміхнуся. Як цікавостка гэта, вядома, прывабна. Але ці будзе хто галасаваць за іх, калі справа дойдзе да сур'ёзнага? Ни ведаю, ці буду я галасаваць за іх, калі наагул гэта самая яркая падзея, якая мне запомнілася з усёй дзейнасці Партыі БНФ за мінулыя месяцы побач з адмовай ад падтрымкі Мілінкевіча? Съмех — пудоўная рэч, але адзін толькі съмех ня ёсьць палітычным капіталам.

Сяргей Богдан, Маладэчна

Аляксей Янукевіч: Фільм не пярэчыць ніякім майм каштоўнасцям

Намеснік старшыні партыі БНФ Аляксей Янукевіч прыняў ўдзел у дубляванні на беларускую мову фільму Квэнціна Таранціна «Крымінальнае чытво». Аляксей агучваў байца Бутча, якога ў фільме сыграў Брус Ўіліс. Гэтая акалічнасць выклікала неадназначны рэзанс. Што пра гэта думае сам Аляксей?

Аляксей Янукевіч тлумачыць свою пазицію ў дубляванні фільму наступным чынам: «Ад таго моманту, як я ўпершыню паглядзеў фільм, для мяне «Крымінальнае чытво» стала адным з самых любімых. Я сам быў ініцыятарам перакладу на беларускую мову менавіта гэтага фільму, а таксама палітычнай за вялікі гонар прыняў ўдзел у яго дубляжы. «Крымінальнае чытво» навучыла мяне лягчэй ставіцца да многіх жыцьцёвых момантаў, а таксама трывала выклікі лёсу. Фільм сам па сабе абсалютна не пярэчыць ніякім майм каштоўнасцям, не лічу, што гэты момант неяк можа адбіцца на маёй палітычнай кар'еры. Калі ў палітыка ёсьць час і магчымасць займацца ня толькі ўласна палітычнымі справамі, але таксама ўдзельнічаць у культурных ініціятывах, то ён мусіць гэта рабіць. Мяне зараз больш абурала б тое, што на беларускай мове выходзіць так мала фільмаў, а не тое, што Аляксей Янукевіч бярэ ўдзел у іх дубляванні».

Зыміцер Панкавец

Аляксей Янукевіч — новае пакаленіне Народнага Фронту.

МАРЫЯ ВАЙЦЯШОНACK

Загад каралевы, або Пяць хвілін у парозе

апавяданье

Ірыне Казулінаў

Што гэта за Новы год? Не было сънегу — адныя восенскія мыдліны. Усе чакалі съвта, а зямля яшчэ не была перасланая з будзённага на съвточнае. І трэба было самой рупіща, ствараць таямніцу, штовечар па зорах запальваць ся- місвечнік, здумляць, што паставіць на стол.

Вечер з ракі, чайкі раз- пораз падымаюцца над вадой, над дробным рабацін- нем, белай пенай вышэй і вышэй да высокай хвалі. Прыйой ужо б'еща аб съця- ну. Наш белы дом на самым беразе выдаецца прагулач- ным парадам — з пакояў кватэры я бачу толькі ваду і той бераг. Месяц блісьне з-за хмар срэбнай лускай, як шчупак на нерасьце, аб- дасць пырскамі. Я дзіўлю- ся, што ў нас, у людзей, якія жывуць каля вады, ані ў кога няма прыватнага чаў- на.

І толькі за некалькі дзён да Новага году позна ўвечна- ры пайшоў сънег, буйны, кожная съняжынка асобнай выцінанкай, хоць ты яго ў кошык зьбірай, як зімовыя кветкі, і нясі пацешыща дамоў. І ў гэты момант нех- та распачаў салют! Сярод сънегу расцьвіталі розна- каляровыя пэтарды. Вядома ж, выпадковас супад- зеньне. Стоячы ў вакне, я мроіла, што жыву ў кара- леўстве (у якім такім веку, на якім такім съвеце), дзе загадана вітаць першы сънег, смалячы з гармат.

Было перасланая з будзён- нага толькі на адну ноч, але гэтага быццам і дастатк- кова, каб засыпашаца на- купляць падарункаў. Тым больш, што ў касыцёлах ужо прагучала сакральнае: «Перадайце бліжняму знак супакою...» І я, накінуўшы

нешта на плечы абы з дому, захапіўшы цукеркі, пайшла да Аляксандры — гэта спусьціца з майго паверху крыху ніжэй. Мы мала знаёмыя, але часта біярыты нашыя супадалі, і мы сустракаліся ў пад'езьдзе, у ліфце, ня болей. Іншы раз яна была з дарослымі дочкамі, усе трое звычайна надэчыўшыся да астатняга. Выдавалася, яны рэйскімі птушкамі зъяліталі праз ноч з залатога шаста і толькі за дзьвярыма пераўласабляліся ў маладых жанчын зь Зялёнага мысу (на высокіх абцасах, у нечым рознакаляровым, толькі што пер'е ня ветрае на галовах), якіх поўны наш горад. Ня мой гармат, як той казаў. Але ейны заўседны настрой, непасрэдная весялосьць змушвалі радасна адазвацца, усьцешыцца чужому балю-маскараду.

Цяпер усе ведалі: муж Аляксандры — палітычны вязень, у калёніі на некалькі год. Я ж сама ня маю аніякіх такіх амбіций: не выходжу на плошчу, не вывешваю сцягу на бальконе. Нядаўна, сучыні ў таксоўцы, убачыла бел-чырвона-белы маленкі сцяжок у салёне. «Гэта... польскі?» — запыталася ў маладога кіроўцы, не даючы веры сваім вачам. Гэта ж сярод белага дня! У цэнтры гораду! І таксоўка не бранявік! «Амаль усе мае пасажыры таксама блытающа», — адказаў ён засмучона. Сапраўды, мяне хвалююць,

прывабліваюць выступы рэвалюцыйныя гэтак сама, як водар кветак дзікіх, занесеных ветрам у горад, як пах парфумы GUCCI: нешта вясновае — ландыш, фрэзія, дубовы мох і найблей — нарцыс. Я ішла да Аляксандры прости як да суседкі ў бядзе, каб перадаць знак супакою, дакрануцца да яе, бы стоячы ў касыцёле падчас службы.

Адчыніла сама Аляксандра. Голос яе ціхі, глухі, бы здалёк, з суседняга пакоя, хоць стаяла побач — голос бяды, высахлае моўнае рэчышча. І толькі гэта падалося нязвыклым. А навокал буяла паўночнае зъязнине — ейны заўседны космас. Усе праёмы дзьвярэй ва ўсіх пакоях у зыркіх гірляндах святочных агнёў. Пазначаныя ўсе хады, як у сцэльнай цемры днём і ноччу, у якой яна цяпер, вядома, сябе адчувала. Гэта быццам сполахі памяці, калі ўсё зруйнавана, зьнішчаны дом, але недзе вось тут павінны быць дзьверы, і тут, і тут таксама. І не зачэпіш у гэтым дому па памяці плячом вушака, і не абапрэсься на яго. Аніводнага ѿмнага кута ў пакоях, аніводнага, каб сумнага. Елка відаецца з парога, прыбрана густа, вясёлкавымі сумётамі, як сънегападам у непагадзь. Елка вялікая, з шырокім нізам, як прыполам, дзеля яе, пэўна, адчыненая падвойная дзьверы ў зале. Аляксандра ў белай блюзцы. Яны абедзівле разам ход-

зяць, прыбраўшыся, па сьветлых пакоях, разам няўцімна паглядаюць у вакно, як... з маяка. Я ня здолела схаваць зьдзіўленыя, жалю, аглядаючыся, ўсё бачу скрозь свае стаячыя, стрыманыя сльзы, як праз ілюмінаты. «У нас так, як заўсёды, як Ён любіў...» — кажа Аляксандра. Глядзела на мяне здалёк, з тысячагодзізяў, калі жанчына ў непагадзь разводзіла выратавальнае вогнішча на беразе мора, каб пазначаць дарогу вяртання, дарогу дамоў.

Пяць хвілін у парозе, і я сіпяшаюся развязітца, у мяне сеў голас, падлога хістаєца пад ногамі, падымаюся да сябе ўжо, бы ў верхнюю каюту, успамінаючы: на сваіх выступах ейны муж любіў паўтараць «Я — марскі пехацінец».

Пяць хвілін у парозе, і я адмаўляюся ад звычкі разумець каханыне як нешта інтymнае, асобнае, што тычицца толькі дваіх, закаханых адно ў аднаго. Любое пачуцьце, тым больш каханыне, публічная, нават грамадзкая зъява, — гэта нешта такое, што зъяўляецца разам з чалавекам. Гэта ўсіхваліваны пачуцьцём съвет, як лічыць Альфрэд Кальлерыч. І мой съвет таксама паслья наведваньня Аляксандры.

Пяць хвілін у парозе, адкуль праз адчыненая насыцеж дзьверы бачныя былі ўсё пакоі, увесь наш белы дом, уся наша старана, дзе яшчэ дзейнічалі

зъявы сублімацый старожытных рытуальных паміненняў: арышты, астрогі. І памяркоўная згода людзей з усім, маўляў, «такі цяпер час» — абарончы рубеж сваёй абыякавасці. Цяпер я разам з Аляксандрай намагалася тримаць у руках усе «ключа», каб не згубіць сваіх мройных уяўленыяў аб дасканаласці боскага съвету. Разам зь ёй вучылася не зжывацца з архетыпам параненага чалавека, што для большасці з нас вельмі характэрна — бядуем, як у запоі, бяз дай прычыны.

У ту навагоднюноч я таксама спынілася каля сінагогі вогнішча на беразе, спадзеючыся, што съятло дойдзе да тых, хто церпіць бяду або звычайную коснную крыўду.

Вечер з ракі падаваў голас у выцяжкы — голас даўлікіх вандровак у думках, вандровак і вяртанняў, зноў і зноў да Аляксандры. Скончацца съвяты, і яна здыме белую блузку, як і елачную мішуру, выключыць съвяточнае съятло. Толькі цяпер лёгка будзе знайсці мне і кожнаму, хто яе ведае, выратавальны шлях па зорах. І здасца вярагодным: каб яна была каралевай або проста жонкай презыдэнта, яна б загадала смаліць з гармат, калі б пайшоў доўгачаканы першы сънег.

Хіба гэта не падзея ў нашым маленкім жыцці — маленкім, як гэты аповед пра каханыне?

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЭДАКЦЫЮ

Мінская губернія: государственные, религиозные и общественные учреждения (1793—1917) / Сост. Т.Е. Леонтьева. — Менск: БелНДІДАС, 2006. — 392 с., [22] с.: іл.

У аснову выданьня пакладзены створаны пры канцы 1970-х — пачатку 1980-х г. даведнік для ўнутранага архіўнага карыстаньня. Гэта крыху адчываецца і цяпер — у ацэначных выказваньнях ці, часам, у тэрміналёгіі.

Але для тых, хто займаецца альбо цікавіцца гісторыяй пэрыяду канца XVIII — пачатку XX ст., называе выданьне — сапраўдная дапамога.

Фонды Национальнага исторического архива Беларусі: справочник. Менск: БелНДІДАС, 2006. — 304 с.

32 гады праўшло з моманту выданьня папярэдняга даведніка (Центральныі гісторычны архіў БССР в Мин-

ске. Путеводитель. Менск, 1974). Выданьне ў чымсьці ўдасканаленае — апрош новых зьвестак, зъявіўся, прынамсі, агульны сыпіс фондаў архіву, а таксама ўдакладнёная гісторыя інстытуцыі, што апісваюцца. Затое ў старым даведніку анататыі фондаў былі больш падрабязныя. Нязменная тэндэнцыя — покуль архіўнае кірауніцтва мяркуе, што падобныя даведнікі варта выдаваць на расейскай мове.

Сяргей Макарэвіч, АДз, ВР

Міхаіл Герчык: Не спадзяваўся выбрацца адтуль

Аўтар раману «Здабыць ўладзе», праз 30 гадоў сам аказаўся ў Бараўлянах як пацыент. Зъ пісьменнікам гутарыць Зыміцер Панкавец.

«Напісаць пра анкалёгію прымусіла дэпрэсія»

«Наша Ніва»: Калі гэтай зімой мы ўпершыню спрабавалі дамовіцца на гутарку, то Вы сказаў, што клядзяцеся на апэрацыю ў Бараўляны. Як увогуле цяпер здароўе?

Міхаіл Герчык: Якое цяпер здароўе? Цяжка хварэў. Два месяцы праляжаў у Бараўлянах у анкалёгіі. Думаў, калі пісаў раман «Здабыць ўладзе» пра анкалягічны захворальнік, што гэта зараза ніяк ня зможа прыліпнуць да мяне ў жыцці, але не... Здавалася, што я ўжо тады пераходзіў гэта ўсё, я хадзіў тады на апэрацыі, гутарыў з сотнямі дактароў і хворых. З таго часу мінула больш за 30 гадоў, і я аказаўся ў Бараўлянах ужо як пацыент. Мяне ўратавалі, за што я ўсім дзякую, бо не асабліва спадзяваўся выбрацца адтуль. Мне зрабілі дзівне цяжкія апэрацыі, цяпер я вельмі хочацца шмат пра гэта казаць... Успамінаю, калі былі малады, сядзелі на пісьменніцкіх зьездах і пленумах на апошніх шэрагах, крычалі нешта адтуль, абураўліся. Не паспейшоў заўважыць, як прыйшла старасць.

«НН»: А чаму Вы ў свой час пачаў пісаць раман пра людзей хворых на рак, калі іншыя калегі па пісьменніцкім цэху пісалі пра вёску, мову, вайну?

МГ: Гэта быў вельмі цяжкі перыяд майго жыцця. У мяне ўсё ішло вельмі ўдала, я атрымаў прэмію імя Астроўскага ў Маскве за раман «Аддаеш назаўжды», быў іншыя прэміі, выходзілі кнігі. І на гэтым фоне нечакана пачалася дэпрэсія, я сядзеў над аркушам і ня мог напісаць ніводнага радка. Гэта быў нейкі жах. У дадатак, ад раку памерлі малады некалькі маіх сябру — журналісты Дзіма Мілапузскі і Ларыса Ляўкова. Ларыса на выгрымала пакутаў хваробы і выкінулася з дзвесятага паверху дому, а Дзіма памёр у больніцы, ён вечарам глядзеў тэлевізор, закашляўся, парвалася нейкая сыценка артэры, і за 40 сэкундаў ён памёр. Я паехаў у Бараўляны, каб даведацца, што гэта за хвароба такая. Я ні ў якім разе не зьбіраўся пра яе пісаць, бо тады гэта падавалася мне вельмі

страшным. Мне было проста цікава: чаму чалавек робіць посьпехі ў атамнай энэргіі, ляціць у космас, а пра гэту хваробу яму вядома столькі сама, колькі з часоў Гіпакрата. У нашай літаратуре нічога такога пакуль не было, мы ж тады яшчэ не чытали «Ракавы корпус» Салжаніціна.

«Пяць гадоў я ездзіў у Бараўляны як на працу»

«НН»: Наколькі я разумею, з той паездкі і нарадзілася ідэя цэлай кнігі?

МГ: Я прыехаў у Бараўляны і прыйшоў да акадэміка Мікалая Аляксандрава, які ўзначальваў інстытут анкалёгіі. Пасядзелі, паразмаяўлі. Я задаў яму пытанні. Ён сказаў: вось вам халат, я дам загад, каб вас усюды пускалі, хадзіце, можа што ўбачыце. Гэта было ў 1970 годзе. Гэты ж халат я зыняў практычна толькі праз пяць гадоў. Кожны дзень я ездзіў у Бараўляны як на працу. Спачатку было проста страшна, было адчуваць не безвыходнасці, потым з'явілася нейкай надзея. Я бачыў тых, хто вылечваўся, хто перамагаў. Мяне прадстаўлялі як доктара-псыхолига, праз гэта мне было лягчэй контактаваць з хворымі. Найбольш часу я правеў з маладым хірургам Леанідам Сукаватых. Хоць мы і сцівярджаем, што гэта хвароба ня ёсьць заразнай, але многія зъ людзей, што там працавалі, памерлі менавіта ад раку. Той жа лёс чакаў і Сукаватых, яму было крыху больш за 40 гадоў. Ужо цяжка хварому я прынес прачытанаць рукапіс кнігі, ён яго прачытаў, зрабіў некалькі правак. Ён да апошняй хвіліны зьбіраў сваіх вучняў і расказваў ім аб сваім стане. Якія лекі дзейнічаюць на яго, а якія — не. Ён ведаў, што памірае, але не закансэрваваўся ў сабе, а працягваў працаўваць.

«Дзед пажыў пры камунізме»

«НН»: Якія гісторыі, пачутыя ў Бараўлянах, найглыбей урэзаліся ў памяць?

МГ: Адну гісторыю я ўзгадваў сёлета, калі там ляжаў. Пра палескага дзядка, які ўпершыню за сваё жыццё выехаў неку-

ды далей за свой райцэнтар. Да яго прыехала дачка, прывезла паесцы. Ён кажа: «Дачушка, напшто? Тут стаяць вялікія белыя скрыні, у якіх можна знайсці любыя прысмакі. Я пайду набяру — і мне добра». Стары нават ня ведаў, што такое лядоўня. Людзі дамовіліся між сабой нічога не гаварыць дзядуллю, каб ён хоць троху пажыў пры камунізме. Гэта прыносіла ім усім радасць, адзін зъ нямногіх съветлых момантаў, пра які я напісаў з асалодай.

«НН»: Што запомнілася з трагічнага?

МГ: Была адна балерына, маладая 19-гадовая дзяўчына. У яе быў рак малочнай залозы. Доктар добра разумеў, што ёй трэба ампутаваць адну з грудзей, але зрабіць ён гэта ня мог, не падымалася рука. Скалечыць дзяўчыну, у якой жыццё наперадзе. Ён адмовіўся ад апэрацыі і спрабаваў яе вылечыць без ампутацыі. І яна памерла. Гэта было так страшна, што я не могу вам перадаць словамі. Гэты лекар увесь пасівеў за адзін раз. Без грудзі яна б жыла, цяжка, горка, але жыла.

Другая — гэта гісторыя аднаго віцебскага палкоўніка, які ў творы стаў правобразам палкоўніка Багачова. Быў прафесарскі абход. Мы зайшлі да гэтага маладога сымпатычнага палкоўніка. Сукаватых павіншаваў яго, што ўсё нармальна, што гэта банальная язва. Рыхтуйцяся выпісвацца і ўсё такое. Вечарам я забавіўся ў кабінэце ў Сукаватых, туды ж прыйшоў гэты самы палкоўнік, які прынёс пляшку каньяку, кветкі, падзякаваў, ён быў шчаслівым, што будзе зноў лётаць. Мы разьвіталіся, і калі за палкоўнікам закрыліся дзвіверы, Сукаватых узяўся абедзьвома рукамі за галаву і застагнаў. Я пытала, што такое. Аказваецца, вайскоўцу засталося пражыць толькі месяц. Сухаватых даў яму месяц надзеі на жыццё.

«НН»: Выход гэтага раману стаўся падзеяй?

МГ: Ён быў шалёна папулярны, яго чытали відэа Савецкім Саюзе. Спачатку ён выйшаў накладам у 30 тысяч асобнікаў, яго размылі за адзін дзень. Потым

Андрэй Плянкевіч

быў перавыдадзены, бо камітэт па друку закідалі лістамі з просьбамі перавыдаць. І цяпер, калі я сюды выклікаю хуткую дапамогу, то ў мяне пытаюцца, ці той самы я Герчык, які напісаў раман пра Бараўляны?

«З Чыгрынавым мы не размаўлялі цэлы год»

«НН»: Як да Вас ставіліся ў пісьменніцкім асяродку?

МГ: Мне налягтка пра гэта ўзгадваць. Ня вельмі добра, бо я габрэй, а да ўсяго яшчэ пісаў па-расейску. Пісьменніцкае асяродзідзе не магло прыняць габрэя, які пісаў не па-беларуску. Што б ні гаварылі, але нават у гэтым асяродзідзе існаваў нейкі побытавы антысемітізм. Я ўспамінаю, як сустрэў каля выдавецтва Івана Чыгрынава. Ён зарагатаў, як гэта ўмеў, і іранічна сказаў: «Ну, Міхась, ты ж вялікі пісьменнік! Мая дачка прачытала твае аповесці і сказала, што цябе, тата, чытаць сумна, а вось Герчыка прачытала — вось гэта пісьменнік!» Я павярнуўся і сказаў, што, можа быць, яна і мае рацыю. Божа мой, як ён пакрыўдзіўся! З год мы не размаўлялі. Памятаю, як па выхадзе «Здабыцца надзея» праходзіў нейкі пісьменніцкі шленум, і амаль кож-

Герчык Міхайл (Майсей)

нарадзіўся ў 1932 у Бабруйску ў сям'і рабочага. Скончыў Менскую пэдагагічную вучэльню (1953), аддзяленніе журналістыкі філялягічнага факультetu Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэту (1958). Працаваў у піянэрскай газэце «Зорыка», быў рэдактарам на Беларускім радыё. З 1964 — рэдактар выдавецтва «Беларусь», з 1972 — старшы рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура». Сябра Саюзу пісьменнікаў СССР з 1964.

ны з пісьменнікаў падыходзіў да мяне, піснуў руку і казаў: «Ну, Міхась, малайчына, такі раман напісаў! Я, праўда, не чытаў, але вось жонка чытала». Памятаю, як на нейкай бібліятэчнай нарадзе ўсе размаўлялі толькі пра мяне і мае кніжкі. Мне было нават нязручна, бо ў залі былі іншыя пісьменнікі.

«НН»: Дык мо' варта было б перайсці на беларускую мову?

МГ: Калі мяне канчатковая раззлавалаі, то я паспрабаваў, у мяне нават выйшла некалькі кніжак па-беларуску, але яны былі напісаныя на той мовай, якой пісалі Васіль Быкаў, Іван Мележ, Рыгор Барадулін. Я вырас у горадзе, у расейскамоўным асяродзідзе. Я пісаў правільнай беларускай мовай, але я не адчуваў яе так тонка, як нашы клясыкі, што нарадзіўся ў вёсцы. Я і сёньня не перабольшваю сваё месца ў літаратуры, часам нават з тумарам стаўлюся да сваёй творчасці.

Ёсьць у беларускай літаратуры вялікія пісьменнікі. Пра сябе я казаў: «Не страляйце ў піяніста, ён іграе, як умее».

«НН»: Як ставіліся да Вас крытыкі?

МГ: У гэтым пляне мне не шанцевала ўсё жыццё. У мяне быў добрая чытальня, якія мяне любілі, але была крытыка, якая мяне не зауважала. Я сымляўся, калі ў тэлевізійнай праграме, прысьвеченай творчасці таго ж Чыгрынава, сядзела крытыкес, якая на поўным сур'ёзе казала, што на сьвяце існуе толькі тры пісьменнікі: Талстой, Дастаеўскі і Чыгрынав. И той сядзеў, надзымуўшыся, і верыў, што так сапраўды і ёсьць. На мяне ж часцей пісалі фэльетоны, чым станоўчыя артыкулы.

Міхаіл Герчык: Не спадзяваўся выбрацца адтуль

Працяг са старонкі 39.

«НН»: Вы атрымлівалі шмат лістоў кахання ад чытачак?

МГ: Пісалі шмат. Як маладому пісьменніку мне ўсё гэта было вельмі радасна. Але, прабачце, гэта тое, што застаецца па-за межамі любой размовы. Гэта можа застацца толькі ва ўспамінах.

«Я не пісаў за Мазанік»

«НН»: Кажуць, што менавіта Вы напісалі книгу ўспамінаў за Алену Мазанік. Ці праўда гэта?

МГ: Я помню гэтую гісторыю. Я быў рэдактарам яе кнігі, працаваў давялося многа, бо рукапіс быў вельмі сырый. Аднак у ім была геройка таго часу. Сама постаць аўтаркі выклікала жаданыне ёй да памагчы. Важна было высьветліць вытокі мужнасці гэтай жанчыны. Яна была запалоханай на ўсё жыцьцё, і калі нават нешта ў сапраўднасці было ня так, як у кнізе, то яна маўчала. Кніга выклікала пэўную цікавасць, бо за ёй стаяў жывы чалавек. Хапя я хачу сказаць, што Менск вельмі дорага заплаціў за гэтую учынак. У Менску пасъля забойства Куба расстралялі некалькі тысячі ні ў чым не вінаватых людзей. І тут паўстает пытанне: ці варты быў гэты гаўляйтэр такіх ахвяраў? Учынак Мазанік найперш меў вялікае пропагандысцкое значэнне. У гэтых выпадках забываецца жывыя людзі, а заставаўся толькі сымбаль. Мы ўсе глядзелі на гэтую прыгожую жанчыну звялікай павагай. І тое, што я зрабіў, ня так ужо і важна, яна ж не была пісьменніцай. Нейкую частку работы я, канечні, зрабіў, але не могу лічыцца на-ват суяўтарам кнігі.

«Я габрэй, які ня ведае ідыш»

«НН»: Вы часта ўзгадваеце сваё бабруйскае маленства, эвакуацыю?

МГ: Дарэчы, нядайна я скончыў працу над кнігай успамінаў, якія называюцца «Мроі». Там будзе ўсё, пра Бабруйск, пра асіповіцкае гета, пра бабуллю, якую выратаваў знаёмы паліцай, пра эвакуацыю ў арэнбургскіх стэпах, школа ФЗО (у свой час я быў «хабзайцам»), пэдвучылішча, універсітэт. Толькі ў 1950 годзе я ўпер-

шынню ўволіо наеўся хлеба. Я паступіў ва ўніверсітэт на аддзяленне журналістыкі ў 1953 годзе, калі толькі-толькі адшумела «справа ўрачоў». І да габрэй ставіліся вельмі жорстка. Сярод сяміста першакурснікаў было толькі два габрэі. Адна — дачка намесніка старшыні Менгарвыканкаму, і я. Я трапіў ва ўніверсітэт таксама выпадкова, бо ў майі дыплёме было напісаны не «Майсей», а «Міхаіл». Пасъля таго, як гэта высьветлілася, я мусіў за гадзіну дакаць, што гэта адзін і той жа чалавек.

«НН»: Часта ў жыцьці Вам даводзілася сутыкацца з антысемітізмом?

МГ: Вось вам самая простая статысціка: да вайны ў Беларусі выходзілі тры газеты на ідыш, а таксама тоўсты літаратурны часопіс «Штэрн», было больш за пяцьсот габрэйскіх школ, цяпер столькі няма беларускіх. Пры Саюзе пісьменнікаў была сэкцыя пісьменнікаў, якія пісалі на ідыш. Што да мяне, то я нават ня ведаю габрэйскую мову, я габрэй толькі па паходжанні. У Бабруйску я размаўляў па-расейску, бо мой бацька быў камуніст, не прызнаваў ніякага нацыяналізму. Ідыш я крышкую вывучыў толькі ў Арэнбургу, калі краў жыта і трэба было перамовіцца з маці, каб ніхто не зразумеў. Існавала неразуменне, чаму цябе вышываюць адусюль, чаму ты заслаесь на ўзбочыне. Адзіны выхад, які застаецца ў гэтай ситуацыі — гэта быць лепшым за іншых.

«Я не ўступлю ў саюз шарлатанаў і графаманаў»

«НН»: Ваш апошні раман «Зброя для забойцы» заснаваны на рэальных падзеях?

МГ: Проста тады ў мяне ўсё накіпела, калі я працаваў у гэтym выдавецтве «Дайджэст», на маіх вачох рабіліся штальённыя грошы. Выдавалі тое, што збіралі на памынніцах у амэрыканскай літаратуре, уся гэтая парнаграфія, дэтэктывы. Ад гэтай агіды я не могу адмыцца і сёньня. Я пэць гадоў адпрацаваў там. Раман «Зброя для забойцы» — гэта, пэўна, найлепшае, што я зрабіў за сваю творчасць. Гэты раман пра трох сяброў, якія вырашылі заснаваць выдавецтва. Грошы

былі толькі ў аднаго, ён і стаў уладальнікам. Пасъля адзін зь сяброў падсунуў начальніку ў кресле ампулу радыяктыўнага кобальту. Чалавек згарэў і памёр літаральна за тры дні. Забойца загінуў у аўтакатастрофе. Шкада, што раман так і не пабачыў съвет цалкам.

«НН»: Як Вы ўспрынілі развал Савецкага Саюзу?

МГ: Жахліва, мне было вельмі цяжка. Я адразу адчуў, што выпадаю з гэтай абоймы, мне не прыстасавацца да гэтага часу, да гэтай эпохі. Мае сын і ўнук добра адчуваюць сябе ў гэтым часе, яны працуяць, зарабляюць грошы, але мне ў ім цяжка. Гэта адчуваюць, як у пасажыра, які вышаў з трамвайчыка. Усё мяняецца, нешта некуды бяжыць, а ты стаіш і не разумееш, што адбываецца. Цяпер я звычайні жабрак, які ня можа купіць літаратурны часопіс. Я не хачу вяртацца ў Савецкі Саюз, я не хачу каўбасы па рубель семдзесят, я не хачу той цэнзуры і лжы. Але не хачу і той ўсёдзволенасці, што адбываецца ў нас зараз. Калі гляджу тэлевізор, то мне здаецца, што з нас спрабуюць зрабіць зроўных дурняў. Замест пазнавальных передачаў — спорт. Нарошчрай мышцы, і ўсё будзе добра. Тая ж моладзь ня мае дзе прыгнучыцца, у іх няма жыцьця. Вучыцца за грошы яны ня ў стане. А іх сябры катаюцца на шыкоўных «Лексусах», адсюль расце непазబежная зайдзрасць, адсюль жа расце падлеткавая злачыннасць.

«НН»: Чаргінец клікаў у свой саюз?

МГ: Мне няма там чаго рабіць. Гэта безнадзеяна. Я ў Саюзе беларускіх пісьменнікаў, а не ў саюзе шарлатанаў, графаманаў і ўсіх тых, хто групуюцца каля ўлады.

«НН»: Вы засёды трываліся ўбаку ад палітыкі. Чаму?

МГ: Так. Я і цяпер трывамося ўбаку. Я нічога не могу ў ёй зъмяніць. У арабаў ёсьць цудоўная прыказка: «Дай мне, Божа, сілы зъмяніць тое, што я ў стане зъмяніць. І дай мне, Божа, мудрасці не зъмяніць тое, што я не могу зъмяніць. І дай мне, Божа, разуму адрозніць адно ад другога».

Я толькі шкадую, што некалі так няздарна павёў сябе Пазыняк. Пазыняк нацёс шкоды беларускаму адраджэнню больш, чым хто іншы. Трэ́ было быць не фанатыкам, а дыпляматам. Трэ́ было паціху збіраць вакол сябе людзей, а не адштурхоўваць. У нас съмешная краіна, калі б заўтра презыдэнт перайшоў на беларускую, то па-беларуску загаварылі б усе чыноўнікі, а праз 20 гадоў мы б не лічылі па адной беларускія школкі, іх было бы тысячы. Вось і ўся палітыка.

Гутарыў Зыміцер Панкавец

УЛАДАС БРАЗЮНАС

ВОЙШАЛК

а дэмёны пісъмёнаў ўсё тыя ж
як сын Міндоўга, з Грэці, і сон
ніяк ня хоча да мяне вяртацца
што праваслаўны — значыць то, што значыць
а што манах — няма, чаго няма

як хлопчык—служка слухае суквецьці
я чую жоўтых прыцемкаў жніво
святла святыя кроплі на іржышчы
ня едзе сын і дэмёны ўсё тыя ж
чуйнай і чуй — відзежыцца дарога
атраду цераз мора—акіян

ой рана з паходу
ліхая прыгода
на белае цела
расою зъляцела
ўся чырваль заходу

БАЛЦКІЯ МОВЫ

слова дадзеныя балтам
нібы латнікі з малітвай
каранямі пад асфальтам
шлях накрэсьляць па зямлі твой

выбухныя быццам бомбы
ў ночы чуюцца чужой
калі б мог іх піў нагбом бы
за латыскую мяжой

мкнуў бы ў неба склон кульгавы
вінавальны безь віны
й даўгавечнаю Даўгавай
разгайдай званы Дзывіны

родны творны жыцьцядайны
ўсе выбалтываю тайны
бы вяслючы на роўных
у балтыйскіх чорных чоўнах

КАРНЭЛЮС ПЛАЦЯЛІС

СЬВІТАНАК

Аблічча Бога асьвятляе нашы
Рахманыя душы. Паходні й съцягі
Адлюстраваныя на тварах ваяроў. Клінкі
Гараць, паліраваныя начамі.
Наравістыя коні топчуцца на месцы. Качэўнікі
Клінам імчацца да ѿмнай лясной лагчыны.
Але съмерці няма — думаем мы,
Абапіраючыся на шчыты, — жыцьцё
Віруе ў трох сусьветах.
Цяжкая дарога паўзь дзікія людзкія
Шыкты, жываты коней, бразганьне зброя

І зраненую плоць, паўз
Словы прадказальнікаў, съвятыя сымбалі, форму...
Мы як пыл на белым адзені
Пад тварам сонца, якое ўзыходзіць.
У бясконцасці дзён — дарожны пыл.
І паднятая ўжо нага Бога,
І зрушаны цяжкі подых бягучага часу
Шуміць у съвятых гаёх.
І покуль гэта яшчэ
Ня здарылася з намі, покуль кроў
Ня хлынула на выцвілую льнянью кашулю,
Покуль цяжкі пах чалавечых душаў,
Крыкі перамогі й стогны съмерці
Не зацьмілі сонца, —
Глядзіце,
Як съвітае.

АНТАНАС А. ЯНІНАС

ПАМЕЖНАЯ ЗОНА

Ці слухае нас разабраны радар
ці сочыць нашы съляды на сънезе
даўно нячышчаным шклом біоноклі
ад съюжы горбіцца лёд у пяску
пра што ўсю ноч высалапіўши языкі
дыхаюць непатрэбныя ўжо аўчаркі
абвяргаючы закон захавання матэрый
мы суграваем адно аднаго аддаем цеплыню
цъвёрды прамень б'еца ў сънежную шкарлупіну
мы не пасыпаем на той паром
што зноў нас пагрузіць на мациркі
чаму ў цябе такія сінія вочы
што ў іх схавана агонь якое хваробы
мы ўначы не пагасім съвятыя ў пакоі
калі прачнуся ўбачу твае вочы
заплюшчаныя ўсьмешку тваіх веек
няма куды съпяшацца няма куды бяжаць [бегчы]
мы застанемся ў памежнай зоне
і не палохае нэрвовы цік гадзінніка
бо мы застылі ў бурштыне часу

ПАКОЙ

У гэтым пакоі мая радзіма
бо тут засынаю з табой

ключы вісяць на дэзвярах
маўчыць радыёкропка

з усімі кадрылямі й полькамі

у гэтым пакоі мая радзіма
тут я magu й памерці

ты гнуткая нібы пруток пастуха
калі ён гоніць статак з гары

сумна калі ты сыходзіш
і я разгортваю книгу

колькі нашых мінулых вымаўчана з табою

Пераклаў зь літоўскае Андрэй
Хадановіч

Бараніна

Яна выклікає найменш алергії, і найменш спряє разъвіцью атэрасклерозу, у параўнанні зь іншымі гатункамі мяса.

Народы, якія ўспяхі відзначаюць, славяцца сваім даўгагалечцем. Наколькі бараніна ўласцівая традыцыйнаму нашаму мэню?

Піша **Алесь Белы**.

У сучаснай масавай съвядомасці паняцьці «бараніна» і «Беларусь» ніяк не спалучаюцца. Даўно не трываюць авечак ані прыватныя гаспадары, ані, здаецца, «грамадзкі сэктар» сельскай гаспадаркі. Наколькі бараніна ўласцівая традыцыйнаму нашаму мэню? У беларускіх савецкіх кулінарных кнігах вы рэцэптаў з баранінай знайдзеце. Сывініна заўжды была самым распаўсюджаным, культавым мясам для беларусаў.

Українські скіфоли Уладзімер Пятрук мяркує, що сёньняшня этнічна мяжа паміж беларусам і українцамі паўтарае канфігурацыю колішній балта-іранскай мяжы часоў Герадота, і адной з прыкмет падзелу лічыща частата згадак пра авечак у глыбінных пластах фальклёру. Але браліся ж у нас аднекуль і кажухі, галоўны прадмет гардэробу любога паважнага беларускага гаспадара! Як жартуе Рыгор Барадулін: «Кажух прамаўляў да съвetchкі: вышлі мы ўсе з авечкі», —, о і съвetchкі часта выбрабляліся з авечага лою. А магеркі, неадменныя сялянскія шапкі, валенцы з воўны ці пашытыя з сукна? Таксама аднекуль мусіла ж узяцца тая процьма воўны. Дзядзька Рыгор яшчэ заспесў час, калі нават на паваенным усходзе Беларусі бараніна не ўспрымалася нейкай каўкаскай экзотыкай. На заходзе ж авечак трымалі масава ня толькі паны ў сваіх фальварках, але і люд паспаліты. Так што 100 і болей гадоў таму бараніна была ў нас другім паводле папулярнасці мясам, апераджаючы ялавічыну.

Магчыма, да пашырэнья гадоўлі авечак і спажываньня бараніны ў ежу ў нас калісьці спрычыніліся беларуска-літоўскія татары. Такія знакавыя

стравы, як белюшы або кундумы (калдуны), як і кібіны літоўскіх караімаў, гатаваліся або з бараніны, або зъ яе сумесі зъ ялавічынай. Па-майстэрску ўмелі нашыя татары і нарыхтоўваць бараніну ў запас, — вяленую ды вэнджаную. Вэнджанская бараніна па-татарску ў «Літоўскай гаспадыні» адзначаецца як традыцыйны шляхецкі дэлікатэс. Адной з найбольш улюбёных страваў, якія беларускія татары дагэтуль ядуць па пятніцах і па святах, ёсьць белюші. Назва цюркская. У казанскіх татар ёй адпавядае беліш ці беліч — круглы прор, найчасцей зъ яблычнай начынкай. Белюші у дамах беларускіх татар гатавалі з тлустай бараніны або гусіцыны, якую рэзала на дробныя кавалкі і загортвалі ў цеста, зробленая зъ яек, мукі, масла ці тлушчу, затым начыненае цеста запякалі на блясе ці ў рондалі. У розных раёнах можна сустрэць адрозненіні ў спосабах прыгатавання стравы, і тады яе называюць у адпаведнасці з называй мясцовасці, напрыклад, клецкі, ляхавіцкі белюші і г.д.

Апошні кароль Рэчы Паспалітай Станіслаў Аўгуст Панятоўскі вельмі любіў бараніну, на ягоных славутых «абедах па чацвяртагах» падача стравы

з бараніны была ўрачыстай кульмінацыйяй. Чарговы шэдэўр каraleўскага кухмістра Паўла Трэмо слуга выносіў на вялізным срэбным сподзе з воклічам «Баран!» Кажуць, такім чынам кароль хацеў заахвочіць падданых да развяздання авечак, што мусіла даць штуршок развязанню прамысловасці, на прыклад Ангельшчыны. Падданыя ня надта слухалі карала, і ягоныя пляны пачалі збывацца толькі дзякуючы прускам, ужо паслья падзелаў дзяржавы.

Вытворчасць воўны пачала ўзрасці на мяжы XIX — XX ст., калі ў ваколіцах Беластоку прускамі было пабудавана шмат буйных суконных фабрык. Гэта дало штуршок разъвіццю гадоўлі авечак на заходзе Гарадзенскай губэрні, і нават сярэдній рукі гаспадары трымалі невялікія саматужныя фольшы. Сёньня ў музеі традыцыйнага беларускага побыту ў Бельску, які трymае актывіст беларускага руху Дарафей Фіёнік, можна ўбачыць экспазіцыю, прысьвечаную традыцыйным беларускім валёнкам, даўно ўжо заняпalamу промыслу, калісьці вельмі распаўсюджанаму ў Падляшшы. Значыща, была і бараніна на стале. Сярод падляскіх белару-

наша страва

саў найдаўжэй захаваліся і традыцый спажывання бараніны. Шкада, што і ў Польшчы пасля ўступлення ў Эўразія гадоўля авечак перажывае крызіс. У нашых заходніх суседзяў засталося ня больш чым 300 тысяч авечак, а ў 1990 г. іх колькасць перавышала 4 мільёны! Даеща ў знакі нізкі попыт на воўну і скuru ў Эўропе, таму і ўнутраны польскі попыт на бараніну задавольваецца ў асноўным праз імпарт. Так што палякі тут «даганяюць» нас.

Пік папулярнасці бараніны ў Беларусі прыйшоўся на сярэдзіну XIX ст., на час, калі Ганна Цюндзявіцкая пісала «Літоўскую гаспадыню». А ўжо ў канцы стагодзьдзя сытуацыя пачала зъмяніцца. Традыцыйны гардэроб саступаў месца фабрычнаму, магерак і іншых саматужных вырабаў з сукна новая мода патрабавала ўсё менш. Мясцовая вытворчасць воўны паступова занепадала, прайграючы ў глябальнай канкурэнцыі больш прыстасаваным для гадоўлі авечак краінам. Але асабліва адмоўна паўплывала на гэтую галіну ўсталяваныне Савецкай улады зь сінай бязылітасной варожасцю да прыватнай гаспадаркі.

Не адмоўлю сабе ў асалодзе працы-таваць заходнебеларускага актыўіста Мар'яна Пецюковіча:

«У нас у Беларусі сэзон на бараніну, як ведама, распачынаўся восеніню, пасля ўсіх Святых, калі пачынаўся для жывёлы зімовы пэрыйд. (...) Як толькі сънег прыкрываў рунь, тады жывёлу ставілі ў хлеў аж да вясны. Лішнію збывалі, прадавалі, а авечак амаль усіх, якія ня мелі ісьці на зіму, рэзалі для сваіх патрэб на мясо і на аучынкі. (...) Сярэдній заможнасці гаспадар пускаў на зіму 4 — 5 штук авечак. Скапцоў, барана і ялавак (маладых) і старых (якія не пакрыліся) рэзалі для сябе, а калі былі патрэбныя гроши, то пару штук прадавалі на рынках. Авечыя вантробы адразу падрыхтоўвалі да спажывання, тушу завешвалі на гарышчы (на хаце). Яна, калі ўжо пачаліся маразы, вісела датуль, пакуль яе, адразу ачыніць па кавалку, ня зъелі. Калі было зарэзана не-калькі штук авечага пагалоўя, то часам мясо дацягвалася (у ашчаднай гаспадыні) аж да Вялікадня. (...) Каліды амаль у кожнага гаспадара сустракаліся з кабанчыкам і баранінай».

Традыцыйна рэзанець барана напярэдадні ўсіх Святых (1 лістапада) трывала захоўвалася ў каталікоў Заходній Беларусі яшчэ і па вайне, у 1950-х. Бараніну елі ня толькі сваёй сям'ёй, але і раздавалі па кавалку, разам з адмысловымі памінальнымі булачкамі, у на-

ступны дзень, на Дзяды, як міласціну жабракам. Але як пастварапі калгасы, дык розынца паміж жабракамі і гаспадарамі зынікла, і зь ёй гэтая традыцыйна, у якой бачыцца нават нешта падобнае на мусульманскі Курбан-Байрам.

Варта задумашца пра вяртанье беларускай авечкі і беларускай бараніны, тым больш, што дыстычныя якасці гэтага мяса зусім неблагая. Яна выклікае найменш алергіі і найменш спрыяе разъвіццю атэросклерозу ў парадаўнаныні зь іншымі гатункамі мяса, ці не таму і народы, якія яе спажываюць, славяцца сваім даўгальцем. Не такія ўжо і дрэнныя ў нас кліматычныя ўмовы для развязвадзеньня авечак, мо ня горшыя, чым для вытворчасці збожжа.

Бараніна вымагае досьць стараннага прыгатавання. Належыць выдаліць лішні лой, пакідаючы толькі тонкі пласт, каб мясо, калі яго мяркуеца запякаць, занадта не высыхала, і выдаліць лішнія абalonki. Найлепей спажываць у ежу мяса авечак ад 6 тыдняў да 3 гадоў узростам, больш старое мясо для выдалення спэцыфічнага смаку трэба вытримаць 6 — 12 гадзін у воцаце, марынадзе з воцату і віна, малочнай сыворотцы і г.д. Для найлепшай фэрмэнтациі мяса рэкамэндуецца адбіць драўляным малатком.

Бараніна, тушаная з грэцкай кашай

450 г бараніны,
1,5 шклянкі грэцкіх крупаў,
1 цыбуліна,
2 ст. лыжкі тамат-пюре,
2 ст. лыжкі масла,
соль, перац паводле смаку.

Бараніну нарэзаную кавалкамі (па 20 — 40 г), абсмажыць, склісьці ў рондаль, заліць булёнам ці вадой, дадаць тамат-пюре, пакрышаную і пасіраваную да залацістага колеру цыбулю і тушыць. Грэцкія крупы падсмажыць у патэльні да сьветла-карычневага колеру, засыпаць у кіпені і варыць да паўгатоўнасці, дадаць да бараніны, дадаць соль і перац, перамішаць і тушыць у разгарэзтада 220 — 250°C духоўцы каля 1 гадзіны.

Запечаная баранова нага (күмпяк)

Бараноў күмпяк, калія 1,2 — 1,5 кг,
1 — 2 лыжачкі солі,
3 — 4 зубкі часніку, аблутленага і нарэзанага тонкім скрылькамі,
1/25 г съвінога сала, нарэзанага тонкім скрылькамі,

2 лыжкі таплёнага масла.

Старанна нацерці күмпяк сольлю і зрабіць нахом шмат до-съць глыбікі, амаль да косткі, надрэзаў. Нашпігаваць тонкім скрылькамі сала і часніку. Запякаць у духоўцы: спачатку 20 — 30 хвілін пры тэмпературе 250°C, потым, пасля ўтварэння скрынкі, пры 150°C (для хуткага зьніжэння тэмпературы праста адчыніць дэзверкі духоўкі), з разьліку калія 1 гадзіны на 1 кг вагі, агулам калія 1,5 гадзіны. Паліваць мяса — сипяра таплёным маслам, пазней, досьць часта, сокамі ад мяса. Мяса гатавое, калі тэмпература, паводле кухарскага тэрмометру для мяса, дасягне 70 — 75°C. Выдаліць часнік і зъмясціць баранову нагу на талерку для падачы.

Бараноў күмпяк, запечаны па-літоўску

Бараноў күмпяк — калія 1 кг,
4 шклянкі сывороткі,
соль, перац,
1 лыжачка кмену,
2 лыжкі тлушчу або масла.

Вымачыць мясо ў сыворотцы на

працягу 3 — 4 гадзін. Высушыць, старанна нацерці сольлю, перцам і кменам ды пакінуць на 1 — 2 гадзіны. Разагрэць духоўку да 180°C, пакласці ці кумпяк на бляху, паліць растопленым тлушчам або маслам, запякаць калія 45 хвілін, 2 — 3 разы паліваючы сокам. Пасыпаць дробна пакрышанай цыбулій.

Рагу з бараніны і гародніны

1,2 — 1,5 кг бараніны,
100 г съвінога сала,
4 вялікія цыбуліны,
0,5 л булёну,
3 памідоры,
1 салодкі перац,
1 морква,
1 корань пятрашки,
1 — 2 бабкі (ліўровое лісьце),
3 — 5 зерніяў чорнага перцу,
3 — 5 зерніяў духмянага перцу («ангельская зельля»),
0,5 лыжачка кмену,
соль паводле смаку.

Засмажыць нарэзаное на дробныя кавалкі сала на скваркі і сма-жыць у ім бараніну, парэзаную на кавалкі калія 30 г вагой. Склады засмажанае мясо і сала разам з

таплёным тлушчам у гаршчок, да-даць пакрышаны скрылькамі цы-булю, салодкі перац, моркву, ко-рань пятрашки і таміць разам калія 10 хв. Дадаць булён, нарэзаныя тата-ты, закрасы, соль і тушыць на малым агні 1 — 1,5 гадзіны, пакуль сок зъ мяса, як яго праткнущ відэльцам, ня зробіцца з чырвонага жаўтаватым.

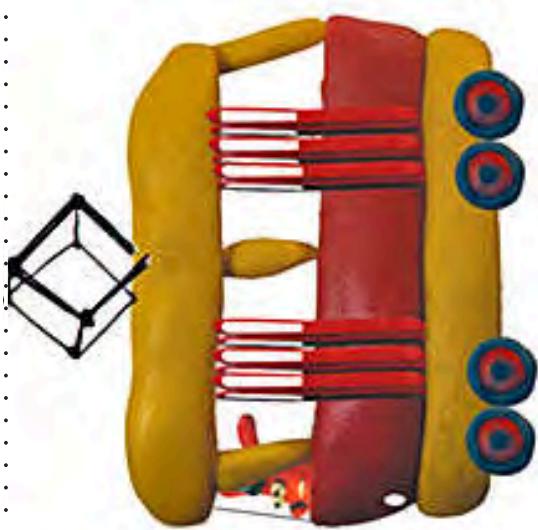
Бараніна, тушаная з часніком (габрэйская страва)

1 кг мяса,
1 кг морквы,
2 цыбуліны,
2 — 3 зубкі часніку,
80 г сырога курынага тлушчу,
соль, ліўровое лісьце.

Падрыхтаваную бараніну нарэзаную невялікімі кавалкамі (разам з косткамі), хутка абсмажыць, пакласці на бляху з надранай на буйной тарцы морквой і нарэзанай цыбулій. Дадаць курыны тлушч, уліць вады або курынага булёну і тушыць да мяккасці мяса, падобна да папярэдняга рэцепту. У канцы тушэнья пакласці ліўровы ліст і дробна пасечаны часнік. Падаваць з рассыпістым рысам.

ГАЗЭТКА ДЗЕТКАМ

Трамвайчик

Мы заходзім у трамвайчик,
Ля вакна сядзе зайчык.

Праціває свій квіток –
Відна, едзе ён здалёк.

Кантралёр яго пабачыў:

«Зайцам едзеце, няйначай!»

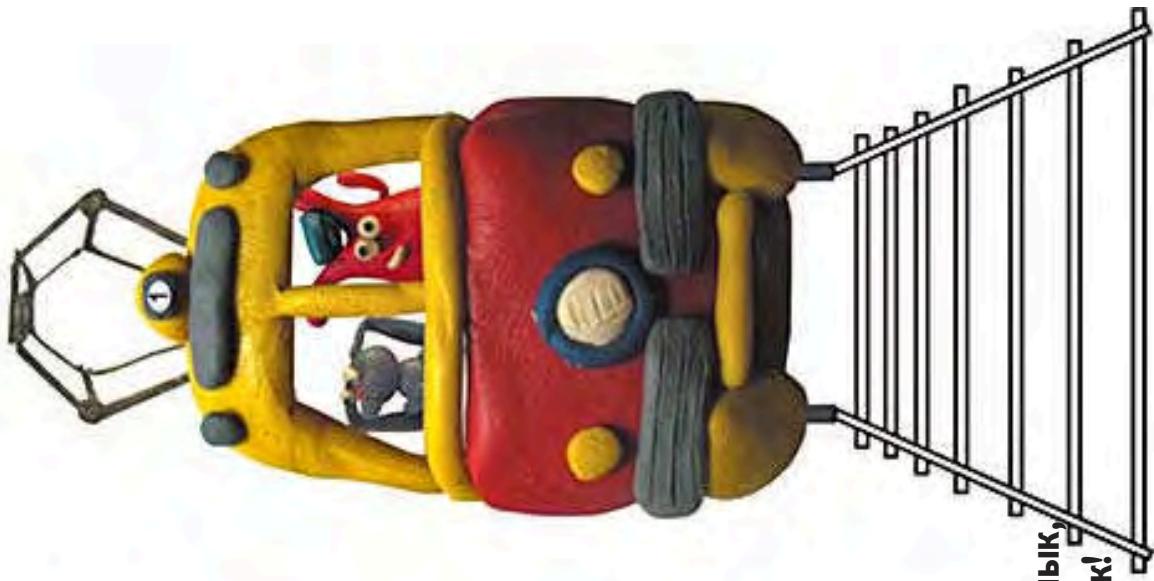

«Вось квіточак мой, прымайце!»

«Памыліўся, выбачайце!»

Капітан Танака ©

Не падманвай жа трамвайчыку!
Прабівай квіткі, як зайчык!

ІМПРЭЗЫ**Сустрэча з Эрністам Сабілам**

24 лютага, а 12-й гадзіне на Ўправе БНФ (Варвашэні, 8) адбудзеца сустрэча з быльм вязнем сталінскіх лягераў і пастарам зачыненай Беларускай эвангельскай царквы Эрністам Сабілам. Сустрэча прысьвечана году памяці ахвяраў савецкіх рэпресіяў. Тэма сустрэчы «Царква пад час ганенняў ХХ стагодзьдзя». Уваход вольны.

Адам Глёбус у Пушкінцы

24 лютага ў Менскай бібліятэцы імя Пушкіна (вул. Гікала, 4) пройдзе пастычны вечар у рамках праграмы «Навстречу/Насустрачі». Уздел бяруць Адам Глёбус (Беларусь) і Глеб Шульпякоў (Расея). **Пачатак а 17-й.**

«Біблійнае кола»

У Менскім касцёле Св.Роха на Залатой Горцы штопятніцы, а 20-й (пасля вячэрнія імшы) праходзяць сустрэчы «Біблійнага кола», якія ладзіць ксёндз Пётра Бялевіч. Айцец Пётра на беларускай мове тлумачыць вытрымкі з Новага і Старога Запавету, прыводзіць прыклады з жыцця, адказвае на пытанні вернікаў. Сёлета з ўжо адбылося шэсць такіх сустрэч. Ніхто з

удзельнікаў не застаўся абыякавым, бо было вельмі цікава!

КАНЦЭРТЫ**Стары Ольса ў Маладэчне**

24 лютага ў танцавальнай залі Палацу культуры (Цэнтральны пляц, 4) Маладэчна — канцэрт «Старога Ольсы». **Пачатак а 20-й.** Квіткі: 10000. Т.: (01773) 52-784, 69-614.

Мэтал-фэст

23 лютага. Менскі клуб «Арэна» (вул. Талбухіна, 4). **Пачатак у 19:00.** Уздельнічаюць Winter Breed Of Evil Festival, Imprudence, Death Thrashcore, Deadly Carrion, «Ex-Morbid Victory», Death Metal, Dark Deception (Ново-полоцк), Deathcore, Nasoferus, Death Metal, Deathsaint, Melodic Death. Даведкі: 649-08-88. Кожнаму, хто служыў у беларускім войску, у падарунак кампакт-дыск!

«Мельнікаў у гасціях» на Ўправе БНФ

2 сакавіка, а 18-й на Ўправе БНФ адбудзеца канцэрт барда Андрэя Мельнікава. Уваход вольны. Даведкі па тэл.: 571-26-11

КІНО НА ВЫХОДНЫЯ**Драмы пад акупацыяй****Чорная кніга (Zwartboek)**

Нідерлянды — Вялікабрытанія — Нямеччына, 2006, каліяровы, 135 хв.

Рэжысэр: Пауль Вэрхувэн

Ролі выконваюць: Карыс ван Хутэн, Сэбастыян Кох, Том Хоффман, Халіна Рэйн, Вальдэмар Кобус, Дэрэк дэ Лінт, Крыстыян Бэркель

Жанр: Ваенны трымценьнік, прыгоды

Адзнака: 7,5 (з 10)

Прызы Нідерляндзкіх кінафестаў, намінацыі на «Залатага ільва» на МКФ у Вэнэцыі, намінацыі на прэмію «BAFTA».

Рахель Сэйн — габрэйка. Калі гінуць ейныя бацькі, Рахель далучается да супраціву. Яна фарбуецца ў бліндынку — і мусіць увайсці ў давер да высокапастаўленага эсэсаўца.

Як і ў ранніх сваіх карцінах («Чацьвёрты мужчына», «Цела+кроў»), Вэрхувэн верыць у «праіду цела».

Вэрхувэн у сваім характэрным стылі зъмешвае эратычнае ѹ васннае. Шматразовыя пераўласабленыні герояў наўмысна правакацыйныя. Але рэжысэр ня зьдзекуеца са съяцага: ён распавядае сур'ёзныя гісторыі часоў акупацыі ў захапляльнай форме — і на сваёй, галіндзкай, мове.

Андрэй Расінскі

**ВЯЛІКІ
СОЛЬНЫ КАНЦЭРТ
ЛЕГЕНДАРНАГА
ДЖАЗ-РОК ГУРТУ**

APPLE TEA

6 сакавіка
к/з Менск
19.00

т. 649 08 88, 766 24 25

Рок-каранацыя

25 лютага **19.00**

**К3
«Менск»**

Рок-поп-хіп-хоп-фольк-мэтал-блюз-вынікі году.

Будуць сюрпрызы!

Zet, Зыміцер Вайцюшкевіч, Rasta, Krou/CpB, Indiga, S.D.M., «Parason», Стары Ольса, Tav.Mauzer...

ТЭАТРЫ**Купалаўскі тэатар**

- 28 (ср) — «Сымон-музыка»
- 24 (сб), 3 (сб) — «Макбэт»
- 23 (пт) — «Чычыкаў»
- 26 (пн) — «Вечар»
- 25 (нрз) — «С.В.»
- ранішнія спектаклі
- 25 (нрз) — «Сынежная каралева»
- малая сцэна
- 25 (нрз) — «Апэльсінавае віно»
- 26 (пт) — «Дзіке паліваньне караля Стака»
- 28 (ср) — «Варшаўская мэлёдывя»

Тэатар беларускай драматургіі

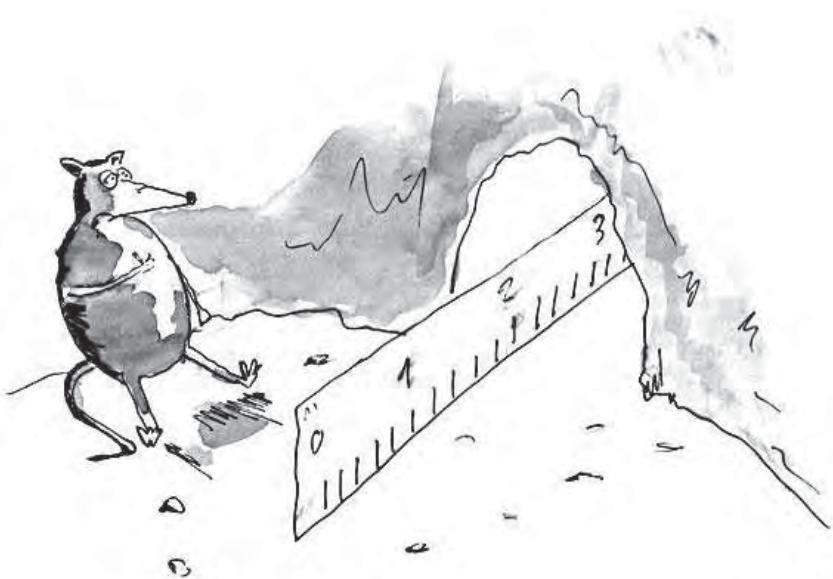
- 24 (сб) — «Іванаў»
- 25 (нрз), 3 (сб) — «Айбаліт, Бармалей, пра жывёлаў і Брадэй»
- 25 (нрз) — «Нязваны госьць»
- 27 (аўт) — «Валянціна»
- 28 (ср) — «П'емонкі з'вер»

Тэатар юнага гледача

- 25 (нрз) — «Марныя намаганні каханья»
- 25 (нрз) — «Залатое сэрцайка»
- 25 (нрз) — «Дзень народзіні ката Леапольда»
- 27(аўт) — «Мятлік»

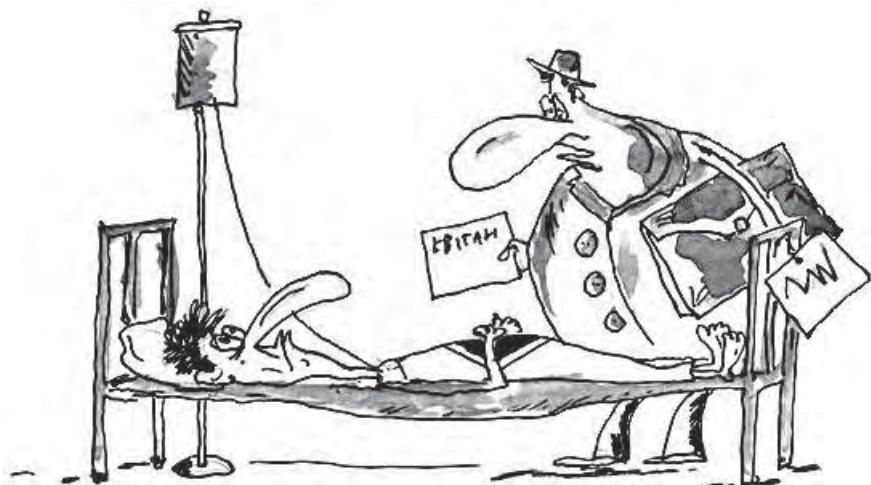
**...цэны на жытло расьлі
і расьлі.**

— Хвілінку, глядзіце, тут
яшчэ ёсьць пацковая нара
памерам прыблізна тры
сантыметры кубічныя.
Такім чынам, кватэра
каштуе на 5 тысяч даляраў
болей.

**...дзяржава пасъядоўна
праводзіла палітыку
барацьбы за
зъберажэнне энэргіі.**

— Гэта вас токам у
трамвайце шандарапнула?
Вось вам рахунак за
карыстаньне
электрычнасцю.

**...Чаргінец — аўтар сэрыялу пра маёра Ветрава, які змагаецца
супраць наркатафіку з Рәсей ў Эўропу, сапраўды быў патрыётам.**

— Маёр Ветраў, ужо
канец сэрыялу хутка, а
вы нас,
наркакантрабандыстай,
усё ня ловіце.

— А на фіга? Усё адно
vas зловяць найлепшыя ў
съвеце беларускія
памежнікі.

ГІСТОРЫЯ Ў «НН»

Люты 2007

Алег Дзярновіч. Цяжар спадчыны.

Да выданьня ўнікальнае «Энцыклапедыя Вялікага Княства Літоўскага» 26

Алесь Смалянчук. Мэтад выхаваньня ацёмнага народу.

Горадня на старонках старое «НН» 28

Мікола Нікалаеў. У чужым Арсэнале.

Зброя зь Насьвіжу ў пецярбурскіх калекцыях 33

Антон Луцкевіч. Аб свабодах.

Публікацыя Анатоля Сідарэвіча 30

ЖАРТ

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

ВІТАНЬНІ

Віншую Алену і Алеся Асіцовых з 10-гадзьдзем шлюбу! Алеся і Яраславу з Днём народзінаў! Шчасця вам і іногія лета! Р.М. Зміцер Хведарук і Алег Корбан! Упакорцеся Богу; успурацца д'яблу, і ўцяча ад вас! (Якава 4:7). Брат

КАНТАКТЫ

Выдавецтва «Кнігазбор» цяпер месцыца пад адрасе: Менск. Вызваленіня, 9. Т.: 204-86-97

КНІГІ

Беларускія кнігі ў шырокім асартыменте на кніжных кірмашах павул. Янкі Купалы, 27. Першое месца справа ад уваходу. Т.: 771-49-39. Алеси

Прапаную кнігі: «Поўны збор твораў Я.Купала» у 9 тамах, «Беларуска-польскі размоўнік», М.Ткачоў «Замкі і людзі», кнігі «Беларускі кнігазбор», «Помнікі этнографіі Беларусі», «Наша Доля» 1906 г. факсім. «Наша Ніва» 1906—1908, «Армян Краёва на Беларусі» ды іншяе. багаты выбар, усе на прамкі. Т.: 753-70-05

Зымітрок **Бядуля** «Выбранные творы» — 35-я кніга сарыя «Беларускі кнігазбор». Налклад у кнігарнях мізэрны

Набуду «Энцыклапедыю ВКЛ» ч. I, «Энцыклапедыю гісторыі Беларусі» т.3. Т.: 771-49-39

Падорым замікаўленым чытчыкам камплекты часопісу «Хрысьціянская Думка» (1991—1995). Т.: 233-44-58, 761-88-84

ПАДАРОЖКА

Зыміцер Касцяліровіч запрашае ў падарожжа 25 лютага — «Шляхамі рамантывму». Косава-Ружаны-Лыскава-Краскі-Падароск-Іза-бэлін. 8—11 сакавіка: Люблін-Замысьц-Казінек-Дольны-Пулавы. Т.: 017-292-54-58, 622-57-20, 509-12-16, 110-19-28, 573-88-17

Газета «Наша Ніва» шукае добрахвотных распаўсюднікаў

зьвяртак па т.: (017) 284-73-29, (029) 618-54-84, (029) 260-78-32
e-mail: dastauka@tut.by

ПАШТОВАЯ СКРЫНКА

Інне С. з Горадні. Эсэ для друку ў «НН» не пасуе.

Насціл А. зь Нясвіжу. Разважаныні пра геапалітыку ў сувязіле паліўнага канфлікту непазбежна выходзяць другаснымі, калі ня маеш першасных крыніцай інфармацыі. Вы б нам лепей напісалі, што там у Вашым Парыжы робіцца — так, як Вашы папярэдніцы 100 гадоў таму пісалі. Во гэта мае сэнс.

А ТЫ ПАДПІШЫСЯ!

**Каб
рэгулярна
атрымліваць
«Нашу
Ніву»,
проста
паведаміце ў
Рэдакцыю
свой адпас.
Адначасова
Рэдакцыя
зьвяртаеца з
просьбай
ахвяраваць на
выданье.
Дэталі —
старонка 25.**

год паэзіі

Уладас Бразюнас. Войшалк;
Балцкія мовы 41

Карнэліюс Плацяліс.
Сьвітанак 41

Антанас А. Янінас. Памежная
зона; Пакой 41

«НН» СТО ГАДОЎ З ВАМИ

Нягледзячы на ўсе стараныні правіцельства і яго чыноўнікаў, каб не дапусціць у новую Думу съмельх і шчырых ваякў за народнае дзела, каб не была яна падобна да першай, — з усёй Рэсеі на 468 дэпутатаў выбіралі толькі 82 такіх, што стаяць за правіцельства і за старавіну парадкі; затое 360 дэпутатаў стаяць за свабоду. Са-циялістай, рэвалюцыянэраў і іншых, што адкрыта ідуць за народ процы правіцельства, будзе ў Думе 204. Зна-чыць, можам цяпер съмела сказаць, што Дума не ашукae народу, што яна ўсё зробіць, каб споўніць народныя жаданні.

«Наша Ніва». №7. 1907

Наша Ніва

незалежная газета

заснаваная ў 1906, адноўленая ў 1991
галоўныя рэдактары «Нашай Нівы»:
З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914),
Янка Купала (1914—1915), А.Луцкевіч,
У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).

сакратарка рэдакцыі Наста Бакшанская
шэф-рэдактар Андрэй Даўніко
фотарэдактар Арцём Ляві
галоўны рэдактар Андрэй Скурко
мастацкі рэдактар Сяргей Харэўскі
выдавец і заснавальнік Місцовы фонд выданья
газеты «Наша Ніва»

АДРАС ДЛЯ ДОПІСАЙ:

220050, Менск, а/c 537

Tel/fax: (017) 284-73-29, 8-029-613-32-32,
8-029-707-73-29.

E-mail: nn@nn.by

On-line: www.nn.by

© НАША НІВА. Спасылка на «Нашу Ніву» забяўзовая. 12 палос форматам А2,6 друк. арк. Друкарня РУП «Дыдавецтва «Беларускі Дон друк», Менск, пр. Ф.Скарбы, 79. Рэдакцыя не нікса адказнасць за зміст рагіджных абелестак. Кошт свабодны. Пасъведчаныя абрэгістрацыі пэрываўнічага выданьня №581 ад 4 ліпеня 2002 г., выдадзеная Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Юрыйдyczны адрас: 220101, г. Менск, пр. Ракасоўскага, 102-71. Р/р 3012206280014 ў МГД ААТ «Белінвестбанка», Менск, код 764.

Наклад 2271. Газета выдаецца 48 разоў на год.

Нумар падпісаны ў друк 23.00 21.02.2007.

Замова № 1054.

Рэдакцыйны адрас: Калектарная, 20а-112.